

Fejkad nyhet!

”Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg”

Patrik Thunholm

Patrik Thunholm

Fejkad nyhet!

"Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg"

Titel	Fejkad nyhet!-- "Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg"
Title	Fake news!-- "How to control an authority, trick the entire press and win in a few easy steps"
Rapportnr/Report no	FOI-R--4839--SE
Månad/Month	November/November
Utgivningsår/Year	2020
Antal sidor/Pages	73
ISSN	1650-1942
Kund/Customer	Totalförsvarets forskningsinstitut
Forskningsområde	Övrigt
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr/Project no	I184008
Godkänd av/Approved by	Lars Höstbeck
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild/Cover: Studiocasper, iStockphoto

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

I mars 2014 genomförde fredsaktivister en manifestation utanför Inspektionen för strategiska produkter (ISP). Parallellt genomförde aktivistsammanslutningen Yes Men Sverige en informationsaktion för att föra upp frågan om svensk vapenexport på nyhetsagendan. Med en fejkad webbplats och ett fejkat pressmeddelande som såg ut att komma från ISP spreds ett falskt narrativ. Myndighetens telefoni blockerades och det enda öppna numret var det som gick till "generaldirektören", vilken spelades av aktivisterna ur Yes Men Sverige. Efter att TT Nyhetsbyrån lurats att gå ut med den fejkade nyheten dök den snart upp hos andra medieaktörer, däribland Sveriges Radio Ekot som genomförde en radiointervju med en påhittad ISP-medarbetare från Yes Men Sverige.

Analysen visar att Yes Men Sverige utgick från korrekta fakta rörande manifestationen utanför ISP:s lokaler och att de utvecklade dessa fakta till falsk information om att aktivister varit inne i myndighetens lokaler. Påverkansteknikerna symbolhandling, teknisk manipulation, desinformation och vilseledande identiteter användes vilket fick den fejkade nyheten att hamna hos en trovärdig nyhetskälla med högt anseende. Detta blev starten på en så kallad informationstvätt och ett utnyttjande av sårbarheter i mediasystemet. Informationsaktionen polisanmälades inte och det blev därför ingen juridisk prövning av den.

Summary

In March 2014, peace activists conducted a protest outside the premises of the Inspection for Strategic Products (ISP). In parallel, Yes Men Sweden conducted an information campaign to highlight the issue of arms export, with the purpose to be published by media networks. Utilising fake material, written as if originated from ISP, disinformation was spread to multiple media companies. ISP's telephone lines were blocked and the only number reachable was that to the "Head of the Agency", which was an imposter managed by the activists. With a central media agency, being deceived by this fake news strategy, the story was re-distributed by numerous other media outlets.

The findings indicate that Yes Men Sweden used accurate facts about the protest outside ISP's premises and shaped them into a fake narrative stating that activists were inside the authority's premises. The influencing techniques of symbolic action, technical manipulation, disinformation and deceptive identities were used which caused the fake news to be reported by a credible news source with high reputation. This was the start of an information laundering effort and exploitation of vulnerabilities in the media system. The information influence campaign never led to any criminal or civil proceedings.

Innehållsförteckning

1	Inledning	9
1.1	Bakgrund.....	9
1.2	Syfte.....	10
1.3	Frågeställningar	10
1.4	Disposition	10
1.5	Metod	11
1.5.1	Litteraturgenomgång.....	11
1.5.2	Iterativ datainsamling.....	11
1.5.3	Tidskategorisering.....	12
1.5.4	Fältobservation.....	12
1.5.5	Intervjuer	12
1.6	Material	12
1.6.1	Webbplatser	12
1.6.2	Artiklar	12
1.6.3	Fejkad webbplats	13
1.6.4	Dokument.....	13
1.6.5	Muntliga utsagor	13
1.6.6	Bloggtexter.....	13
1.6.7	Fotografier.....	14
1.6.8	Övrigt material.....	14
1.7	Avgränsningar.....	14
1.8	Felkällor	14
2	Teoretiskt ramverk.....	15
2.1	Informationspåverkan	15
2.2	Diagnostisering	17
2.3	Kunskapskedja.....	18
2.4	Sårbarheter	20
2.5	Aktörer	21
2.6	Motiv.....	22
2.7	Strategiska narrativ och målgrupper	23
2.8	Tekniker inom informationspåverkan	24
2.9	Strategiska påverkansknep	25
2.10	Analys av informationspåverkan.....	26
3	Fallstudie.....	27
3.1	Aktörer	27
3.1.1	Kvinnor för fred.....	28
3.1.2	Kristna freds rörelsen.....	28
3.1.3	Ofog – Direkt aktion för fred.....	28
3.1.4	The Yes Men.....	29

3.1.5	Yes Men Sverige	30
3.1.6	Kungliga konsthögskolan	30
3.1.7	Polismyndigheten i Stockholms län	30
3.1.8	Inspektionen för strategiska produkter (ISP)	31
3.1.9	TT Nyhetsbyrån	31
3.1.10	Sveriges Radio Ekot	31
3.1.11	Journaliststudenten	32
3.2	Bakgrund	32
3.2.1	Fejkade nyheter under perioden	32
3.2.2	Allmänna handlingar	33
3.2.3	Julkalendern	33
3.2.4	Polisanmälan	33
3.2.5	Dialogträffar	34
3.2.6	Klarabergsviadukten 90	34
3.2.7	Aktionsplanering	34
3.3	Händelsekedja: Fysisk aktion	35
3.4	Händelsekedja: Informationsaktion	39
3.5	Journaliststudentens avslöjande	43
3.6	Vidtagna motåtgärder	44
3.7	Uttalade motiv	45
3.8	Efterspel och kommentarer	46
3.8.1	Yes Men Sverige	46
3.8.2	Massmedier	47
3.8.3	Inspektionen för strategiska produkter (ISP)	48
3.8.4	Journaliststudenten	48
3.8.5	Polismyndigheten i Stockholms län	48
4	Analys	49
4.1	Informationspåverkan, legitimitet och legalitet	49
4.1.1	Informationspåverkan	49
4.1.2	Legitimitet (DIDI)	50
4.1.3	Legalitet	51
4.2	Använda tekniker, narrativ och påverkansknep	52
4.2.1	Tekniker	52
4.2.2	Narrativ	56
4.2.3	Strategiska påverkansknep	57
4.3	Utnyttjade sårbarheter	57
5	Diskussion	59
5.1	Lärdomar från fallet	59
5.2	Arbetet med processtegen	61
5.3	Slutsatser	61
5.3.1	Informationsinsamling	61

5.3.2	Öppenhet vs anonymitet	62
5.3.3	Legalitetsaspekter	62
5.3.4	Varseblivning.....	62
5.4	Avslutande diskussion	62
Källförteckning		64

Tack

Det här fallet hade inte varit möjligt att berätta om fullt ut om det inte varit för Tatjana Kostic. Under 2014 vidareutbildar hon sig inom journalistik vid Stockholms universitet och i mars månad samma år håller hon på med ett radioreportage i utbildningen. Radioreportaget handlar om vikten av källkritik och om det händelseförlopp som beskrivs i den här studien. Trots att Tatjana Kostic ligger bakom ett viktigt avslöjande, får hon ett oförtjänt litet erkännande.

Tatjana Kostic lämnar få digitala brödsmlor efter sig och hon har varit svår att hitta i den fysiska världen. Den digitala resan fram till kontakt har därför varit både krokig och svår. Resan börjar med att hennes namn återfinns på en släckt webbplats och slutar med att hon i början av augusti 2018 ger en intervju från en frisorstol i sin hemstad Paris. Kravet för medverkan var att få bli titulerad ”geni” någonstans i texten. Således – ett stort tack till geniet Tatjana Kostic.

Övriga respondenter förtjänar självklart också tack. Här återfinns Diana Malm, Christer Ahlström, Daniel Kjellberg och Anne Lagercrantz. Tack för er tid och era generösa informationsbidrag. Vidare förtjänar FOI:s avdelningsledning på Försvarsanalys och enhetsledning på Asymmetriska hot också tack. Det grundar sig beslutet att stödja färdigställandet av denna studie. I det sammanhanget ska också kollegorna Jenny Ingemarsdotter, Carl Denward, Sofia Olsson och inte minst avdelningschefen Lars Høstbeck tackas för förtjänstfull granskningshjälp.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den digitala utvecklingen har bidragit till ett i grunden förändrat medielandskap och ändrade förutsättningar för kommunikation. Dagens medielandskap innehåller snabba och konstanta kommunikationsflöden, vilka har sitt ursprung i den moderna tekniken och nya digitala distributionskanaler för information. Utvecklingen har banat väg för fantastiska möjligheter till informations- och kunskapsspridning, samtidigt finns det också baksidor med detta eftersom de som vill ägna sig åt vilseledning fått goda förutsättningar att göra det. Det journalistiska grunduppdraget med saklig och korrekt rapportering är kanske viktigare än någonsin och lär fortsätta vara så framöver.

Det förändrade medielandskapet har bland annat lett till att antalet läsare av pappers-tidningar minskat drastiskt och att den läsarkrets som tar del av nyheter på nätet många gånger förväntar sig material utan kostnad. Nyhetsredaktioner har behövt anpassa sig till dessa nya förutsättningar samtidigt som de också varit tvungna att finna nya vägar till ekonomisk avkastning. För redaktionerna har det blivit särskilt viktigt att prioritera var fokus ska ligga, vilket lett till att vissa verksamheter stärkts medan andra har nedprioriterats. Slimmade redaktioner och snabba flöden, kan ge utrymme för lättare spridning av fejkade nyheter.

Ett sätt att vilseleda nyhetsredaktioner består i användningen av fejkade pressmeddelanden. Det var i resultatet från en sådan söksträng som de första idéerna till denna studie föddes sommaren 2017. Ett av de sökresultat som hamnade högt upp var en artikel i tidningen Journalisten som handlade om att TT Nyhetsbyrån hade lurats med hjälp av ett fejkat pressmeddelande. Med artikeln som grund följde inledande sökningar efter material som knöt an till fallet. Sökningarna började i traditionella medier men breddades efter hand.

Det aktuella fallet ägde rum i Stockholm den 5 mars 2014 och i dess centrum stod en grupp fredsaktivister, Inspektionen för strategiska produkter (ISP)¹ och massmedier. Sammanfattningsvis kan sägas att fredsaktivisterna genomförde en fysisk aktion (manifestation) i anslutning till myndighetens lokaler och parallellt med detta genomfördes också en välplanerad informationsaktion. Informationsaktionen innehöll inslag såsom en fejkad webbplats, fejkade bostadsannonser, ett fejkat pressmeddelande och vilseledande identiteter. Det uttalade syftet med aktionerna var att ta reda på om det försiggick något brottsligt eller oetiskt inne på myndigheten och att sätta vapenexport på nyhetsagendan genom att föra ISP:s talan i media.

Sommaren 2017 slöt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) en projektöverenskommelse med Lunds universitet om att skriva en forskningsrapport och att ta fram en handbok med konkreta verktyg för att möta informationspåverkan. Projektet inleddes med att forskare vid Institutionen för strategisk kommunikation kartlade, systematiserade och analyserade den kunskap, forskning och praxis som fanns beträffande informationspåverkan. Forskningsrapporten från Lund² publicerades sommaren 2018 och i samband med läsningen väcktes tanken om att använda den som grund för ett teoriavsnitt och analys av fallet med ISP från 2014.

I den nyss nämnda forskningsrapporten konstateras bland annat att det idag saknas veder-tagna metoder för att samla in och sprida information rörande fall av informationspåverkan. Svårigheten att skilja mellan legitim och illegitim påverkan gör att det vore önskvärt med en etablerad metod för att kunna analysera och kategorisera olika fall.³ Att samla in information om misstänkta fall av informationspåverkan är centralt för att kunna förstå problemen och stå förberedd för framtiden. Informationen kan användas för att utforma

¹ Sveriges exportkontrollmyndighet.

² Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities: The State of the Art*.

³ Ibid. s. 109 f.

rutiner och arbetssätt, utbildningsmaterial samt i förlängningen effektivisera samhällets arbete med dessa frågor.⁴ Skickligt genomförd informationspåverkan kanske inte avslöjas alls eller först i efterhand.⁵ Det är viktigt att ha detta faktum i åtanke, för utan fredsaktivisternas öppenhet om vad de gjorde den aktuella dagen hade denna studie aldrig varit möjlig.

I forskningsrapporten från Lund föreslås ett antal steg för att värdera fallspecifik information i ett lärande syfte. De föreslagna frågeställningarna har använts och varit till hjälp i arbetet med fallet från 2014. Studiens underrubrik är hämtad från titeln på en föreläsning⁶ som en av aktivisterna höll en tid efter den avslutade informationsaktionen.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att öka kunskapen om hur informationspåverkan kan gå till, genom studiet av ett visst fall, samt att pröva den metodologi⁷ som ligger till grund för MSB:s rekommendationer om hur myndigheter kan möta informationspåverkan.

1.3 Frågeställningar

Studien har utgått från att ett antal undersökande, analyserande och diskuterande frågor ställts till materialet. Frågeställningarna är grundade i de rekommendationer som lämnas i Pamment et al. (2018), *Countering Information Influence Activities - The State of the Art* och lyder:

1. Vilka aktörer och nätverk var inblandade?
2. Inom vilken kontext inträffade det undersökta händelseförloppet?
3. Hur såg händelsekedjan ut?
4. Vilka motåtgärder vidtogs och vilken effekt hade de?
5. Vilka motiv fanns bakom aktuell påverkan?
6. I vilken utsträckning utgör fallet informationspåverkan och var kan det placeras på DIDI⁸-skalan?
7. Vilka påverkanstekniker användes (inklusive aktivitetskedjor och narrativ)?
8. Vilka sårbarheter utnyttjades?
9. Vilka lärdomar går att dra från fallet?

1.4 Disposition

Efter inledningen (kapitel 1) följer ett teoretiskt ramverk (kapitel 2) av relevans för det studerade fallet. Traditionellt besvaras frågeställningar i analys- och slutsatskapitlet. I denna studie görs dock ett medvetet val att besvara frågeställningarna i olika kapitel. Detta kommer av en bedömning att det är det pedagogiskt mest lämpliga. Mot denna bakgrund behandlas:

- frågeställning 1-5 i kapitel 3 (Fallstudie)
- frågeställning 6-8 i kapitel 4 (Analys)
- frågeställning 9 i kapitel 5 (Diskussion).

⁴ MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 42.

⁵ Furustig, Hans. (2005). *Informationsoperationer via medier*, s. 46.

⁶ Gerson, Isak. *Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg*. 2014.

⁷ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 109 f.

⁸ DIDI är en akronym som står för: Deception (vilselledning) - Intention (motiv) - Disruption (störning) - Interference (inblandning). Se vidare kapitel 2.2 Diagnostisering.

1.5 Metod

Den valda ansatsen har varit explorativ och tillbakablickande, det vill säga att forskaren tittat tillbaka på och utforskat något som redan har hänt. Studien är kvalitativ och rent metodologiskt har den inneburit ett noggrant studium av vad det var som hände före, under och efter den 5 mars 2014. Flertalet källor har använts för att undersöka fallet vilket ökar studiens validitet. Litteraturstudie, iterativ datainsamling och intervjuer har använts i trianguleringssyfte för att teckna en så fullständig bild av händelseförloppet som möjligt och belysa det inträffade utifrån flera olika aktörers perspektiv.

En inte helt obetydlig metod har varit användandet av de råd och rekommendationer som lämnas i Hanson (2009) *Grävande journalistik*. Rekommendationerna har passat forskningsobjektet väl eftersom de i stort går ut på att använda en diversifierad uppsättning verktyg för att till exempel kartlägga ett händelseförlopp och därtill skapa struktur i en omfattande materialinsamling. I boken tas bland annat återskapande av webbplatser med hjälp av Wayback Machine upp - något som kommit att bli centralt och avgörande för denna studie.⁹

1.5.1 Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången inleddes med inläsning av Pamment et al. (2018) *Countering Information Influence Activities - The State of the Art*. Rapporten är en kunskapsöversikt av den senaste forskningen på området informationspåverkan och bygger på fler än 1000 akademiska texter, rapporter och andra relevanta källor från olika vetenskapliga områden. Läsningen bidrog till en grundläggande förståelse för området samt vägledning¹⁰ i metoddesign. Under litteraturgenomgången noterades nyckelord och relevant litteratur värd att följa upp.¹¹ Anteckningarna lade grunden för ytterligare sökning och inläsning, vilket var en process som fortsatte under hela forskningsarbetet.¹² Sammantaget innebar genomgången ett brett studium av för sammanhanget relevant litteratur och relevanta dokument.

1.5.2 Iterativ datainsamling

Datainsamlingen har skett med utgångspunkt i de inledande forskningsfrågorna och följt en iterativ process, det vill säga en växling och ett återkommande samspel mellan insamling och analys av data. Härigenom har analyser kunnat inledas då vissa data samlats in och följden av analyserna har sedan påverkat nästa steg i den iterativa datainsamlingsprocessen.¹³ Processen har kretsat kring fyra huvudsakliga processteg, vilka redovisas nedan. Inplacering i en ändlös loop har möjliggjort fri rörlighet mellan stegen. I praktiken har detta inneburit att när ny information framkommit i något av stegen har det varit möjligt att upprepa och återvända till ett tidigare steg för att kunna inhämta ytterligare information och på så vis bygga på kunskap. Det övergripande syftet med datainsamlingen har varit att samla så mycket data som möjligt rörande händelseförlopp, platser och aktörer m.m. för att i förlängningen kunna kategorisera och analysera det inhämtade materialet.

Datainsamlingen började med en sökning i tidningsdatabasen Medicarkivet för att få reda på vad som redan hade publicerats i ämnet.¹⁴ Inledande internetsökningar möjliggjorde en första sondering av vilka beskrivningar som funnits av det inträffade. Med dessa som utgångspunkt har det sedan varit möjligt att finkamma nätet och hitta de webbplatser som har med de egna forskningsfrågorna att göra. Några av de webbadresser som återfanns under internetsökningen visade sig var "döda", dvs. de ledde vidare till webbplatser vars innehåll var avpublicerat eller till domännamn som upphört att existera. För att få tillgång till dessa

⁹ Hansson, Nils. (2009). *Grävande journalistik*, s. 298 f.

¹⁰ Se teorikapitlet 2.10. Analys av informationspåverkan.

¹¹ Bryman, Alan. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*, s. 117.

¹² Ibid., s. 99 ff., 117.

¹³ Bryman, Alan. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*, s. 511.

¹⁴ Hansson, Nils. (2009). *Grävande journalistik*, s. 82.

har Internet Archive¹⁵ och dess tjänst Wayback Machine använts.¹⁶ Återskapandet av webbplatser kom att bli en avgörande punkt i arbetet. Allmänna handlingar och uppgifter i allmänna handlingar har vidare inhämtats med stöd av offentlighetsprincipen.

1.5.3 Tidskategorisering

Det insamlade materialet grovsorterades utifrån faserna före – under – efter (den 5 mars 2014). Insamlat material utgjorde grund för förståelse och bidrog till att bilden av det inträffade gick från fragmenterad och grumlig till samlad och klar. Parallellt med tidskategoriseringen skedde återgång till litteraturen för att hämta metod- och strukturstöd gällande förfining av forskningsfrågor och fastställande av disposition.¹⁷ Som ett led i detta fattades beslut om att anamma det avslutande steget i Pamment et al. (2018) föreslagna kedja; förbereda – agera – lära.¹⁸

1.5.4 Fältobservation

I fallstudier är kontexten viktig och för att nå kunskap om den används flera olika data-insamlingsmetoder såsom exempelvis studie av en plats.¹⁹ Det studerade fallet byggde på en autentisk fysisk händelse som senare förvrängdes och fick spridning i informationsmiljön. Två platser var särskilt centrala: Klarabergsviadukten 90, där ISP hade sitt kontor den 5 mars 2014, och Café Dagny på Stockholms centralstation, där aktivistduon i Yes Men Sverige befunnit sig. Syftet med observation av dessa platser var att vinna förståelse för den fysiska kontexten genom att bland annat studera detaljer i respektive rum. Ansatsen visade sig lämplig för att komplettera redan inhämtat bild- och textmaterial med ytterligare en dimension för att därigenom få ytterligare förståelse för fallet och händelsekedjan.

1.5.5 Intervjuer

Intervjuerna har varit kvalitativa och ostrukturerade med ett fåtal frågor om händelseförloppet där respondenterna fått svara och associera fritt. Detta har inneburit en flexibilitet i att kunna röra sig i olika riktningar utifrån vad som upplevts vara relevant och viktigt.²⁰

Bredden av respondenter har bidragit till att belysa fallet ur flera perspektiv vilket i förlängningen gjort det möjligt att teckna en detaljerad och mångfacetterad bild av händelseförloppet. Vägen fram till de fem respondenterna har sett olika ut. Två av dem upptäcktes först efter tidigare nämnt återskapande av webbplatser.²¹

1.6 Material

1.6.1 Webbplatser

De identifierade aktörernas²² webbplatser har studerats med utgångspunkt i hur de ser ut idag och hur de såg ut vid tidpunkten för aktionen, i de senare fallen återskapade med Internet Archive Wayback Machine.

1.6.2 Artiklar

Informationsaktionen som beskrivs i denna studie ledde till att TT Nyhetsbyrån gick ut med ett telegram vilket kom att publiceras och rewritas av ett trettiotal medieaktörer. Artiklarna

¹⁵ Internet Archive www.archive.org

¹⁶ Hansson, Nils. (2009). *Grävande journalistik*, s. 94.

¹⁷ Bryman, Alan. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*, s. 99.

¹⁸ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 109.

¹⁹ Ekström, Mats & Larsson, Larsåke (2010). *Metoder i Kommunikationsvetenskap*, s. 57.

²⁰ Bryman, Alan. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*, s. 413 ff.

²¹ ISP:s före detta kommunikationsansvarige och den dåvarande journaliststudenten.

²² Kapitel 3.1 Aktörer.

var alla snarlika²³ och tas inte närmare upp i detta avsnitt. Här avses istället artiklar som på olika sätt varit bidragande till att svara på forskningsfrågorna. För detta ändamål har 72 artiklar inhämtats från 39 medieaktörer.

1.6.3 Fejkad webbplats

Några dagar efter aktionen publicerade aktivisterna en artikel om tillvägagångssättet hos nättidningen News Voice.²⁴ I artikeln länkade textförfattarna bland annat till den fejkade webbplats²⁵ som använts i aktionen. Idag är dock webbplatsens innehåll avpublicerat och dess domännamn inte längre aktivt. Genom att använda Internet Archive²⁶ och dess tjänst Wayback Machine var det dock möjligt att hämta indexerade digitala ögonblicksbilder av webbplatsen. På så vis gick det att ta del av hur webbplatsen sett ut i anslutning till aktionen. På den nedsläckta webbplatsen återfanns:

- fejkat ISP-pessmeddelande
- pressmeddelande om aktionen som sådan
- redogörelse för tillvägagångssätt
- sammanställning av artiklar som publicerats med bas i TT-telegrammet
- skärmdump av en bostadsannons.

1.6.4 Dokument

Polismyndigheten har lämnat ut dokumentation över polisingripandet den 5 mars 2014 och anmälan om brott begånget av ISP. Vidare har tryck från offentliga aktörer, föreningar och nätverk inhämtats och använts. Här finns bland annat författningstext, pressmeddelanden, årsredovisningar, föreningsstadgor, inbjudningar och verksamhetsberättelser.

1.6.5 Muntliga utsagor

Intervjuer har genomförts med:

- Diana Malm, före detta kommunikationsansvarig ISP (telefonintervju 7 juni 2018).
- Daniel Kjellberg, före detta deskchef TT (telefonintervju 18 juni 2018).
- Anne Lagercrantz, före detta redaktionschef SR Ekot (fysisk intervju 21 juni 2018).
- Tatjana Kostic, dåvarande journaliststudent (telefonintervju 2 augusti 2018).
- Christer Ahlström, generaldirektör ISP²⁷ (fysisk intervju 15 augusti 2018).

1.6.6 Bloggtexter

Bloggtexter från aktivister, tjänstemän och privatpersoner har inhämtats. Några av inläggen har skrivits på respektive organisations webbplats, andra på privata sidor.

²³ Yes Men Sverige. *Artikelsammanställning*. 47 sidor. Publicerad på den fejkade webbplatsen www.inspektionforstrategiskaprodukter.se, den 5 mars 2014.

²⁴ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014.

²⁵ Yes Men Sverige. *Fejkad webbplats*. www.inspektionforstrategiskaprodukter.se.

²⁶ Internet Archive. www.archive.org

²⁷ Christer Ahlström var generaldirektör på ISP vid tidpunkten för aktionen (5 mars 2014) samt när intervjun genomfördes (15 augusti 2018). Han lämnade sitt uppdrag på ISP hösten 2018.
Se: Inspektionen för strategiska produkter. *Christer Ahlström lämnar ISP*. 31 oktober 2018.

1.6.7 Fotografier

Ett femtiotal fotografier har inhämtats från ett öppet album på fototjänsten Flickr. Några av fotografierna publiceras i studien med stöd av Creative Commons Erkännande 2.0 Generisk (CC BY 2.0) i anslutning till respektive foto.²⁸

1.6.8 Övrigt material

I kategorin övrigt material återfinns dokumentärfilmer, Youtube-klipp, radioprogram, föreläsningsmaterial, webbaserad julkalender och metodhäfte med aktionstips.

1.7 Avgränsningar

De sex aktivister som låg bakom och utförde den fysiska aktionen mot ISP har inte intervjuats. Deras historia har istället berättats med stöd av bland annat blogginlägg och allmänna handlingar. Inte heller de ingripande poliserna eller operatörerna på den före detta länskommunikationscentralen har intervjuats. Den fysiska aktionen har vidare inte stått i huvudfokus för analysen eftersom den utgjort förstadium till det större händelseförloppet.

En av personerna bakom Yes Men Sverige har kontaktats och beretts möjlighet att ge sin bild av informationsaktionen och kommentera materialet. Personen har inte visat något sådant intresse vilket i detta sammanhang får ses som en ofrivillig avgränsning. Samtidigt har Yes Men Sverige varit mycket noggranna med att dokumentera de ingående stegen i händelsekedjan och här har dessutom flera andra närstående aktörer fått komma till tals. Det har inte gått att finna omständigheter pekande på att informationsaktionen prövats straffrättsligt. Frågan om eventuell straffbarhet är intressant, men behandlas inte i denna studie.

1.8 Felkällor

Den litteratur som använts till teoriavsnittet är i stort sett uteslutande skriven på engelska. Det finns en risk att omskrivningar till svenska leder till att språkliga nyanser försvinner och att felaktigheter kan uppstå.

En naturlig felkälla vid tillbakablickande studier är att respondenter kan minnas fel eller att de har varseblivit olika saker. Flera personer kan ha upplevt en och samma situation, men ha olika minnesbilder av vad som inträffat eftersom de närmar sig det inträffade utifrån olika bakgrunder och referensramar. Minnesbilden kan ha kontaminerats av förfluten tid eller av att minnesbärarna låtit sig påverkas av andras berättelser. Det kan också vara så att personer fyller ut ett händelseförlopp med saknade pusselbitar för att göra det inträffade begripligt. Människor kan vidare rikta uppmärksamhet åt olika håll och mot olika saker i ett skeende.²⁹

Internet är en oändlig källa till information. En begränsning och därigenom felkälla i detta sammanhang kan vara att sökningar genomförs med fel nyckelord eller på fel sökmotorer och plattformar. Härigenom kan det finnas ytterligare material på internet som kan hjälpa till att kasta ljus över det inträffade och på så vis teckna en klarare och mer detaljerad bild.³⁰

Det studerade fallet har med all önskvärd tydlighet visat på några av de möjligheter som finns att vilseleda. Med detta i åtanke har det funnits goda skäl att närma sig material med källkritisk försiktighet. Några av de beståndsdelar som bidragit till att teckna bilden av händelseförloppet kan mycket väl ha varit manipulerade. För att undanröja de värsta av de eventuella manipulativa hindren har dock många och perspektivåskilda källor använts. Bredden av källor och perspektiv bedöms ge studien empirisk styrka och validitet.

²⁸ CC BY 2.0 innebär att bilderna får delas, kopieras och vidare distribuera oavsett medium eller format. De får vidare bearbetas, remixas, transformeras, och byggas vidare på - för alla ändamål, även kommersiellt.
<https://creativecommons.org/licenses/by/2.0/deed.sv>

²⁹ Se bland annat Kronkvist, Ola. (2013). *Om sanningen skall fram: polisförhör med misstänkta för grova brott*. Växjö: Linnaeus University Press.

³⁰ Bryman, Alan. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*, s. 114 ff.

2 Teoretiskt ramverk

I denna studie används det teoretiska ramverket för att beskriva och förstå det händelseförlopp som ägde rum den 5 mars 2014. Ramverket är till hjälp för att plocka isär händelseförloppet i mindre beståndsdelar och därefter kategorisera det för att på så vis göra det mer förståeligt. I studiens analys tolkas den insamlade och kategoriserade empirin med utgångspunkt i det teoretiska ramverk som beskrivs närmare i detta kapitel.

2.1 Informationspåverkan

Informationspåverkan kallas också för kognitiv påverkan och kan ske inom områden med kopplingar till tryck-, yttrande- och åsiktsfrihet. Sådan påverkan kan ske via såväl utländska som inhemska källor och kanaler³¹ och bestå av såväl falska som korrekta uppgifter, med syftet att skapa förvirring eller flytta fokus från andra frågor.³² Informationspåverkan kan också ske dolt och utan att det bakomliggande agerandet upptäcks,³³ exempelvis för att iscensätta eller förstärka konflikter mellan olika aktörer eller grupper.³⁴ Resultatet kan till exempel bli ett undergrävande av allmänhetens förtroende för oberoende medier och offentliga aktörer.³⁵

I Statskontorets rapport om myndigheternas arbete med psykologiskt försvar från 2017 används begreppet informationspåverkan genomgående utan att det definieras.³⁶ Även om Statskontoret aldrig definierar vad som avses finns det andra myndigheter som gjort det. Så här definierar till exempel Försvarsmakten begreppet informationspåverkan:

Informationspåverkan är verksamhet som syftar till att, genom förvanskning, undanhållande eller förstöring av annan parts information, påverka hans/hennes uppfattning.³⁷

En annan aktör som uppdragits att arbeta med frågor rörande informationspåverkan är Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). MSB skriver att definitionerna kring olika begrepp inom detta område skiljer sig åt och förändras över tid.³⁸ MSB har haft skiftande definitioner på begreppet informationspåverkan de senaste åren. Exempelvis har det antagonistiska avsändarfokuset flyttats från främmande makt (2017), till att också inkludera deras ombud (2018) för att sedermera gå mot en skrivning som öppnar upp för att avsändaren kan vara främmande makt eller antagonistiska aktörer (2019). Se nedanstående definitioner med författarens understrykningar:

2017:

Informationspåverkan, eller kognitiva påverkansaktiviteter, från främmande makt genomförs i syfte att påverka målgruppers uppfattningar, beteenden och beslutsfattande till främmande makts fördel. Vilsledning, desinformation och propaganda i informationsmiljön är exempel på informationspåverkan.³⁹

2018:

Informationspåverkan är potentiellt skadlig kommunikation som främmande makt eller deras ombud ligger bakom (medvetet eller omedvetet). Det handlar om en medveten inblandning från främmande makt i inomstatliga angelägenheter där försök görs att skapa misstro medborgare emellan samt mellan

³¹ Statskontoret (2017). *Myndigheternas arbete med psykologiskt försvar*. s. 21 f.

³² Ibid.

³³ Försvarsberedningen (2017). *Motståndskraft*, s. 107 f.

³⁴ Regeringen (2018). *En ny myndighet för psykologiskt försvar*. Kommittédirektiv 2018:80, s. 6. samt Försvarsberedningen (2017). *Motståndskraft*, s. 107 f.

³⁵ MSB (2018). *Underlag inför nästa försvarspolitiska inriktningsbeslut – 2018-09-11*, s. 16.

³⁶ Statskontoret (2017). *Myndigheternas arbete med psykologiskt försvar*. s. 11.

³⁷ Försvarsmakten (2016). *Handbok Nomenklatur ledning*, s. 36.

³⁸ MSB (2017). *Utlisning av forskningsmedel: Informationspåverkan*, s. 6.

³⁹ Ibid.

medborgare och stat. Informationspåverkan används för att stötta främmande makts agenda och utformas så att de utnyttjar uppfattade sårbarheter i samhället.⁴⁰

2019:

MSB definierar **informationspåverkan** så här: Aktiviteter som genomförs av främmande makt, eller antagonistiska aktörer, i syfte att påverka olika målgruppers uppfattningar, beteenden och beslutsfattande. Informationspåverkan utnyttjar samhällets sårbarhet och kan utmana befolkningens liv och hälsa, samhällets funktionalitet, våra grundläggande värden som demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter eller andra nationella intressen.⁴¹

Det har inte gått att finna någon definition av begreppet från regeringen. Däremot återfinns begreppet i SOU 2016:80 Medieutredningen. Här används begreppen dold informationspåverkan och negativ informationspåverkan för att beskriva den skadliga kommunikation som kan komma från destabiliserande krafter.⁴² Utredningen skriver vidare att dold informationspåverkan (svart propaganda) handlar om falsk information som sprids av en avsändare som agerar under falsk flagg.⁴³ Medieutredningen konstaterar vidare att det finns tre områden som kan påverka ”medborgarnas rättigheter till vederhäftig information och en oberoende nyhetsrapportering”:

1. Främmande makts desinformation ”av” svenska medborgare.
2. Medborgares eller nätverk av medborgares spridning av helt eller delvis falska uppgifter via sociala medier.
3. Svensk offentlig verksamhets ensidigt positiva kommunikation, som ökar i omfattning.⁴⁴

Den tvetydighet som följer med informationspåverkan gör att det kan vara svårt att avgöra vad som utgör legitim och illegitim påverkan i samhällsdebatten. Pamment et al. (2018) menar att det är viktigt att det finns en klar och praktisk gångbar förståelse för vad som faller inom begreppet informationspåverkan, men kanske ännu viktigare; vad som faller utanför.⁴⁵ De konstaterar att MSB:s definitioner fångar informationspåverkan utifrån myndighetens uppdrag på den nationella nivån men att de inte ger den pragmatiska förståelse som krävs på lägre organisatoriska nivåer. Mot den bakgrunden väljer Pamment et al. (2018) att betrakta informationspåverkan i ljuset av begreppen legitimitet – intention – tvetydighet. Informationspåverkan:

- är illegitima försök att påverka opinionsbildade i liberala demokratier (*legitimitet*)
- genomförs för att gynna främmande makt, oavsett om de som ligger bakom är statsaktörer, icke statsaktörer eller ombud (*intention*)
- genomförs i kontexten fred, krig eller hybridhofs- och gråzonssituationer⁴⁶ (*tvetydighet*).⁴⁷

Definitionens centrala del är legitimitetsaspekten i första punktsatsen. I motsats till legitima aktiviteter är den informationspåverkan som sker inom ramen för påverkanskampanjer illegitim, men behöver för den sakens skull inte vara olaglig. Bakgrunden till detta är att påverkanskampanjer:

- *vilseleder* människor. Den informationspåverkan som ingår i kampanjen försöker se legitim ut fast den i själva verket inte är det. Public relations, public

⁴⁰ MSB (2018), *Att möta informationspåverkan – handbok för kommunikatörer*, s. 11.

⁴¹ MSB (2019), *Om MSB:s arbete med informationspåverkan*, webbplats.

⁴² SOU 2016:80. *En gränsöverskridande mediepolitik: för upplysning, engagemang och ansvar*, s. 390.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., s. 391.

⁴⁵ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 14.

⁴⁶ För vidare läsning om gråzon, se bland annat: Jonsson, Daniel K, Jenny Ingemarsdotter, Jenny. Johansson, Bengt. Rossbach, Niklas H. Wedebrand, Christoffer. & Eriksson, Camilla. (2019). *Civilt försvar i gråzon*.

⁴⁷ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 15.

affairs, public diplomacy och lobbying är alla verksamheter som vuxit fram för att hantera och påverka den allmänna opinionen. Informationspåverkan härmar såväl etablerad media som engagemang i den offentliga sfären för att istället utnyttja systemet och den tillit som människor skänker det.

- *utnyttjar sårbarheter*. Under falsk förespegling skaffar sig aktörer som ägnar sig åt informationspåverkan tillgång till systemet för opinionsbildning och utnyttjar det för egna syften. Liberala demokratier har byggt sina system för öppen debatt på grundantagandet om goda intentioner. Påverkanskampanjens informationspåverkan vänder en av demokratins främsta tillgångar, den öppna och fria debatten, till en sårbarhet.
- *bryter mot regler*. Aktörer som ägnar sig åt informationspåverkan använder den öppna och fria debatten på ett sätt som bl.a. motverkar konstruktiv dialog. Det kan bland annat handla om ”organiserat trollande” som hybridkrigsverktyg.⁴⁸

2.2 Diagnostisering

Det offentliga samtalet styrs av såväl skrivna som oskrivna regler, samtidigt som det inte alltid är lätt att avgöra huruvida viss påverkan är legitim eller illegitim. Därför har Pamment et al. (2018) etablerat en modell med fyra kriterier för att kommunikatörer ska kunna diagnostisera och bedöma vilken informationspåverkan som kräver deras respons. Modellen ska betraktas holistiskt och kriterierna ses som att de skär igenom informationspåverkan. Tillämpningen av ett enda kriterium kan leda till felaktiga slutsatser, exempelvis att legitim påverkan betraktas som illegitim sådan. Modellen heter DIDI, vilket är en akronym för:

- Deception (vilsedning)
- Intention (avsikt)
- Disruption (störning)
- Interference (inblandning).⁴⁹

Vilsedning

Legitim och tillförlitlig kommunikation är öppen, transparent med källa, ursprung och syfte. Informationspåverkan däremot är medvetet vilsedande och kan till exempel handla om ett händelseförlopp där aktören försöker påverka opinionsbildningen genom att använda falska experter eller sprida fejkade nyheter.⁵⁰

Avsikt

Legitim och tillförlitlig kommunikation bidrar till att stärka den offentliga debatten även om argument och innehåll kan vara kontroversiella i sig. Informationspåverkan däremot vill underminera och skada såväl offentlig debatt som konstruktiva samtal. Ett händelseförlopp kan ha fientliga avsikter och syfta till att uppnå mål på sikt. Intressena kan vara kriminella, kommersiella eller politiska, där det senare kan handla om stöd för militära operationer.⁵¹

Störning

Informationspåverkan stör och försvagar samhällets funktionalitet och det demokratiska samtalet. Legitim påverkan upphör i samband med att den övergår till att utgöra störning eller då de potentiella fördelarna med en sådan störning är oproportionerliga. Strejker och protester för ett specifikt socialt syfte kan vara exempel på legitima störningar. Ett händelse-

⁴⁸ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 15 f.

⁴⁹ Ibid. s. 16 f.

⁵⁰ Ibid. samt MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 15.

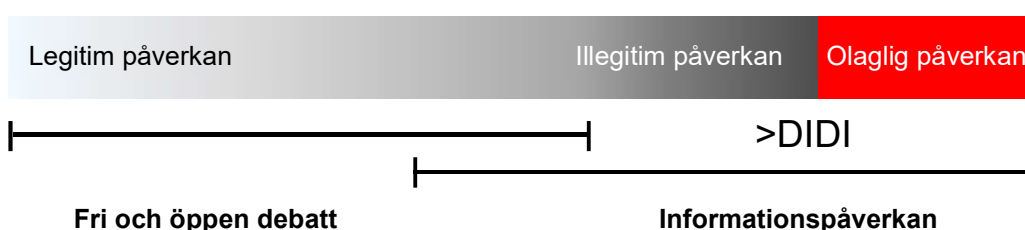
⁵¹ Ibid. samt Pamment et al. (2018), *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 16 f.

förlopp kan underminera eller skada ett samhälle alternativt störa dess funktionalitet eller visa på möjligheten att göra så.⁵²

Inblandning

Legitimitetsaspekten gällande inblandning vilar på att den som deltar i fri och öppen debatt har med frågan att göra. Dold intervention i en annan nations demokratiska val är exempel på inblandning. Ett händelseförlopp kan till exempel involvera utländska aktörer eller deras ombud, vilka har få eller inga skäl att blanda sig i den aktuella frågan. Sådan inblandning inkräktar på statens suveränitet.⁵³

Nedanstående figur illustrerar en skala med plats för olika sorters påverkan och visar att dessa kan höra hemma i såväl den fria och öppna debatten som inom det som kallas informationspåverkan. Diagnostisering och inplacering sker med utgångspunkt i DIDI.

Figur 1: Skala över legitim, illegitim och olaglig påverkan.
Fritt återgivet från Pamment et al. (2018), s. 17 och fritt översatt.

2.3 Kunskapskedja

En grundpelare i det demokratiska samhället är fri opinionsbildning i det offentliga rummet. Med detta som bas har Pamment et al. (2018) skapat en generisk kunskapskedja⁵⁴ över vad de kallar rationell opinionsbildning. Modellen är skapad för att bättre kunna förstå opinionsbildningsprocessen och för att kunna synliggöra de sårbarheter som existerar inom systemet.⁵⁵ Trots att modellen är en förenkling av hur processen för opinionsbildning i ett demokratiskt samhälle kan förstås, kan den ändå användas för att identifiera situationer som avviker från den rationella processen och därigenom begripliggöra informationspåverkan.

Modellen redovisas på nästa sida, men redan här kan sägas att i dess nedre del finns ett antal grundelement (grå områden med tillhörande text). Grundelementen är tänkta att användas för att förstå hur information kan röra sig genom kunskapskedjan. Det kan till exempel handla om hur ny information eller vetenskaplig evidens (EV) blir känd och hur aktörs-element som experter och källor (EK) eller makthavare och tjänstemän (MT) tolkar och förklarar informationen innan den förs vidare till vänster i modellen. Grundelementet medier kan sedan plocka upp beskrivningen och föra den vidare ut i den offentliga sfären. Därifrån kan informationen nå individen direkt eller gå via den sociala eller parasociala sfären.

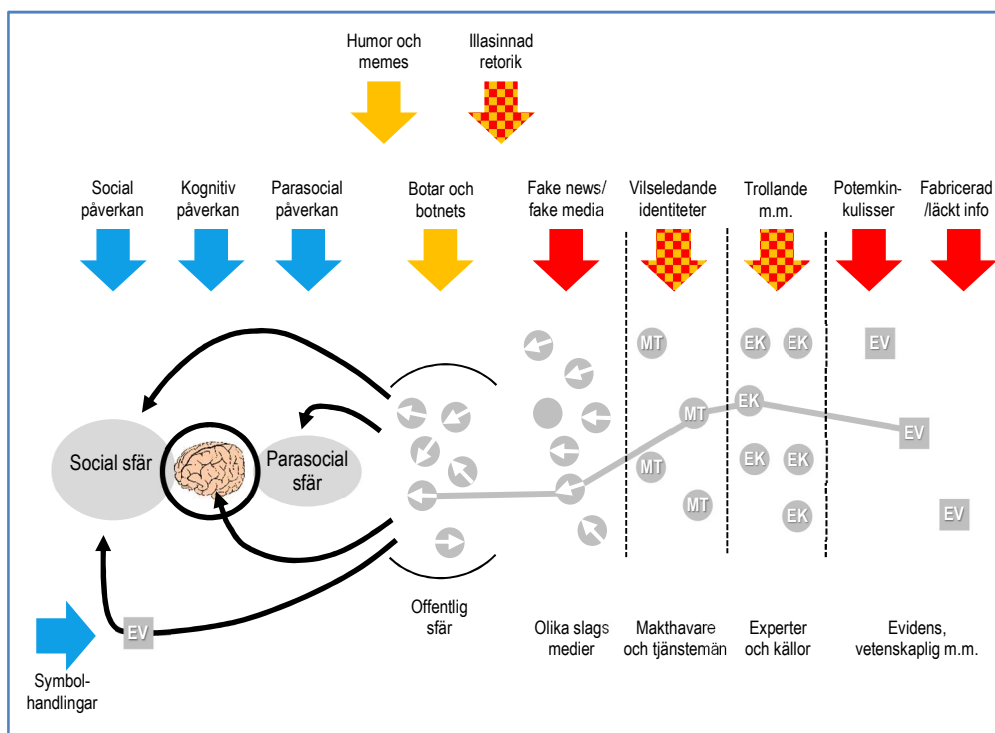
Modellens övre del innehåller olika typer av påverkans tekniker (färgade pilar med text) som kan användas för att påverka den rationella opinionsbildningen. Några av påverkans-teknikerna beskrivs närmare i avsnitt 2.8.

⁵² Ibid. samt MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 15.

⁵³ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 16 f.

⁵⁴ Engelska: Epistemic chain

⁵⁵ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 18.

Figur 2: Kunskapskedja (Epistemic chain).
Fritt återgivet från Pamment et al. (2018) s. 32 och fritt översatt.

Teckenförklaring med avseende på färg:

Tekniker som direkt påverkar de mänskliga sinnena
Desinformationstekniker
Sociala media-baserade tekniker

I kunskapskedjan återfinns sju dynamiskt samspelande grundelement:⁵⁶

- → *Individen* med hennes unika identitet, historia, förförståelse, fördomar, bias m.m.
- → *Den sociala och parasociala sfären*, i vilka individen förenar sig med andra, antingen socialt verkliga (vänner, kollegor, grannar etc.) eller parasocialt/ensidigt etablerade kontakter (kändisar i media etc.)
- → *Den offentliga sfären*, såsom den upplevs av individen, där individen utöver att interagerar med andra, också reflekterar över exempelvis samhället
- → *Medieformer och kulturformer* som sträcker sig från tidningar och tv-nyheter till bloggar och tjänster som till exempel Facebook eller Twitter
- → *Maktthavare* (i betydelsen av personer som den aktuella individen uppfattar som pålitliga/prestigefyllda) och tjänstemän

⁵⁶ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 18 f.

- EK** → *Experter* (i den mening att det rör sig om personer vilka individen uppfattar som kunniga gällande viss fråga) samt källor (vars huvudsakliga bidrag/legitimitet ligger i att ha sett något ”med egna ögon”)
- EV** → *Det vetenskapliga systemet eller liknande system* (exempelvis oberoende domstolar eller oberoende evidensbaserad journalistik) vilka kännetecknas av sin förmåga till opartiskhet. [sic!]

Opinionsbildningsprocessen går från höger i modellen och börjar med att något inträffar eller att information blir känd. Det kan handla om att vittnen, forskare eller tjänstemän tolkar eller förklarar situationen utifrån ett vidare sammanhang. Massmedier för vidare budskapen och sprider dem i sina kanaler. Informationen når sedan människor på och utanför internet.

Den opinionsbildningsprocess Pamment et al. (2018) redovisar bygger på att individen utgår från att en händelse är korrekt återgiven och att den bygger på fakta. Vidare baserar den sig på att det är verkliga och trovärdiga personer som uttalar sig och att de sätter sitt anseende på spel om de far med osanning. De medier som registrerar och för vidare information om något inträffat förutsätts dubbelkolla fakta och källor. I ett avslutande steg förväntas också debatt och samtal vara konstruktiva där olika röster och åsikter får komma till tals.

I informationspåverkan utnyttjas tillfällen när opinionsbildning avviker från den process som beskrivs genom modellen. Genom att utnyttja processens sårbarheter kan en aktör ägna sig åt informationspåverkan. Aktören kan till exempel förfälska eller manipulera fakta, kalla in falska vittnen, driva nyhetstjänster som propagandakanaler eller nyttja teknik för att skapa en skenbild av en livlig offentlig debatt kring viss fråga.⁵⁷

2.4 Sårbarheter

Sårbarheter kan definieras som brister i förmågan hos till exempel ett system eller samhälle att stå emot och hantera en specifik påfrestning.⁵⁸ Inom informationspåverkan identifieras och utnyttjas sårbarheter systematiskt.⁵⁹ Sårbarheterna finns i mediesystemet, opinionsbildningen och i den mänskliga kognitionen. Det moderna mediesystemet har flera sårbarheter i förhållande till bland annat ny teknik, nya journalistiska affärsmodeller och den tilltagande mängden alternativa nyhetskällor på nätet.⁶⁰

Dagens demokratiska mediesystem är sårbart av två skäl; snabb innovationstakt och förändrade modeller för avkastning.⁶¹ Det vi ser idag är ett hybridsystem bestående av det ”gamla” (i form av tidningar, TV och radio) tillsammans med ”ny” (social) media. Detta system är konstant skiftande och överlappande, vilket gör att till exempel bedömning av nyhetskällor och kontroll av fakta blivit allt svårare.⁶²

⁵⁷ MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 13.

Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 18-20, 32.

⁵⁸ Karlsson, Magnus.(red.) & Nevhage, Björn. (red.). 2011. *FOI:s modell för risk- och sårbarhetsanalys (FORSA)*, s. 34.

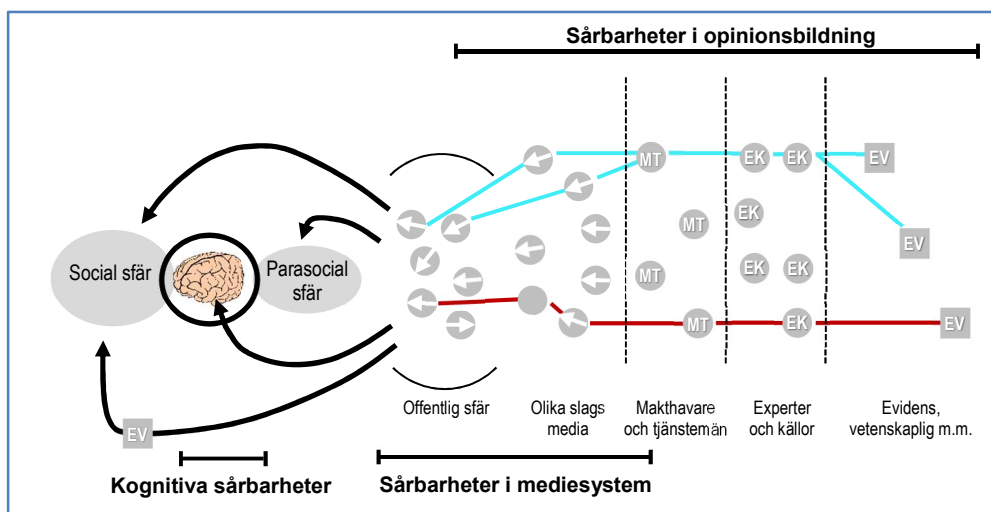
⁵⁹ Se vidare Severin, Malin. (2018). *Tidig förvarning och icke-militära angreppssätt*, s. 14 f. om bland annat att ”hybridkampanjer” skräddarsys utifrån den aktuella kontexten och de bedömda sårbarheterna hos mållandet.

⁶⁰ MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 14.

⁶¹ Se bland annat Isaksson, Ola & Mattsson, Andreas. 2017. *Redaktionellt arbete i förändring* i Olsson, Tobias (red.). *Sociala medier – vetenskapliga perspektiv*.

⁶² Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 20.

Se även MSB (2016). *Mediebranschen 2016 – hot, risker och sårbarheter*, s. 42. om bland annat att snabba nyhetspubliceringar haft påverkan på den journalistiska kvaliteten m.m. samt Berggren, Katrin (red.). (2005) *Mediers beredskap: Informationsoperationer och mediers sårbarhet*.

Figur 3: Typmodell för opinionsbildning och sårbarheter i demokratiska samhällen. Fritt återgivet från Pamment et al. (2018), s. 18 och fritt översatt.

2.5 Aktörer

Furustig (2005) skriver att aktörer är de som medvetet eller omedvetet spelar en tilldelad roll i samband med påverkan.⁶³ Av Pamment et al. (2018) följer att den som har förmågan att bedriva illegitim eller olaglig påverkan kan göra det direkt eller genom ombud. Författarna lyfter fram fyra övergripande typer av antagonistiska hot (antagonister):⁶⁴

Våldsbejakande extremister

I denna grupp återfinns de som vill skapa rädsla, radikalisera och genomföra terrorhandlingar. För vidare läsning om några sådana grupperingar och deras aktiviteter i den digitala informationsmiljön, se bland andra Kaati (2017).⁶⁵

Främmande makt

En främmande makt är en statlig aktör som på egen hand eller genom ombud kan verka för instabilitet genom olika typer av påverkansaktiviteter. Det kan handla om att genomdriva politiska mål genom informationskrig och hybridhot. Här har det bland mycket annat gått att se inblandning i det amerikanska presidentvalet 2016 tillsammans med exempel på olika påverkansaktiviteter mot Estland 2007, Georgien 2008 och Ukraina 2014.⁶⁶

Kriminella aktörer

I generisk mening utgörs kriminella aktörer av organisationer eller nätverk som ägnar sig åt brottslig verksamhet i strävan efter makt. Dessa aktörer kan vara lika starka och inflytelserika som stater, men till skillnad från stater är deras primära motiv ofta av ekonomisk karaktär. Påverkanstekniker kan baseras på våld och rädsla syftande till att säkerställa lojalitet och stöd.

Hackare och profitörer

Hackare och profitörer är individer som vill demonstrera digitala färdigheter och förmågor. Syftet kan till exempel vara ekonomiskt eller så kan det handla om att ge prov på vad som är möjligt att göra inom området.

⁶³ Furustig, Hans. (2005). *Informationsoperationer via medier*. s. 50.

⁶⁴ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 21 ff.

⁶⁵ Kaati, Lisa. red. (2017). *Det digitala kalifatet: En studie av Islamiska statens propaganda*.

⁶⁶ Franke, Ulrik. (2015). *War by non-military means: Understanding Russian information warfare samt*

En skickligt upplagd informationsoperation behöver inte uppfattas som en operation, utan kan ses som en naturlig händelse (Furustig 2005). Det är först i nästa steg som det blir aktuellt att försöka ta reda på vem eller vilka som kan tänkas ligga bakom. Här kan spåren och aktörerna vara många. Det kan handla om tillfälligt sammansatta operativa celler som upplöses efter att deras strategiska informationsmål uppnåts.⁶⁷ Furustig indelar aktörer utifrån vilka medvetna eller omedvetna roller de kan ha i samband med en operation:

- *initiatorn* – de(n) som har huvudintresset av och initierar, planerar, samordnar och kontrollerar en operation
- *specialister* – som medverkar i operationen (omvärldsanalytiker, tekniker, språkexperter, etc.)
- *källor* – som meddelar eller läcker initierande signaler, information, budskap eller rykten
- *sändare* – som bearbetar och utformar informationen för vidare spridning
- *kanal* – de(n) eller det som sänder och sprider informationen, budskapet eller signalen till målgruppen
- *mellanhänder* – som på olika sätt går initiatorns och sändarens intressen tillhanda
- *mottagare* – som utgör målgrupp, direkt eller indirekt.⁶⁸

Furustig delar också in aktörer utifrån olika nivåer. Indelningen träffar både initierande aktörer och deras offer:

- mellan- eller överstatlig
- statlig
- multinationellt företag eller stort företag, inklusive medie- och PR-företag
- internationell organisation inklusive hjälporganisation
- organiserade aktivister, utomparlamentariska grupper (nationella eller internationella är mindre relevant)
- nationell organisation, myndighet eller företag
- cell
- enskild individ.⁶⁹

Med cell avses "en sluten organisatorisk enhet med operativa uppgifter". Initiatorn kan befinna sig i cellen eller utanför. Furustig (2005) skriver vidare att en enskild individ med tillräckliga tekniska kunskaper och lämplig utrustning i princip kan bedriva ett "informationsmässigt miniatyrkrig" på egen hand.⁷⁰

2.6 Motiv

Intention eller motiv kan beskrivas som den uttalade eller påvisade vilja någon innehar för ett angrepp.⁷¹ Det krävs ett motiv för att aktörer med kapacitet och förmåga i realiteten ska planera och genomföra informationsoperationer. I dessa fall kan till och med någon med mycket liten kapacitet, men med tillräckligt starka motiv, ha förmåga att störa och skada

⁶⁷ Furustig (2005). *Informationsoperationer via medier*, s. 49.

⁶⁸ Ibid., s. 50.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Furustig (2005). *Informationsoperationer via medier*, s. 51 f.

⁷¹ Försvarsmakten (2006). *Handbok för Försvarsmaktens säkerhetstjänst, Hotbedömning.*, s. 76.

högre nivåer, såsom företag, organisationer och myndigheter. Furustig (2005) framhåller vidare att det därför kan vara klokt för organisationerna att ha en uppfattning om vilka som kan tänkas ha ett känt motiv eller en uttalad avsikt att skada.⁷²

Aktörer kan ha olika intressen och motiv. Det kan vara alltifrån ideologiska till ekonomiska motiv eller bara en ren experimentlusta. De som verkar utifrån ideologiska skäl kan ha väldigt starka motiv för sitt handlande, exempelvis djurrättsaktivister som släpper ut minkar och miljöaktivister som prejar oljefartyg. Även om djurrättsaktivister kan ha ett uttalat syfte med att släppa ut minkarna för att rädda dem, löper många av dem risk att dö av stress. Handlandet kan därför framstå som både dumdristigt och irrationellt. Men om aktionen följs upp av medierapportering och kanske utveckling i något debattprogram, då kan de underliggande motiven och de verkliga drivkrafterna komma upp till ytan vilket därigenom gör handlingen meningsfull. Med mediernas hjälp kan ett till synes irrationellt handlande bli både meningsfullt och få betydelse på längre sikt.⁷³

2.7 Strategiska narrativ och målgrupper

Informationspåverkan kan inte reduceras till ”fakta”, utan det handlar om narrativ, kontext och händelsekedjor. Narrativ (berättelser) skapas för att dominera kollektiva föreställningar och när ett sådant väl fått fäste kan det vara mycket svårt att ändra på.⁷⁴ Informationspåverkan innehåller i regel någon form av berättande. Skildringar formuleras vanligtvis för att passa in i ett befintligt narrativ. När berättelser konstrueras och kommuniceras i syfte att uppnå ett visst mål kallas de för strategiska narrativ. Strategiska narrativ⁷⁵ kan delas in i grupperna; positivt och konstruktivt, negativt och nedbrytande respektive undvikande.⁷⁶

- *Positivt och konstruktiva* narrativ säger sig peka ut sanningen: “Det här är sanningen!” De försöker konstruera en sammanhängande berättelse i vilken en viss fråga passar in, kompletterar eller utvecklar ett befintligt narrativ.
- *Negativt och nedbrytande* narrativ pekar till exempel ut sådant som påstås vara lögn: “Det här är lögn!” De syftar till att sammanhängande narrativ ska uppstå eller så vill de underminera befintliga narrativ i en fråga.
- *Undvikande* narrativ vill avleda uppmärksamheten från viss fråga och distrahera samtalet: “Titta här borta!” De kan peka ut något särskilt och här förekommer ofta humor, memes eller konspirationsteorier.⁷⁷

Narrativ riktas mot målgrupper och en målgruppsanalys kan avslöja intentionen (motiven) bakom påverkan. Genom att analysera strategiska narrativ och sedan titta på vilka kommunikationstekniker som används är det möjligt att skapa sig en uppfattning om vem som är den tilltänkta mottagaren och på så vis komma närmre en förståelse för syfte och mål med aktiviteten.⁷⁸ Målgrupper kan vara en bred publik på övergripande samhällsnivå,

⁷² Furustig (2005). *Informationsoperationer via medier*, sid. 52.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Clément, Irene. (2017). *Koncept för militärstrategisk kommunikation MILSTRATKOM*. s. 19.

⁷⁵ I NATO (2015). *Military Policy on Information Operations* s. B-1. definieras strategiska narrativ som “A concise but comprehensive written statement of an organization's situation and purpose, which can stand on its own as the principle context to strategic planning directives or be used to support the creation of individual, culturally attuned stories that will resonate with particular audiences and foster cohesion within the organization.”

⁷⁶ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 24.

MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 17.

⁷⁷ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 24 f.

MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 17.

⁷⁸ Här kan till exempel propagandaanalys enligt den så kallade SCAME-modellen användas. SCAME är en förkortning för Source (Källa), Content (Innehåll), Audience (Målgrupp), Media (Kommunikationskanal) och Effect (Effekt och konsekvens).

en specifik grupp med gemensamma demografiska faktorer eller enskilda individer utifrån psykografisk indelning.⁷⁹

2.8 Tekniker inom informationspåverkan

Inom informationspåverkan används en rad olika tekniker som dessutom ofta överlappar dem som används inom journalistik, offentlig diplomati, lobbyverksamhet och PR. Genom att efterlikna dessa metoder kan kommunikationen framställas som tillförlitlig och informationspåverkan döljas.⁸⁰ I MSB:s handbok *Att möta informationspåverkan* (2018) delas teknikerna in i grupperna; social och kognitiv hackning, vilseledande identiteter, teknisk manipulation, desinformation, illasinnad retorik och symbolhandlingar. Motsvarande indelning återfinns också i Pamment et al. (2018).⁸¹ Teknikerna kan användas för olika syften och flera tekniker kan kombineras för att uppnå en större effekt.⁸² Här redovisas fyra av teknikerna.

Symbolhandlingar

När syftet med ett handlande är att kommunicera något kallas det för symbolisk handling. De symboliska handlingarna motiveras av en kommunikativ logik och en strategisk inramning. Ett exempel på symbolisk handling är terrorattentat, men det kan också vara något mer subtilt där avsändaren använder sig av kulturella symboler som bara är relevanta för en given målgrupp.⁸³ Ett annat exempel på symbolhandling kan handla om leverans av strategiska meddelanden genom militär aktivitet. Det senare kan röra sig om aggressiva lufrumsaktiviteter som följs upp av politiska och diplomatiska utspel.⁸⁴ Demonstrationer och manifestationer är också symboliska handlingar som används för att ge uttryck för viss ståndpunkt, något som är viktigt i ett demokratiskt samhälle. Informationspåverkan kan i dessa sammanhang anordnas för att exempelvis ge falskt intryck av stöd för en fråga på gräsrotsnivå⁸⁵ eller för att utgöra förstadium till en senare händelse.

Teknisk manipulation

Informationspåverkan drar inte sällan nytta av modern teknologi för att uppnå effekt. Teknisk manipulation använder ofta nya verktyg för att utnyttja traditionella påverkans-tekniker, såsom vilseledande identiteter online eller för att skapa och sprida desinformation. Det kan handla om allt från automatiserade konton och algoritmer till en kombination av mänskliga och tekniska resurser.⁸⁶

Desinformation

Desinformation är felaktig eller manipulerad information som sprids avsiktligt i syfte att vilseleda.⁸⁷ Vilseledningen kan ta sikte på att påverka människors attityder, ställnings-taganden och handlande i en viss riktning.⁸⁸ Desinformation utgör grunden i det som i

⁷⁹ Psykografisk indelning handlar om att personlig information på nätet används för att identifiera specifika personlighetsdrag såsom exempelvis politiska preferenser eller beteendemönster. Insamlad data ligger till grund för individuellt anpassad kommunikation, i vilken budskap kan skraddarsys efter individens psykografiska profil.

⁸⁰ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 17.

⁸¹ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 31 ff. MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 19 ff.

⁸² MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 28.

⁸³ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 41 ff. MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 27.

⁸⁴ Franke, Ulrik. (2015). *War by non-military means: Understanding Russian information warfare*. s. 48.

⁸⁵ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 41 ff. MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 27.

⁸⁶ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 56 ff. MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 23.

⁸⁷ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 44 ff.

⁸⁸ Regeringen (2017). *Nationell strategi för samhällets informations- och cybersäkerhet*. Skr. 2016/17:213, s. 7.

dagens samhällsdebatt ofta kallas ”fejkade” eller ”falska nyheter”. Desinformation är inget nytt i sig men den digitala informationsmiljön har skapat nya möjligheter och förändrat desinformationens karaktär. Det kan handla om manipulerad text, bild, ljud eller video som används för att stärka ett visst narrativ, skapa förvirring eller misskreditera. Fabricerad information publiceras på ett sätt som gör att den framstår som korrekt trots att den är felaktig. Det kan till exempel handla om ett fabricerat pressmeddelande som sprids vidare till massmedier. Manipulerad information är sådan som ändras för att kommunicera vilseledande eller felaktiga budskap. Det kan vidare handla om att lägga till, ta bort eller förändra element i informationsprodukter. Dessutom finns falsk eller felaktig tillskrivning vilket handlar om att presentera korrekta fakta i ett orelaterat sammanhang. Syftet med detta kan vara att framställa en fråga, händelse eller person på ett vilseledande sätt.⁸⁹

Vilseledande identiteter

Vilseledande identiteter försöker efterlikna trovärdiga informationskällor (personer, organisationer eller plattformar) och utnyttjar deras förtroendekapital för att vilseleda. Inom tekniken återfinns imitatörer och bedragare, som låtsas att de är någon annan än de egentligen är. De kan anta någon annans identitet och därifrån ge uttryck för ett visst budskap. Vidare finns förfalskningar som kan handla om att fabricera och förfalska för att få desinformation att framstå som autentisk information. Det kan till exempel handla om fejkade dokument, stämplor eller namnteckningar. Dessutom förekommer fejkade medier för att sprida desinformation. Det kan till exempel handla om att skapa en fejkad webbplats som i stort sett är identisk med den riktiga, men med annat innehåll.⁹⁰

2.9 Strategiska påverkansknep

De presenterade teknikerna visar på möjligheter att utnyttja sårbarheter i det demokratiska samhället. En aktör som utsätts för informationspåverkan kommer dock sällan möta en enda teknik, eller en teknik i taget. Påverkanskampanjer innehåller istället komplexa blandningar av tekniker i tid och rum. Kombinationerna av tekniker kan vara oändliga, men det är i regel liknande mönster som återkommer.⁹¹ Pamment et al. (2018) redovisar åtta olika strategiska påverkansknep⁹² och här redogörs för tre av dem.

Vit, grå och svart propaganda

Kategoriseringen av propaganda kan ske med utgångspunkt i graden av öppenhet/anonymitet hos avsändaren och i materialets sanningshalt. Vit propaganda har en tydligt och korrekt angiven källa och informationen är också att betrakta som sanningsenlig. Grå propaganda är ett mellanting där avsändarens ursprung och intentioner kan vara okända, vilket också kan gälla materialets sanningshalt. Här kan det således råda viss otydlighet. Svart propaganda vilseleder målgrupper aktivt och här återfinns dold och/eller falsk information från en avsändare som agerar under falsk flagg.⁹³ Indelningen i dessa kategorier är väletablerad och gäller också för psykologiska operationer (psyops), det vill säga vit, grå och svart psyops.⁹⁴

⁸⁹ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 43 ff. och MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 23.

⁹⁰ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 52 ff. MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 21.

⁹¹ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 70.

⁹² Engelska: Influence stratagems

⁹³ SOU 2016:80. *En gränsöverskridande mediepolitik: för upplysning, engagemang och ansvar*, s. 390 samt Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 71 f.

⁹⁴ NATO (2007). *Allied Joint Doctrine for Psychological Operations*. D-1 samt Försvarmakten (2007). *Grundsyn informationsoperationer*, s. 27 och Försvarmakten. (2008). *Handbok Informationsoperationer*.

Informationstvätt

Informationstvätt⁹⁵ handlar om en samling av tekniker som syftar till att avkontextualisera information (lösgöra den från sitt ursprungliga sammanhang) för att på så vis kunna använda den inom informationspåverkan. Det kan handla om att ta korrekt information och tvätta med hjälp av en medial mellanhand och på så vis få den att bli falsk. Men det kan också handla om det motsatta; att tvätta felaktig information med hjälp av en trovärdig källa och på så vis få den att framstå som legitim och korrekt. Medieaktörer refererar ofta till varandra i sina artiklar och med hjälp av små förändringar i varje rewrite blir det möjligt att gradvis skala bort den ursprungliga textens kontext och mening. Ett citat kan till exempel tas ur sitt ursprungliga sammanhang och publiceras i en annan kontext.⁹⁶

Räder

Räder⁹⁷ handlar om plötsliga attacker med syfte att överraska, förvirra och trötta ut. I den digitala miljön handlar det om att samla användare för att kunna koordinera en attack mot ett specifikt mål. Attacken kan handla om att tysta vissa åsikter eller att trötta ut genom att skapa olika typer av störningar. Här kan många olika verktyg användas såsom till exempel botar eller troll som kan kompletteras med DDOS-attacker mot specifika online-plattformar. Även om det inte direkt handlar om informationspåverkan kan den numera klassiska raiden mot Habbo Hotel från 2006 vara illustrativt exempel.⁹⁸ Habbo Hotel var en onlinemiljö i vilken användarna kunde gå runt i offentliga utrymmen, bygga rum, delta i tävlingar, chatta med vänner och skriva i forum. Efter rykten om att mörkhyade avатарer hade särbehandlats i spelmiljön gick ett upprop ut om att blockera en viss plats i Habbos virtuella värld. Habbo Hotell stängdes ned temporärt till följd av den stora uppslutningen och blockeringen.

2.10 Analys av informationspåverkan

Det är inte alltid möjligt att avgöra om eller i vilken utsträckning en händelse eller ett händelseförlopp kan definieras som informationspåverkan, eller om informationspåverkan är att betrakta som illegitim eller olaglig. Mot den bakgrunden är det viktigt att noga dokumentera det inträffade. Exempel på fall av informationspåverkan tillsammans med goda exempel på att möta sådan informationspåverkan bör spridas så att samhället kan lära av dem. Detsamma gäller identifierade hot och sårbarheter.⁹⁹

För att lyckas med detta argumenterar Pamment et al. (2018) att det vore önskvärt med någon form av utvärderingsprocess. I väntan på en framtida och vedertagen metod lämnar författarna ett antal rekommendationer på vilken information som bör registreras i lärande syfte. Informationsinsamlingen handlar om bakgrund, kontext, aktörer och händelsekedjor. Vidare ställs frågor till materialet om exempelvis legitimitet, sårbarheter, tekniker, tänkbara avsikter, vidtagna åtgärder och lärdomar.¹⁰⁰

Rekommendationerna har införlivats i avsnitt 1.3 (frågeställningar) och på så vis utgjort ramverk för författandet av denna studie.

⁹⁵ Engelska: Laundering

⁹⁶ Pamment et al. (2018), *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 73 f.

⁹⁷ Engelska: Raiding

⁹⁸ Pamment et al. (2018), *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 76 f.

⁹⁹ MSB (2018). *Att möta informationspåverkan – Handbok för kommunikatörer*, s. 42.

¹⁰⁰ Pamment et al. (2018), *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 109 f.

3 Fallstudie

Den 5 mars 2014 inträffade ett fall av påverkan mot Inspektionen för strategiska produkter (ISP) och svenska medier. Unikt med fallet är att de som låg bakom aktionen varit öppna med att beskriva motiv, tillvägagångssätt med mera.

3.1 Aktörer

I detta avsnitt redovisas elva olika aktörer som på ett eller annat sätt var inblandade i eller hade påverkan på händelseförloppet (avsnitt 3.3 och 3.4). Aktörsbeskrivningarna sker med utgångspunkt i förhållanden giltiga i samband med aktionsdatumet den 5 mars 2014 och utifrån hur aktörerna beskrivit sig själva.

Tabell 1: Sammanfattning av aktörer.

Aktör	Aktör/nivå	Roll
Kvinnor för fred	Organiserade aktivister	• Specialist • Källa
Kristna freds rörelsen	Organiserade aktivister	• Specialist • Källa
Ofog – Direkt aktion för fred	Organiserade aktivister	• Specialist • Källa • Sändare
The Yes Men	Cell	• Ingen aktiv roll (inspirationskälla)
Yes Men Sverige	Cell	• Initiator • Specialist
Kungliga Konsthögskolan	Myndighet	• Ingen aktiv roll (seminarieanordnare)
Polismyndigheten i Stockholms län	Myndighet	• Källa
Inspektionen för strategiska produkter	Myndighet	• Måltavla • Omedveten huvudrollsinnehavare
TT Nyhetsbyrån	Medieföretag	• Sändare • Primärkälla • Mellanhand • Kanal
Sveriges Radio Ekot	Medieföretag	• Sändare • Sekundärkälla • Mellanhand • Kanal
Journaliststudenten	Enskild individ	• Mottagare • Huvudrollsinnehavare

3.1.1 Kvinnor för fred

Kvinnor för fred (KFF) beskriver sig själva som en partipolitiskt och religiöst obunden fredsörening med kvinnoperspektiv som grund. Öreningen började sin kamp mot krig och militarism, för fred och nedrustning, i slutet av 1970-talet. KFF är en icke-hierarkisk organisation vars arbete samordnas på riksnivå men utförs lokalt i självstyrande grupper. Varje lokalgrupp bestämmer själv innehållet och utformningen av sitt arbete inom ramen för KFF:s mål och stadga. Öreningen samlar kvinnor i ett aktivt arbete för nedrustning och fred och samarbetar med andra öreningar och organisationer som har samma mål.¹⁰¹

Kvinnor för fred kan kategoriseras som organiserade aktivister (Furustig, 2005). De medverkade i den fysiska aktionen (avsnitt 3.3), ett handlande som utgjorde en förutsättning för den efterföljande informationsaktionen (avsnitt 3.4). Kvinnor för fred kan tillskrivas rollen som *specialister* genom deras symboliska handlande utanför ISP:s lokaler. De hade vidare rollen som *källa* eftersom de läckte en initierande signal till Yes Men Sverige om att polisomhändertagandet hade skett vilket var ett startskott för den efterföljande informationsaktionen.

3.1.2 Kristna fredsörelsen

Kristna fredsörelsen (KrF) beskriver sig själva som en ickevåldsörelse som arbetar för fred och rättvisa. Öreningen har funnits i Sverige sedan 1919 och samlar människor från olika kristna traditioner likväl som de utan kyrklig förankring. KrF vill vara en stark opinionsbildare och tillsammans med sina samsrbeitsorganisationer bildar de opinion mot handel med och produktion av vapen. Medlemmarna engagerar sig i demokratiskt uppbyggda lokalgrupper, som fritt inom ramen för öreningens stadgar, kan utforma sitt arbete och sin verksamhet. Öreningen anordnar även utbildningar i ickevåld, konflikthantering och religionsdialog.¹⁰²

Kristna fredsörelsen kan kategoriseras som organiserade aktivister (Furustig 2005). De medverkade i den fysiska aktionen (avsnitt 3.3), ett handlande som utgjorde en förutsättning för den efterföljande informationsaktionen (avsnitt 3.4). Kristna fredsörelsen kan tillskrivas rollen som *specialister* genom deras symboliska handlande utanför ISP:s lokaler. De hade vidare rollen som *källa* eftersom de läckte initierande signal till Yes Men Sverige om att polisomhändertagandet hade skett.

3.1.3 Ofog – Direkt aktion för fred

Ofog beskriver sig själva som ett antimilitaristiskt nätverk som jobbar med direkt aktion mot vapenindustri, kärnvapen, Nato, och andra former av vad de kallar militarism. Nätverket bildades 2002 och från 2006 inriktades verksamheten på att fokusera mer på Sveriges del i den globala militarismen. Namnet Ofog valdes för att visa att de inte tänker föga sig under en värld där militarism får råda och det faktumet att de ser civil olydnad som ett "utmärkt verktyg" för samhällsförändring. Ofogs verksamhet sker med självständiga lokalgrupper, både nationellt och internationellt.¹⁰³

Ofog arbetar bland annat med opinionsbildning, folkbildning, aktivt ickevåld, civil olydnad och andra former av fredlig direkt aktion. De beskriver att deras arbetsmetoder kännetecknas av öppenhet, ansvar och respekt gentemot alla inblandade och omsorg om egen och andras säkerhet. Ofog tycker att det är viktigt att utmana den lydnad som möjliggör förtryck, missförhållanden eller orättvisor. De menar att vissa lagar möjliggör att övergrepp begås och att de därför ibland genomför aktioner som bryter mot lagen. De skriver att lagbrott är

¹⁰¹ Kvinnor för Fred. (2013). *Stadga för Kvinnor för Fred* och webbplatsen www.kvinnorforfred.se

¹⁰² Kristna fredsörelsen. (2013). *Stadga för Kristna fredsörelsen* samt webbplatsen www.krf.se

¹⁰³ Ofog. Webbplatsen. <http://ofog.org/historia>

ett av många verktyg tillgängliga, men att bara för att Ofog som nätverk ibland bryter mot lagar, innebär detta inte att alla som deltar i verksamheten väljer att göra det.¹⁰⁴

Ofog kan kategoriseras som organiserade aktivister (Furustig 2005). De medverkade i den fysiska aktionen (avsnitt 3.3), ett handlande som utgjorde en förutsättning för den efterföljande informationsaktionen (avsnitt 3.4). Ofog kan tillskrivas rollen som *specialister* genom deras symboliska handlande utanför ISP:s lokaler. De hade vidare rollen som *källa* eftersom de läckte initierande signal om att polisomhändertagandet hade skett. Vidare publicerade de information om aktionen, vilket dessutom gör dem till *sändare*.

3.1.4 The Yes Men

The Yes Men är en amerikansk aktivistduo bestående av karaktären Mike Bonnano vars riktiga namn är Igor Vamos och Andy Bichlbaum vars riktiga namn är Jacques Servin.¹⁰⁵ Duon har gjort sig kända för uppseendeväckande aktioner mot företag och myndigheter.¹⁰⁶ Med aktionerna vill de bland annat öka medvetenheten för sociala och politiska frågor. De tar bland annat hjälp av fejkade webbplatser, kapade identiteter och lögnar för att avslöja det de menar är sanningar. De agerar ofta som företrädare för organisationer och presenterar fejkade positiva nyheter som företagen och myndigheterna blir tvungna att dementera.¹⁰⁷

Aktionerna är noggrant planerade och väl anpassade till aktuell fråga och kontext. En av duons viktigaste accessoarer är kostymen vilket kommer av att den utstrålar makt och leder till legitimitet i de utvalda miljöerna. Namnet Yes Men anspelar på ordet "rövslickare", dvs. någon som håller med chefen oavsett vad denne än säger.¹⁰⁸ Duon har fått världsrykte med en serie filmer från 2003¹⁰⁹, 2009¹¹⁰ och 2014¹¹¹ i vilka medlemmarna utger sig att vara olika karaktärer för att kunna lura sig in i utvalda miljöer.

Bland deras aktioner kan nämnas en fejkad webbsida som ledde fram till att de 2004 bjöds in som talesmän för den amerikanska kemijätten Dow Chemical och i BBC:s direktsändning¹¹² förkunnade att företaget tog på sig det fulla ansvaret för att 25 000 indier dött i en giftkatastrof 20 år tidigare.¹¹³ Ett annat exempel var när de utgav sig för att vara representanter för Världshandelsorganisationen WTO.¹¹⁴ I detta sammanhang använde de påhittade namn och blev inbjudna till flera viktiga möten och konferenser. Genom att (som de menar) förtydliga företagets budskap och konsekvenserna av deras agerande för omvärlden kritiserar de dem och synliggör problem med global frihandel. Med liten budget och mycket humor vill The Yes Men peka på missförhållanden och miljöförstöring som resultat av jakten på ekonomisk vinning.¹¹⁵

The Yes Men hade ingen aktiv roll i aktionen mot ISP. Däremot svarade de som *inspirationskälla* för Yes Men Sverige.

¹⁰⁴ Ofog. Webbplatsen. <http://ofog.org/plattform>

Se även: Ofog. *Fredligt Ofog i tio år*. Pressmeddelande, 13 oktober 2012.

¹⁰⁵ Jacques Servin uppmärksammades redan 1996 då han som programmerare blev uppsagd från företaget Maxis Inc. efter att olovligen ha fört in homosexuella karaktärer i dataspellet SimCopter. Se The New York Times *Man Is Dismissed Over a Game's Gay Images*, 8 december 1996.

¹⁰⁶ Montgomery, David. *The Yes Men use humor to attack corporate greed*, The Washington Post, 20 oktober 2011.

¹⁰⁷ Shimp, Taureanna (2013). *The Politics Of Pranking: The Yes Men Culture Jamming And Disruptive Rhetoric*. s. 8 ff.

¹⁰⁸ Collin, Lars. *Satirisk aktionsgrupp blottar eliten*. Svenska Dagbladet, 17 december 2011.

¹⁰⁹ The Yes Men (2003). *The Yes Men*.

¹¹⁰ The Yes Men (2009). *The Yes Men Fix The World*. Democracy Now. 2009. "The Yes Men Fix the World": In New Film, Anti-Corporate Pranksters the Yes Men Continue to Jolt Polluters and Profiteers.

¹¹¹ The Yes Men (2014). *The Yes Men Are Revolting*.

¹¹² BBC World News (2004). *Bhopal Disaster* på YouTube.

¹¹³ Graff, Vincent. *Meet the Yes Men who hoax the world*, The Guardian, 13 december 2004.

¹¹⁴ The Yes Men. *Might Makes Right*.

¹¹⁵ Collin, Lars. *Satirisk aktionsgrupp blottar eliten*. Svenska Dagbladet, 17 december 2011.

The Yes Men. Webbplatsen. www.theyesmen.org

Se även: The Yes Men. *The New York Times 4th July 2009*. Satirtidning, 12 november 2008.

3.1.5 Yes Men Sverige

Bakom Yes Men Sverige står två män i tjugo- till trettioårsåldern. Båda har studerat vid universitet/högskola och har på olika sätt engagerat sig i ideella organisationer.¹¹⁶ Bland exemplen är Kopimism-rörelsen¹¹⁷, Fältbiologerna¹¹⁸, Nätverket Ofog¹¹⁹, etc. Vidare har båda vid ett flertal tillfällen engagerat sig i olika protestaktioner, exempelvis: Ojnareskogen på Gotland¹²⁰, en aktion mot Nato-höghälsan i Bryssel¹²¹, så kallad "Motrekrytering" vid Ung08-festivalen i Stockholm¹²² och i samband med protester mot vapentester på robotbasen Vidsel i Norrbotten.¹²³ Båda har varit öppna med att de låg bakom Yes Men Sveriges aktion mot ISP 2014, där en av dem exempelvis föreläst om händelseförloppet.¹²⁴

Yes Men Sverige kan kategoriseras som en sluten organisatorisk cell med operativa uppgifter (Furustig 2005). Yes Men Sverige kan vidare tillskrivas rollerna *initiator* och *specialist*. I rollen som initiator har de huvudintresset av, initierar, planerar, samordnar och kontrollerar aktionen. Specialistrollen kommer av att det på bilder från aktionen finns åtminstone ytterligare en person förutom de båda huvudaktörerna vid bordet på det café där de uppehöll sig. Av bilder framgår att personen hanterar teknisk utrustning, eventuellt för inspelning av telefonsamtal.

3.1.6 Kungliga Konsthögskolan

Kungliga Konsthögskolan¹²⁵ hade ingen aktiv roll i aktionen. Två dagar före aktionen bjöd de dock in en av personerna från amerikanska The Yes Men för ett seminarium. Enligt Yes Men Sverige var seminariet en av de saker som "satte bollen i rullning".

3.1.7 Polismyndigheten i Stockholms län

Polismyndigheten i Stockholms län faller under aktörskategorin myndighet (Furustig 2005). I detta sammanhang är de en av aktörerna i den symboliska aktionen, och som en följd av detta blir de också *källa* då de förser TT Nyhetsbyrån med information om vad som ägt rum utanför ISP:s kontor på Klarabergsviadukten 90.

¹¹⁶ copyisright.se Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 6 mars 2014. Tyresö närradio. *Per Sunvisson*. Radiointervju, 23 juni 2013.

Radio 1 Podcast. *Aschberg på Radio1 Podcast med Pelle Sunvisson*. Radioprogram, 6 september 2012.

¹¹⁷ Kopimistsamfundet <http://kopimistsamfundet.se/>.

Bergfeldt, Carina. *Att fildela – En religion*. Aftonbladet, 6 januari 2012.

Jenselius, Michael. *Fildelning nu erkänt som en religion i Sverige*. PC för Alla, 5 januari 2012.

Eriksson, Gustaf. *Så tecknar du den nya fildelningsförsäkringen*. Metro, 13 april 2013.

Kellman Larsson, Johan. *Ny svensk religion sprids över världen*. Metro Skåne, 16 januari 2012.

Sveriges Television. *Kopimismen nyaste religionen*, 4 januari 2012.

Sveriges Radio. *Unga pirater betalar fildelares böter*. Nyhet, 13 april 2013.

Tagliabue, John. *In Sweden, Taking File Sharing to Heart. And to Church*. New York Times, 25 juli 2012.

¹¹⁸ Sigroth-Lambe, Susanne. *Aktion mot jätteräkan i Uppsala*. Uppsala Nya Tidning, 6 oktober 2011.

Fältbiologerna. *Aktion: Fältbiologernas recept på jätteräkor*. Mynewsdesk, 6 oktober 2011.

¹¹⁹ Sunvisson, Pelle. *Vi vägrar sila mygg och svälja kameler!* Opinionstext på Feministiskt perspektiv, 19 februari 2013.

¹²⁰ Gerson, Isak. *Därför ger vi oss ut och försvarar Ojnareskogen mot Nordkalk*. Hela Gotland, 17 juli 2012.

¹²¹ Dagens Nyheter. *Svenska aktivister greps i Bryssel*. 1 april 2012.

Järlehag, Nathalie. *BILDEXTRA: 26 svenskar greps - försökte storma Nato*. Nyheter24, 2 april 2012.

Lundgren, Nils. *4/4 Ofog-aktionen mot Nato höghälsan*. Folket i bild, 1 april 2012.

Stolpe Törneman, Leo. *Olydnadsaktion mot NATO:s höghälsan*. Fria Tidningen, 30 mars 2012.

Stolpe Törneman, Leo. *Svenskar arresterade i aktion mot Nato*. Fria Tidningen, 3 april 2012.

¹²² Ofog. *Motrekrytering. Ofog*, 1 december 2013.

Ofog. *Motrekrytering Ung08 del 1, del 2 och del 3*. 14, 17 och 17 augusti 2012.

Sunvisson, Pelle. Lisitschkin, Mica. Behrenfeldt, Lisa. *Låt ungdomarna få slippa militär på sin festival*.

Debattartikel i Aftonbladet, 17 augusti 2012

¹²³ Lundgren, Nils. *Vi döms för krigsmotstånd*. Folket i bild, 17 april 2012.

Ofog. *Fredsaktivister gripna under stor krigsövning*. Pressmeddelande, 29 augusti 2012.

¹²⁴ Gerson, Isak. *Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg*. Prezi, 13 april 2014.

¹²⁵ Kungliga Konsthögskolan. Webbplats <https://kkh.se/>

3.1.8 Inspektionen för strategiska produkter (ISP)

Inspektionen för strategiska produkter (ISP) är en myndighet under Utrikesdepartementet. ISP är tillstånds- och tillsynsmyndighet gällande krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden samt nationell myndighet för kemvapenkonventionen. ISP hanterar även sanktioner, deltar i internationellt samarbete och ger Regeringskansliet stöd och bistår inom angivna områden.¹²⁶ Under 2014 hade myndigheten 25 anställda. Kontoret var beläget på Klarabergsviadukten 90 i Stockholm och myndighetens arbete leddes av generaldirektör Christer Ahlström. Det fanns vidare en ställföreträdande generaldirektör, en administrativ chef, en kommunikationsansvarig bland flera andra.¹²⁷

Inspektionen för strategiska produkter faller under aktörskategorin myndighet (Furustig 2005). De förser Polismyndigheten med information om att en aktion äger rum i anslutning till deras lokaler. I denna stund är de *måltavla* för den symboliska aktionen. Senare blir de *huvudrollsinnnehavare* i ett större händelseförlopp, något de länge förblir omedvetna om.

3.1.9 TT Nyhetsbyrån

TT Nyhetsbyrån är en nationell nyhetsbyrå vars grunduppdrag är saklig och korrekt rapportering av nationella och internationella händelser och skeenden. TT Nyhetsbyrån fungerar ungefär som en dagstidning där reportrar och fotografer samlar information, bland annat i form av pressmeddelanden, som sedan redigeras till artiklar. Inom någon minut når en text TT:s alla abonnenter inom landets dagspress, radio och tv. De elektroniska mediernas framväxt och den snabba utvecklingen av mobila tjänster har förändrat TT:s sätt att arbeta samtidigt som deras grunduppdrag består.¹²⁸

TT Nyhetsbyrån faller under kategorin medieföretag (Furustig 2005) och har rollerna:

- *sändare* eftersom de bearbetar och utformar information för vidare spridning
- *primärkälla* till den sända och spridda informationen
- *mellanhand* genom att deras trovärdighet används för att tvätta den fejkade informationen och på så vis går initiatorns intressen tillhanda
- *kanal* då de sänder och sprider informationen till andra medier.

3.1.10 Sveriges Radio Ekot

Ekot är Sveriges Radios nyhetsredaktion med ansvar för den dagliga nyhetsrapporteringen. Redaktionen producerar längre och kortare nyhetssändningar som sänds i SR P1 och P4. Grunden för Ekots nyhetsvärdering är att det som sänds skall vara sant och relevant samt att rapporteringen ska präglas av noggrannhet, saklighet och objektivitet. Snabbheten är ett av radions viktigaste konkurrensmedel och Ekots ambition är att vara först. Samtidigt ska sanningskravet alltid sättas främst.¹²⁹

Sveriges Radio Ekot faller under kategorin medieföretag (Furustig 2005) med rollerna:

- *sändare* eftersom de tar redan publicerad information och bygger vidare på den för att sedan vidarepublicera (rewrita)
- *sekundärkälla* till den sända och spridda informationen

¹²⁶ Inspektionen för strategiska produkter 2015. *Årsredovisning 2014* och Regeringen. SFS 2010:1101. *Förordning med instruktion för Inspektionen för strategiska produkter* samt webbplatsen www.isp.se

¹²⁷ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018, intervju med Diana Malm, 7 juni 2018 samt Wayback Machine/ indexerad kopia av ISP:s webbplats www.isp.se ögonblicksbild från 7 mars 2014.

¹²⁸ Intervju med Daniel Kjellberg, 18 juni 2018 samt Wayback Machine/indexerad kopia av TT:s webbplats *Om TT – TT störst i Norden*. ögonblicksbild 26 mars 2014. Se även Weibull, Lennart. Wadbring, Ingela. Ohlsson, Jonas. (2018). *Det svenska medielandskapet. Traditionella och sociala medier i samspel och konkurrens* s. 231 f. om TT:s ställning och nyhetsförmedlingstraditionen.

¹²⁹ Intervju med Anne Lagercrantz, 21 juni 2018 samt Wayback Machine/indexerad kopia av Sveriges Radios webbplats *Om Ekot*. ögonblicksbild 21 februari 2014.

- *mellanhand* eftersom deras trovärdighet används för att ytterligare tvätta den fejkade informationen och på så vis går initiatorns intressen tillhanda
- *kanal* då de sänder och sprider informationen till lyssnare.

Till aktören SR Ekot kan också föras andra medieaktörer som prenumererar på TT-nyheter.

3.1.11 Journaliststudenten

Journaliststudenten¹³⁰ har en kandidatexamen i journalism från Stockholms universitet och har senare också studerat journalistik i New York. Hösten 2013 återvände hon till journalistutbildningen vid Stockholms universitet för att studera på avancerad nivå.¹³¹ Den 5 mars 2014 ägnade sig hennes studiegrupp åt radio, varpå de letade då efter saker att rapportera om. Hon såg TT:s pressmeddelande om ett intrång på ISP och pratade då med de andra i studiegruppen om det hela. De gjorde bedömningen att händelsen var värd att följa upp.¹³²

Journaliststudenten är en enskild individ (Furustig 2005) som blir *mottagare* av information från flera olika källor samt *huvudrollsinnehavare*, eftersom hon avslöjar händelseförloppet.

3.2 Bakgrund

3.2.1 Fejkade nyheter under perioden

Från hösten 2013 till våren 2014 spreds flera fejkade pressmeddelanden via internet. För att vilseleda mottagarna användes fejkade mejladresser vilka gav sken av att vara knutna till viss person eller organisation.¹³³ Ett uppmärksammat fall skedde i oktober 2013 då någon skickade ett pressmeddelande med rubriken "Samsung Electronics förvärvar Fingerprint Cards AB".¹³⁴ Beskedet slog ner som en bomb och som mest steg Fingerprint-aktien med 50 procent på Stockholmsbörsen. Sanningen var att Samsung inte hade lagt något bud och att uppgifterna om affären var falska.¹³⁵ I pressmeddelandet uppgavs en e-postadress som inte stämde överens med den vanliga adress Fingerprint använde när de skickade ut pressreleaser. Mobilnumret till VD:n gick i stället till ett kontantkort utan registrerad användare.¹³⁶ Ekobrottsmyndigheten inledde en förundersökning om grovt svindleri.¹³⁷

I boken *Ja skiter i att det är fejk det är förjävligt ändå*¹³⁸ skriver journalisten Jack Werner om en Flashbacktråd¹³⁹ som härrör från jul- och nyårsperioden 2013/2014. Tråden startade den 12 december med att användaren A.Stjernblom beskrev hur hen använt sig av en fejkmejlsgenerator på domänen emkei.cz för att skicka ut ett fejkat pressmeddelande till en lokaltidning om att Sveriges Radios insamling Musikhjälpen skulle komma till Umeå.

Andra Flashbackanvändare tog sedan efter det enkla i att skicka e-post med falsk avsändare och de kommande dagarna publicerade olika lokaltidningar fejkade nyheter om att Musikhjälpen skulle komma till Örebro, Karlstad, Skövde, Haparanda och Östersund.¹⁴⁰

¹³⁰ Personen benämns journaliststudenten i olika källor. Samtidigt är hon färdigutbildad verksam journalist.

¹³¹ Uppgifter från det sociala yrkesnätverket LinkedIn och uppgift ur allmän handling från Stockholms universitet. Institutionen för mediestudier.

¹³² Intervju med Tatjana Kostic, 2 augusti 2018.

¹³³ Degerström, Hanna. *Grupp bakom flera mediebluffar*. Västerbottenskuriren, 8 januari 2014 och Bie, Nanok. *Lätt att luras med e-post – men också lätt att genomskådas*. Sveriges Television, 9 januari 2014.

¹³⁴ Affärsvärlden. *Falsk information om bud på Fingerprint*. 11 oktober 2013.

¹³⁵ Avanza. *Cision bekräftar att de sände falskt pressmeddelande*. 11 oktober 2013.

¹³⁶ Elofsson, Jonas. *17 minuter som skakade börsen – kuppen mot Fingerprint Cards*. Affärsvärlden, 22 oktober 2013 och Sydsvenskan *Bluffare låtsades vara vd*, 11 oktober 2013.

¹³⁷ Ekobrottsmyndigheten. *Utredning kring falska uppgifter om Fingerprint Cards*. 11 oktober 2013.

¹³⁸ Werner, Jack. (2018). *"Ja skiter i att det är fejk det är förjävligt ändå": om myter på nätet, fejkade berättelser och vikten av källkritik*.

¹³⁹ Stjernblom, A. *Fejkmejl till tidningsredaktioner*. Flashback - tråd, 12 december 2013.

¹⁴⁰ Sveriges Radio. *Falskt pressmeddelande om att Musikhjälpen ska sändas från Umeå*. 12 december 2013. Sveriges Radio. *Falska uppgifter om Musikhjälpen*. 19 december 2013.

Nyheten om Östersund plockades upp av TT Nyhetsbyrån som också skickade ut ett telegram till sina prenumeranter.¹⁴¹ Många andra redaktioner lurades av andra påhittade nyheter och den 8 januari skrev användaren Dr.Diego följande i Flashbacktråden:

”Nästa steg är ju [sic!] att man köper en kontantkortstelefon, ändrar uppgifterna hos eniro och hitta till ett random namn och organisation och sedan har de uppgifterna i pressmeddelandet...”¹⁴²

Inlägget är intressant med tanke på vad som händer i det fall som beskrivs i denna studie.

3.2.2 Allmänna handlingar

I november 2013 begärde nätverket Ofog Stockholm ut allmänna handlingar från ISP rörande svensk vapenexport under året. Det angivna syftet med begäran var att få reda på mer om svensk vapenexport. Myndigheten fattade beslut och efter en tid anlände försändelsen - ett brunt kuvert med en hög av papper. Enligt en Ofog-aktivist var flera av uppgifterna i handlingarna överstruken på grund av sekretess. På sin blogg skrev han:

”Mycket papper, men väldigt lite information, för varje sida var nästan helt vit. Digital tipp-ex hade använts mycket flitigt i dessa dokument.”¹⁴³

En annan Ofog-aktivist skrev följande på sin blogg [rapportförfattarens understrykning]:

När pappersbunten kom var all relevant information överstruken på grund av sekretess. Vi hade polisanmält myndigheten då vi misstänkte att de bidragit till människors död genom att tillåta vapenförsäljning till Saudiarabien och Bahrain före och under den arabiska våren, då militär och polis hårdhänt slog ner demokratiuppror i dessa länder. Men polisen verkade inte intresserade av att utreda vår misstanke. Därför kände vi oss manade att själva börja utreda.¹⁴⁴

3.2.3 Julkalendern

I december 2013 publicerade nätverket Ofog en julkalender i 24 delar på sin webbplats.¹⁴⁵ Kalendern innehöll ett antal klickbara länkar där varje länk öppnade upp ett fönster med en inbäddad kortfilm.¹⁴⁶ Tittaren fick följa med två personer¹⁴⁷ på deras resa i jakten på vad de kallade försvunna skattepengar. Grundnarrativet var att Sverige och världen lägger stora summor på vapen och krig samt att det fanns de som tjänade på detta och andra som ville dölja det. Personerna i julkalendern begav sig bland annat till Saab, Exportkreditnämnden, Försvarexportmyndigheten, branschorganisationen Säkerhets- och försvarsföretagen (SOFF), amerikanska, kinesiska och ryska ambassaden samt Regeringskansliet. Samtliga avsnitt - så när som på ett - fanns på webben.¹⁴⁸ Den saknade luckan med tillhörande film var lucka 20. Enligt repriserade bilder i avsnitt 21 innehöll den ett besök på ISP.

3.2.4 Polisanmälan

Den 20 februari 2014 polisanmäldes ISP av representanter för Bahrain Salam for Human Rights, Kristna fredsrörelsen, nätverket Ofog och Kvinnor för fred. Anmälarna menade att ISP:s beviljade tillstånd för vapenexport till diktaturer lett till en stor risk att krigsmateriel från Sverige kommit till användning vid olika typer av brott mot människors liv och rättigheter. De menade vidare att eftersom ingen vanlig medborgare kan få veta vilken typ

Marklund, Mikael. *Fler redaktioner har fått falska mejl*. Medievärlden, 8 januari 2014.

Skövde nyheter. *Falskt om Musikhjälpen*. 17 december 2013.

¹⁴¹ Svensson, Frida. *Musikhjälpen till Östersund en bluff*. Svenska Dagbladet, 19 december 2013.

¹⁴² Flashback. DrDiego i Stjaernblom, A. tråd *Fejkmejl till tidningsredaktioner*. 8 januari 2014.

¹⁴³ Smedjeback, Martin. *En medborgerlig brottsplatsundersökning och ett lurat TT*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 24 juni 2014.

¹⁴⁴ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014.

¹⁴⁵ Ofog. *Julkalender 2013*.

¹⁴⁶ Ofog. *Drakspår, trollsvansar och tomteluvor - en julkalender om försvunna skattepengar*. YouTube, 25 december 2013.

¹⁴⁷ En av de två personerna i julkalendern tillhör Yes Men Sverige (avsnitt 3.1.5).

¹⁴⁸ Avsnittet är inte bara raderat som YouTube klipp utan också i html-koden på den aktuella webbsidan.

av materiel som exporteras behöver detta utredas av polis.¹⁴⁹ Samma dag publicerades en debattartikel med rubriken ”Vi polisanmäler myndighet – för medhjälp till mord”.¹⁵⁰ Polisanmälan skrevs in i Polisens brottsanmälningssystem den 4 mars och initial brottsrubricering löd: brottsrubricering uppskjuten i avvaktan på utredning.¹⁵¹

3.2.5 Dialogträffar

Före den 15 februari lämnade ISP ett underlag till regeringen angående svensk export av krigsmateriel och andra strategiska produkter för föregående kalenderår.¹⁵² I samband med detta bjöds representanter för fredsorganisationer in till dialogträffar. De fick då del av statistik rörande hur mycket krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden som exporterats och till vilka länder. Vid dialogträffarna fanns möjlighet att ställa frågor och för myndigheten att utveckla resonemang. Även om inte alla frågor gick att svara på fanns ändå en ambition om att tala om varför de inte kunde svara på just det som efterfrågades. Ambitionen var vidare att genomföra dialogerna i nära anslutning till att underlaget lämnades till regeringen.^{153 154}

3.2.6 Klarabergsviadukten 90

När Inspektionen för strategiska produkter bildades 1996 fick myndigheten hyra en lokal i ett kontorskomplex på Klarabergsviadukten 90 i Stockholm. Under 2014 letade ISP efter en ny lokal och i kravställningen var skalskyddet en viktig faktor.¹⁵⁵ Den 4 mars meddelade ISP på sin webbplats att de skulle ha begränsade öppettider nästföljande dag.¹⁵⁶ Bakgrunden till detta, men som inte meddelades i nyheten, var att personalen skulle få åka och titta på de nya lokalerna nästföljande dag (dagen för aktionen).¹⁵⁷

3.2.7 Aktionsplanering

En av aktivisterna som deltog i den fysiska aktionen skrev på sin blogg att den svenska vapenexporten hade anmälts flera gånger tidigare och att Ofog därför inte hade några större förhoppningar om att polisanmälan skulle ge något substantiellt. De började därför planera för en fysisk aktion med en egen brottsplatsundersökning. Eftersom de misstänkte att det fattats avgörande beslut inne på ISP vill de ta sig in i lokalerna på ett icke-våldsamt sätt och säkra bevis. Deras initiala bedömning var att ISP var som ett fort och att chansen att komma in var liten. De ville ändå försöka och bjöd in andra att vara med. Positiva besked kom från Stockholmsgruppen för Kristna fredsrorelsen och Kvinnor för fred Stockholm. Under planeringen uppkom fråga om fredsaktivisterna skulle samarbeta med den nybildade duon Yes Men Sverige. Deras fysiska aktion skulle i sådant fall också inkludera vilseledande inslag och ha karaktären av en informationsaktion. De såg dock en risk med att ett sådant arbete kunde skada deras trovärdighet. Slutsatsen från aktionsgruppen blev ändå att mer kunde vinnas på att använda denna humoristiska metod som dessutom använts framgångsrikt i andra länder.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Polisanmälan*. Skrivelse av Ofog med flera den 20 februari 2014.

¹⁵⁰ Muhamed, Sayed. Spalde, Annika. Smedjeback, Martin. Steinholtz Ekecrantz, Lena. ”Vi polisanmäler myndighet för medhjälp till mord”, ETC, 20 februari 2014. Se även:

Ofog. *Idag polisanmäler vi myndighet för medhjälp till mord*. Ofog pressmeddelande, 19 februari 2014 och Kvinnor för fred. *Myndigheten ISP polisanmälde*. Blogg, 11 mars 2014.

¹⁵¹ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Polisanmälan*. Ingiven skrivelse av Ofog med flera den 20 februari 2014.

¹⁵² 3 § förordning (2010:1101) med instruktion för Inspektionen för strategiska produkter.

¹⁵³ Intervju med Diana Malm, 7 juni 2018.

¹⁵⁴ Ofog. *Besök hos ISP*. Ofogs blogg, 25 februari 2008.

¹⁵⁵ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

¹⁵⁶ Inspektionen för strategiska produkter. www.isp.se Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild av nyheter på webbplatsen t.o.m. 7 mars 2014.

¹⁵⁷ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

¹⁵⁸ Smedjeback, Martin. *En medborgerlig brottsplatsundersökning och ett lurat TT*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 24 juni 2014.

3.3 Händelsekedja: Fysisk aktion

Klockan 08:00 går sex fredsaktivister i åldrarna 25 till 60 år in på Klarabergsviadukten 90 i Stockholm.¹⁵⁹ Aktivisterna kommer från nätverket Ofog, Kvinnor för fred i Stockholm och Stockholmsgruppen i Kristna freds rörelsen.¹⁶⁰ De är på plats för att göra något de kallar en ”medborgerlig brottsplatsundersökning”. Målet är att ta sig in på Inspektionen för strategiska produkter och fotografera dokument som kan säga något om svensk vapenexport till diktaturer.¹⁶¹ De tar sig ledigt in till receptionen på nedre plan men för att komma hela vägen in i lokalerna måste de passera två låsta dörrar. Efter några minuter kommer en medelålders man i kostym och går mot den första dörren. Han trycker in sifferkoden och aktivisterna följer efter. Mannen tittar lite, men ställer inga frågor så de tar hissen upp tillsammans.

Figur 4: Upptejpad lapp. (beskuren bild)

Källa: Ofog. *ISP-aktion*. Flickr. CC BY 2.0 vid bilden på

De kliver av på det första våningsplanet.¹⁶² En aktivist börjar fotodokumentera det som sedan händer med sin iPhone 4S.¹⁶³ Trappavsatsen är ca 10 m² och omgiven av spegelblanka aluminiumväggar.¹⁶⁴ På dessa väggar tejpas aktivisterna upp lappar med rubriken ”Brottsplatsundersökning pågår”. Lappar sätts också upp i hissen och i trappen ned mot den första låsta dörren. När lapparna väl är uppe knackar de på den glasförsedda plåtdörren som leder in till ISP. Efter en stund öppnar en ung man och aktivisterna frågar då om de kan få komma in för att ställa några frågor. De förklarar att frågorna har att göra med den polisanmälan

¹⁵⁹ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014. Dagen. *Kristna fredsaktivister gjorde intrång på exportmyndighet*. Nyhet, 5 mars 2014.

¹⁶⁰ Smedjeback, Martin. *Tal den 28 mars 2014 i Stockholm på kväll om Guatemala och Mexiko arrangerad av Kristna Fredsrörelsens fredsobservatörer*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 29 mars 2014 samt Ofog. *Inlägg på Nätverket Ofogs Facebooksida*, 5 mars 2014.

¹⁶¹ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014.

¹⁶² Smedjeback, Martin. *En medborgerlig brottsplatsundersökning och ett lurat TT*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 24 juni 2014.

¹⁶³ Ofog. *ISP-aktion*. Fotoalbumet Flickr, 5 mars 2014.

¹⁶⁴ Fältobservation, 14 augusti 2018.

som lämnats in tidigare. Den unge mannen ber att få återkomma. Kort därefter kommer han tillbaka med ställföreträdande generaldirektör¹⁶⁵ som är högste ansvarige på plats.¹⁶⁶ Aktivisterna återupprepar sin fråga och får nu till svar att de får boka tid och återkomma en annan dag. En person i gruppen säger då:

”Nej, det här kan inte vänta.” [...] ”Människor skadas och dör idag av svenska vapen. Det är mycket angeläget att stoppa export som kan leda till framtida dödsoffer. Vi känner oss ansvariga att ingripa, eftersom vapenexportens offer inte har någon möjlighet att komma hit själva och göra sina röster hörda”.¹⁶⁷

Begäran upprepas flera gånger och till sist sätter sig flera av aktivisterna utanför dörren på trebenta campingpallar.¹⁶⁸

Figur 5: Aktivist på campingpall (beskuren bild och dolt ansikte)
Källa: Ofog. *ISP-aktion*. Flickr. CC BY 2.0 vid bilden på webbplatsen.

Nu fattar ISP beslut om att kontakta polis.

Klockan 08:53 blir ISP:s administrativa chef framkopplad till polisens länskommunikationscentral. Hon berättar att de har problem med personer som rycker tag i medarbetare och försöker hindra dem från att komma in till arbetsplatsen. Hon berättar vidare att personerna är uppretade över att de inte får del av alla de sekretessbelagda handlingar som tidigare begärts ut. De initiala uppgifterna är att personerna varken är maskerade eller hotfulla men att de hållit fast personal. Operatören säger till henne att ringa tillbaks omgående om händelsen utvecklar sig på något sätt.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Smedjeback, Martin. *En medborgerlig brottsplatsundersökning och ett lurat TT*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 24 juni 2014.

¹⁶⁶ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

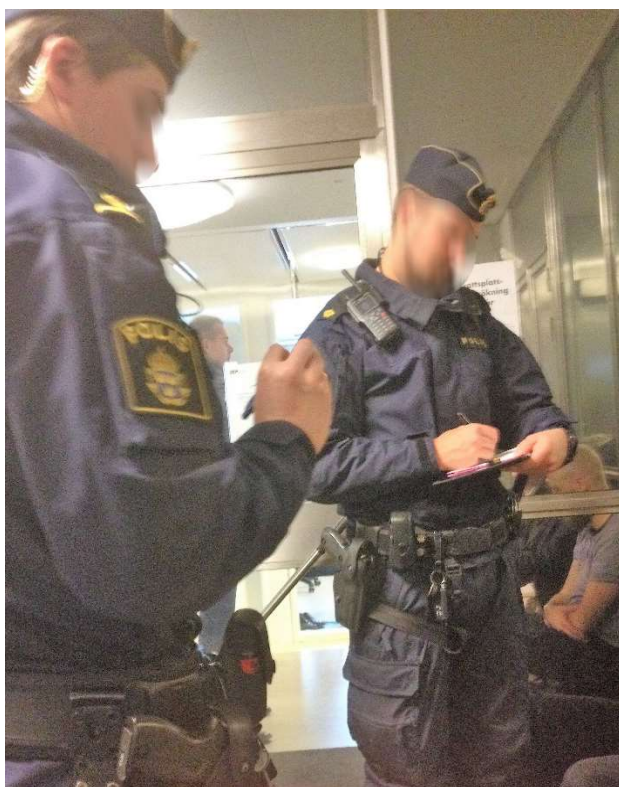
¹⁶⁷ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014.

¹⁶⁸ Ofog. *ISP-aktion*. Fotoalbumet Flickr, 5 mars 2014.

¹⁶⁹ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm.

Efter några minuter anländer två polispatruller till platsen.¹⁷⁰

”Vad bra att ni kom, säger en aktivist. Vi behöver hjälp att genomföra en brottsplatsundersökning”. Poliserna ställer frågor för att bilda sig en uppfattning om vad som hänt och svarar sedan att de inte har för avsikt eller mandat att biträda vid någon typ av brottsplatsundersökning.¹⁷¹ Patrullerna delar upp sig och en av dem går in på ISP och tar uppgifter för en anmälan. Den andra blir kvar med aktivisterna ute i trapphuset. Så snart bilden börjar klarna får aktivisterna besked om att affischering är förbjuden och att de kommer behöva lämna fastigheten. Poliserna ber om legitimation och skriver ned personuppgifterna i sina anteckningsblock. Fem av sex personer identifieras på plats. Polispatrullen i trapphuset tar kontakt med länskommunikationscentralen för att kontrollera om någon av de identifierade är efterlyst. Ingen är efterlyst men radiooperatören för upp personuppgifterna i händelse-rapporten samtidigt som hon gör en notis om att det ryckts i dörrar och satts upp lappar, men att läget är ”grönt”.¹⁷²

Figur 6: Polismän på plats (beskuren bild och dolda ansikten)
Källa: Ofog. *ISP-aktion*. Flickr. CC BY 2.0 vid bilden på webbplatsen.

Efter att samtalet med länskommunikationscentralen är avslutat och de båda polispatrullerna samverkat med varandra är det dags att ingripa mot aktivisterna. Klockan 09:58 inleds en förundersökning om olaga intrång med fastighetsägaren Newsec som målsägare.¹⁷³ Polisen uppmanar de identifierade aktivisterna att lämna platsen. De vägrar. Poliserna fattar då beslut om att avlägsna de fem identifierade och att gripa den oidentifierade.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – olaga intrång*. RAR samt Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm.

¹⁷¹ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014.

¹⁷² Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm.

¹⁷³ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – olaga intrång*. RAR.

¹⁷⁴ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Protokoll över frihetsberövande*. Dur2.

Aktivisterna leds eller bärs ut till väntande polisbilar. En polisbilsförare säger: ”Ni är misstänkta för olaga intrång” [...] ”Men nu kommer vi att köra er bort till Gullmarsplan och släppa av er där”.¹⁷⁵

De släpps av klockan 10:19, den gripne förs till Norrmalms polisstation för identifiering och förhör.¹⁷⁶

Den gripne identifieras med passfoto och delges misstanke om brott. På alla frågor som ställs svarar han: ”jag svarar inte på den frågan”. Eftersom det bedöms utsiktslöst att fortsätta och eftersom identitet nu är styrkt, hävs gripandet klockan 11:08.¹⁷⁷

En stund senare är de alla återsamlade på Café Dagny på Stockholms centralstation där de hade börjat sin dag tillsammans. De pratar igenom vad som hänt och tackar varandra för en god insats.¹⁷⁸

Aktivisterna tar sig aldrig in på ISP och den fysiska aktionen i trapphuset avslutas.

Under förmiddagen publicerar Polisen följande text på sin webbplats:¹⁷⁹

Ett antal personer uppehåller sig i ett trapphus i en fastighet och anledningen till detta uppges vara någon form av manifestation. Polispatruller är på plats och har pratat med personerna. Personerna har uppmanats lämna trapphuset men vägrat och genom detta kommer en anmälan om olaga intrång upprättas. En av personerna i trapphuset har vägrat identifiera sig och har p.g.a. detta gripits eftersom det föreligger en brottsmisstanke mot personen.

Ungefär samtidigt skickar Nätverket Ofog ett pressmeddelande och publicerar följande på sin webbplats:¹⁸⁰

JUST NU: MEDBORGARE GENOMFÖR BROTTSPLOTSUNDERSÖKNING PÅ MYNDIGHET
Personer från olika fredsorganisationer genomför just nu en medborgerlig brottsplatsundersökning på myndigheten ISP på Klarabergs-viadukten 90 i Stockholm. De kommer att försöka få tillgång till dokument hos myndigheten som visar vilken typ av krigsmateriel som har exporterats till diktaturena Saudiarabien och Bahrain. Dessa dokument är vanligtvis hemligstämplade och otillgängliga för allmänheten. Flera av aktivisterna kommer stanna på plats tills de får full tillgång till brottsplatsen.

I pressmeddelande som Nätverket Ofog skickar ut finns kontaktuppgifter till en ”medieansvarig”. Pressmeddelandet publiceras också på den egna webbplatsen, men till skillnad från det utskickade meddelandet finns i detta inget telefonnummer till medieansvarig.¹⁸¹

¹⁷⁵ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014.

¹⁷⁶ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm samt Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Protokoll över frihetsberövande*. Dur2.

¹⁷⁷ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Förhörsprotokoll – olaga intrång*. Dur2.

¹⁷⁸ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014.

¹⁷⁹ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm.

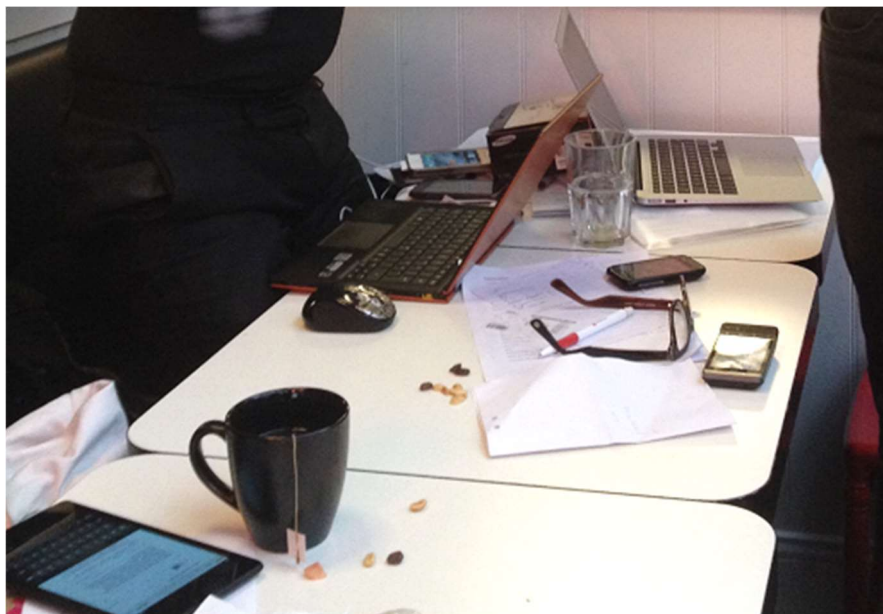
¹⁸⁰ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – olaga intrång*. Bilaga till anmälan. Se även: Ofog. *Medborgare genomförde brottsplatsundersökning på myndighet*. Ofog nyheter, 5 mars 2014.

Ofog. *Sex aktivister omhändertagna för att ha utfört brottsplatsundersökning på myndighet*. 5 mars 2014.

¹⁸¹ Yes Men Sverige. *Berättelsen om hur Yes Men Sverige fick upp en fredsaktion på löpsedlarna*. 5 mars 2014.

3.4 Händelsekedja: Informationsaktion

Den påföljande informationsaktionens vilseledande inslag koordineras från Café Dagny på Stockholms centralstation. Det var på den här platsen, några hundra meter från ISP, som aktivisterna samlades innan de promenerade till myndigheten. Kvar på caféet finns nu en grupp av aktivister som kallar sig Yes Men Sverige.¹⁸² De har valt ett bås långt inne på caféet.¹⁸³ Caféet är halvfullt och i bakgrunden skymtar människor som sitter och pratar under en skärm med tågtider. På de vita plastborden framför aktivisterna finns två datorer, fyra telefoner och en läsplatta. Under läsplattan ligger ett kuvert som ser ut att vara till ett mobiltelefonabonnemang.¹⁸⁴

Figur 7: Aktivisternas bord på Café Dagny (beskuren bild)
Källa: Ofog. *ISP-aktion*. Flickr. CC BY 2.0 vid bilden på webbplatsen.

Planen är att utgå från den fysiska aktionen, företräda ISP och vilseleda massmedier.¹⁸⁵

De har förberett sig väl.

En del av förberedelserna ligger i skapandet av en fejkad webbplats som vid en första anblick ser ut som ISP:s riktiga. Domännamnen inspektionforstrategiskaprodukter.se och isp.se (den riktiga adressen) var upptagna, så det blev inspektionforstrategiskaprodukter.se. Den fejkade webbplatsen skapas med en startsida vars klickbara länkar går till motsvarande sidor på ISP:s riktiga webbplats. Domänregistreringen ger också adressen press@inspektionforstrategiskaprodukter.se.

För att kunna företräda myndigheten och i förlängningen vilseleda massmedier krävs bland annat en blockering av ISP:s telefoner. Aktivisternas mål med detta är att det inte ska gå att komma fram till myndigheten på telefon utan att ISP:s telefoni ska styras till ett nummer som aktivisterna kontrollerar. För att lyckas med blockeringen har Yes Men Sverige lagt upp ett antal fejkade annonser på sajter som Blocket och Lokus. I annonserna finns telefonnummer till några av de personer som arbetar på ISP.

¹⁸² Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

¹⁸³ Ofog. *ISP-aktion*. Fotoalbumet Flickr, 5 mars 2014 samt Fältobservation 14 augusti 2018.

¹⁸⁴ Ofog. *ISP-aktion*. Fotoalbumet Flickr, 5 mars 2014.

¹⁸⁵ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

Annonserna är lockande och har till exempel formen av att en trerummare på fin adress i Gamla stan som uthyres billigt.¹⁸⁶

Uthyres: Lägenhet i gamla stan uthyres i ett år

Idag 08:58

Bostadstyp: Hyresrätt	Månadskostnad: 4.000 kr	Antal rum: 3
Yta: 60m ²	Län: Stockholm	Kommun: Stockholm
Område: Gamla stan		

Då jag flyttar utomlands i ett år vill jag hyra ut min lägenhet i andrahand. Möjlighet till förlängning finns. Ring mig så kommer vi överens om hur vi gör.

Annonssör: **Diana** **084063106** [Maila annonsören](#)

Karta

STOCKHOLM 11128, Avstånd: ca 1 mil

Figur 8: Fejkad bostadsannons. Källa: Yes Men Sverige. *Annon: Lägenhet i Gamla stan uthyres i ett år*. Wayback Machine/indexerad kopia från den 7 mars 2014.

En av aktivisterna säger senare: ”I bostadsbristens Stockholm var det ett säkert sätt att få telefonerna att gå varma”.¹⁸⁷

Aktivisterna provringar ISP och märker att telefonerna tutar upptaget.¹⁸⁸

Så snart Yes Men Sverige får rapport om att aktivisterna i trapphuset blivit frihetsberövade av polis är det dags för dem att sätta hela planen i verket.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade ”Yes Men Sverige” mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014.

¹⁸⁷ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

¹⁸⁸ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade ”Yes Men Sverige” mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014.

¹⁸⁹ Ibid.

Pressmeddelandet "Olaga intrång i ISP:s lokaler" läggs upp på den fejkade webbplatsen förstasida. Det har följande innehåll:

En grupp "fredsaktivister" har idag med hjälp av polis avhysts från ISP:s lokaler. Syftet med det olaga intrånget var att tillskansa sig sekretessbelagda uppgifter i vad de kallar en "medborgerlig brottsplatsundersökning".

ISP ser mycket allvarligt på det inträffade. Sverige har en restriktiv exportpolitik, som har stöd av en betydande riksdagsmajoritet. När enskilda "aktivister" tar sig rätten att ställa sig över lagen är det därför ett angrepp på demokratin. Det kan inte ursäktas med situationen i utvalda mottagarländer. ISP kan inte hållas ansvariga för andra länders statsskick.

Beslut om export av försvarsmateriel är dessutom en känslig uppgift, då en exportaffär innebär åtaganden som kan sträcka sig över flera decennier. Av såväl kommersiella som utrikespolitiska skäl är de därför ofta belagda med sekretess. "Aktivisternas" mål har varit att röja sekretessen i ärenden innefattande Saudiarabien och Bahrain. ISP kan i nuläget inte garantera att den sekretessen är obruten.

ISP vill i det här läget undvika ryktesspridning och vädjar till försiktighet i användandet av obekräftade uppgifter.

För mer information vänligen kontakta:

[...]

Meddelandet avslutas med kontaktuppgifter till ISP:s generaldirektör.¹⁹⁰ Dessa är korrekta sånär som på att generaldirektörens mobiltelefonnummer går till en av aktivisterna vid ett av de vita borden på Café Dagny.¹⁹¹

En av aktivisterna säger senare: "När vi klickat iväg pressreleasen undrade vi om medierna skulle nappa och det kändes lite spant".¹⁹²

Pressmeddelandet skickas bland annat till TT Nyhetsbyråns redaktion vid Slussen i Stockholm. Där landar det på deras desk och sortering sker utifrån innehåll. En nyhetschef får pressmeddelandet och ger sedan uppdraget till en reporter. Reportern ringer två samtal till Polisen.¹⁹³ Det första för att få en bekräftelse på att det hela har hänt och det andra för att få mer detaljerad information. Reportern ringer också telefonnumret i pressmeddelandet. Den falske generaldirektören svarar och redogör sakligt för vad som hänt. I slutet av samtalet läggs demokratitemat återigen på: "Det är rent antidemokratiskt att på det här sättet försöka stoppa vapenexporten till diktaturer".¹⁹⁴

En av aktivisterna säger senare: "Jag ska inte sticka under stol med att vi kände oss upprymda när telefonen började ringa, vi spelade generaldirektören och bekräftade det som hänt. Det kändes lite absurt, egentligen gillar jag inte att ljuga".¹⁹⁵

Klockan 10:06 och samtidigt som aktivisterna sitter i polisbil på väg mot Gullmarsplan¹⁹⁶ publicerar TT en text med rubriken "Generaldirektören: Några svettiga minuter". Texten handlar om att sex personer tagit sig in i ISP:s lokaler för att filma och fotografera. Samtalet med den falske generaldirektören återges och han beskriver att aktivisterna uppträdde väldigt lugnt, men att myndigheten ändå har ett uppdrag att hålla på sekretessen, så det blev några svettiga minuter. Han säger vidare att ISP är osäkra på om aktivisterna lyckats skicka

¹⁹⁰ Yes Men Sverige. *Olaga intrång i ISP:s lokaler*. 5 mars 2014.

¹⁹¹ Yes Men Sverige. *Pressmeddelande från ISP kom från Yes Men Sverige*. 5 mars 2014.

¹⁹² Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

¹⁹³ Intervju med Daniel Kjellberg, 18 juni 2018.

¹⁹⁴ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014.

¹⁹⁵ Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

¹⁹⁶ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm.

i väg något. TT ställer frågan om de inte borde ha bättre säkerhet varpå generaldirektören svarar att det finns lås och kort till dörrarna men att de får se över sina säkerhetsrutiner.¹⁹⁷

TT är först ut med ett nyhetstelegram som många tidningar rewriter.¹⁹⁸

En av aktivisterna säger senare: ”Det var inte så många som hörde av sig till vår telefon. När väl TT hade godkänt nyheten det så tog de flesta den”.¹⁹⁹

TT:s nyhetstelegram vidarepubliceras eller rewriteras av bland andra: Norrköpings Tidning, Metro, Skånskan, Uppsala Nya Tidning, Hallandsposten, Sundsvalls Tidning, Norrtelje Tidning, Ystads Allehanda, Norrländska Socialdemokraten, Dagbladet, Mitt i Stockholm, Hela Gotland, Svenska Dagbladet, Aftonbladet, Sveriges Radio Ekot, Expressen, Sveriges Television, Smålandsposten, Norra Skåne, Göteborgsposten, Helsingborgs Dagblad, Östersundsposten, Gävle Dagblad, Laholms Tidning, Västerviks Tidning, Eskilstuna Kuriren, TTELA, Barometern, Piteå-Tidningen, Västerbottens-Kuriren och Sveriges Radio P4 Stockholm.

Med farhågor om att myndigheten ska gå ut med en snabb dementi och nyheterna plockas ner tar Yes Men Sverige så många skärmdumpar de hinner. När de kommit över 30 och det fortsätter att strömma in bestämmer de sig för att sluta. Artiklarna sammanställs i ett 47 sidor långt dokument som senare publiceras på den fejkade webbplatsen.²⁰⁰

Det kommer dock ingen dementi och under pågående förhör med den oidentifierade aktivisten²⁰¹ ringer Sveriges Radio Ekot till den de tror är generaldirektören.²⁰² Ekot vill först bara ha en bekräftelse på vad som hade hänt, men ringer snart upp igen och vill ha en hel intervju. Ekot-reportern säger att han är alldeles i närheten, bara någon minuts promenad från ISP. Det här är något aktivisterna inte riktigt räknat med och det bestäms snabbt vem som ska ta intervjun.²⁰³ Mannen ifråga tar av sig sin röda huvtröja och tar emot en skjorta som sträcks till honom från andra sidan cafébordet. Av bilder att döma åker skjortan på snabbt, men eftersom mannen bland annat är upptagen med att prata i telefon får han hjälp av en annan person att knyta slipsen.²⁰⁴ Personen som ska ta intervjun är 34 år gammal.

Aktivisterna bedömer att 34 år är en alldeles för ringa ålder för en generaldirektör. På väg mot myndigheten bestäms därför att mannen ska spela en annan roll. De bestämmer sig för Daniel Alexandersson, varpå den karaktären skapas.²⁰⁵ En av aktivisterna säger senare:

Vi blev stressade och bestämde snabbt att jag skulle göra intervjun, men jag hade bara en hoodie på mig och fick snabbt byta kläder med NN [namnet borttaget av författaren] – till skjorta och slips. Sedan sprang jag så fort jag kunde upp till myndigheten.²⁰⁶

¹⁹⁷ TT Nyhetsbyrån. *ispinrång2: Generaldirektören: några svettiga minuter*. TT-telegram, 5 mars 2014.

¹⁹⁸ TT Nyhetsbyrån. *Intrång på myndighet i vapenprotest*. TT-telegram, 5 mars 2014. Telegrammet uppdateras senare med versionerna; ispinrång2 och ispinrångNV2 *Generaldirektören: några svettiga minuter*.

¹⁹⁹ Grauers, Karl. *Aktivistgrupp lurade Mediesverige*. ETC, 5 mars 2014.

²⁰⁰ Yes Men Sverige. *Artikelsammanställning. 47 sidor*. 5 mars 2014.

²⁰¹ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Förhörsprotokoll – olaga intrång*. Dur2.

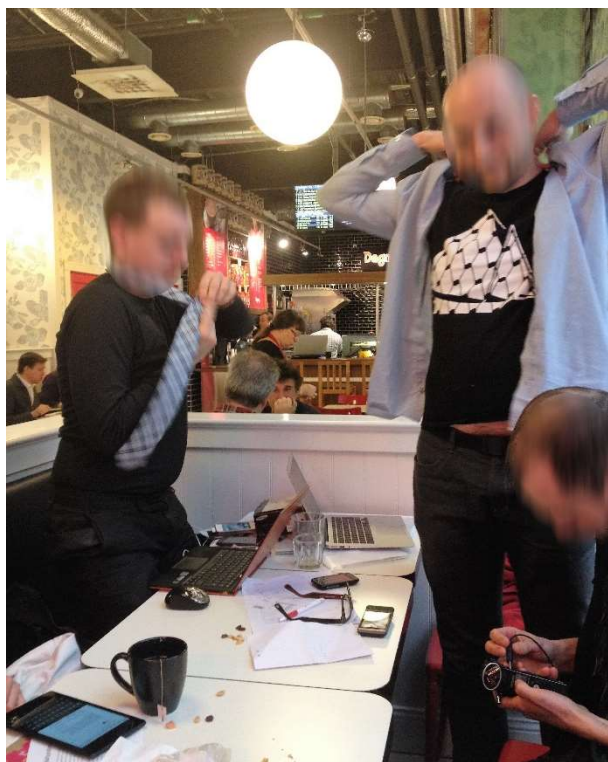
²⁰² Enligt en bild i Ofog. *ISP-aktion*. fotoalbumet Flickr på en mobiltelefon liggandes på det vita cafébordet är klockan 11:00 då en av Yes Men Sverige aktivisterna pratar i telefon. Denna tidpunkt sammanfaller väl med den troliga tidpunkten för Sveriges Radio Ekots telefonsamtal.

²⁰³ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²⁰⁴ Ofog. *ISP-aktion*. Fotoalbumet Flickr, 5 mars 2014.

²⁰⁵ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014.

²⁰⁶ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

Figur 9: Snabbt ombyte (beskuren bild och dolda ansikten). Källa Ofog. *ISP-aktion*. Flickr. CC BY 2.0 vid bilden på webbplatsen.

Ekot-reportern anländer först till platsen. Aktivisten som för tillfället spelar myndighetsföreträdare kommer andfådd och ursäktar sin sena ankomst med att lunchrasten dragit ut på tiden. Han presenterar sig som Daniel Alexandersson, områdesansvarig för Mellanöstern.²⁰⁷

Eftersom den fejkade nyheten nu redan var ute bedömde han att det efter de inledande meningarna fanns utrymme att dra absurditeterna ännu lite längre. I intervjun säger han bland annat: "Vi vet att det finns ett stort motstånd hos svenska folket mot en vapenexport som går till diktaturer och liknande, men som tur är, är ju de flest tysta och säger inte så mycket om det eller gör sådan här saker och det är ju viktigt."

En kortklippt version av intervjun sänds i Ekots tolvssändning.²⁰⁸

3.5 Journaliststudentens avslöjande

Den dåvarande journaliststudenten Tatjana Kostic tar del av TT-telegrammet och ser samtidigt att nyheten kavlas ut brett i media. Hon reagerar på detta och funderar över varför all media är så hängivna att skriva från de drabbades håll men att ingen verkar ha kontaktat gruppen bakom aktionen. Hon söker därför fram Ofogs pressmeddelande och börjar fundera över vilka de var, var de var, om detta bara var början, och vad poängen med aktionen kunde vara. Hennes ambition är att få svar på dessa frågor och informera allmänheten.²⁰⁹ Tatjana Kostic blir sedermera den första och enda som hör av sig på Ofogs pressmeddelande.²¹⁰ I detta pressmeddelande fanns kontaktuppgifter till en medieansvarig, däremot förekom inget

²⁰⁷ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014 samt Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²⁰⁸ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014.

²⁰⁹ Intervju med Tatjana Kostic, 2 augusti 2018.

²¹⁰ Yes Men Sverige. *Pressmeddelande från ISP kom från Yes Men Sverige*. 5 mars 2014.

telefonnummer i den text om händelsen som lades ut på Ofogs webbplats.²¹¹ [Se avsnitt 3.3 om fysisk aktion och dess avslutande del om pressmeddelanden].

Kostic säger senare att i just det ögonblicket så tycktes hela den svenska journalistkåren ha glömt journalistikens grundstenar - vad, var, när, vem, hur och varför - och man slogs om att skapa sensationsjournalistik och jobba med skrämsektaktik: vår nationella säkerhet är hotad om man kan bryta sig in så enkelt. Det gjorde man istället för att ställa sig kritisk gentemot sig själv och fundera över sanningshalten i en nyhet. För henne handlar detta därför om sunt förnuft - varför hade bara en sida intervjuats och varför var det samma story som florerade fritt? Hon beger sig mot Café Dagny för en exklusiv intervju och hamnar där öga mot öga med en av aktivisterna i Yes Men Sverige.

Väl på plats hoppar hon över alla artighetsfraser och inleder med: "Så du är hjärnan bakom operationen? Jag är imponerad men jag tror dig inte, så berätta, vad är sant och vad är inte?" Aktivisten sitter tyst en stund och skrattar sedan till. Detta var Kostic inte beredd på med tanke på hur hon hade inlett intervjun och i efterhand säger hon att hon inledde på det viset utan att förstå hur omfattande och genomtänkt bluffen var. Hon blir därför paff när svaret kommer: "Tatjana, vet du att du är den första att ens förmå sig att kontakta oss? Så grattis, du får nu ensamrätt till hela storyn. Så här gick det till..."²¹²

3.6 Vidtagna motåtgärder

Generaldirektören Christer Ahlström berättar att den 5 mars är planen att personalen på ISP ska få se myndighetens nya lokaler. De har kommit överens om att de som vill ska samlas på kontoret inne i city för att sedan åka i samlad tropp. Flera har redan kommit till jobbet då aktivisterna uppenbarar sig i trapphuset. Strax efter klockan halv nio ringer den ställföreträdande generaldirektören till Ahlström för att berätta om en incident i ISP:s trapphus. Han säger att ett antal icke hotfulla aktivister vägrar lämna lokalen. De kommer överens om att polis ska kontaktas. Vid denna tidpunkt befinner sig Ahlström i hemmet.

Vid niotiden börjar det ringa i Ahlströms telefon. "Hej, jag ringer angående lägenheten."

Ahlström svarar med att han inte har någon lägenhet att hyra ut. Så snart samtalet är avslutat ringer det igen och det fortsätter komma samtal hela tiden. Till slut stänger han av telefonen och ringer upp Utrikesdepartementet från sin privata telefon för att lämna det numret till dem. Han kliver på en buss och åker mot de nya lokalerna.

Strax efter klockan 10 när Ahlström är på plats kommer en medarbetare fram till honom med en smartphone. På skärmen finns en nyhet baserad på ett pressmeddelande som handlar om att ett antal personer tagit sig in i ISP:s lokaler där de filmat och tagit foton.²¹³ Nyheten innehåller vidare ett uttalande av Ahlström som lyder: "De uppträdde väldigt lugnt, men vi har ändå ett uppdrag att hålla på sekretessen, så det blev några svettiga minuter."²¹⁴

Han förstår först inte riktigt vad det är som hänt och undrar om det är den administrativa chefen som i ett förvirrat tillstånd gått ut med ett pressmeddelande. Hon är en av de som fortfarande är kvar på Klarabergsviadukten 90. Han ringer upp henne, men hon säger att hon inte gått ut med något pressmeddelande med anledning av incidenten. Hon uppmanas att ta kontakt med TT Nyhetsbyrån och be dem faxa över meddelandet. Så snart hon får del av det ser hon att det är välilknande men fejkat gällande innehåll och mobiltelefonnummer.²¹⁵

TT:s nyhetschef, säger senare: "Därefter blev vi uppringda av presstjänsten på ISP som sa att vi på TT inte alls pratat med deras generaldirektör. Pressmeddelandet var falskt och vi

²¹¹ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014 samt Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottanmälan – olaga intrång*. RAR. Bilaga till anmälan.

²¹² Intervju med Tatjana Kostic, 2 augusti 2018.

²¹³ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

²¹⁴ TT Nyhetsbyrån. ispintrångNV2 *Generaldirektören: några svettiga minuter*. 5 mars 2014.

²¹⁵ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

hade pratat med en annan person. Men pressmeddelandet var proffsigt skrivet och det såg trovärdigt ut.”²¹⁶

Vid lunchtid förstår TT att deras ursprungstext bygger på felaktiga uppgifter och den dras tillbaka med följande text: ”Texten IspintrångNV, som sändes vid 10:30, dras tillbaka och får inte publiceras i någon form. Texten, som bygger på felaktiga källor, har rättats på linan och i webbtjänsten TT Online.”²¹⁷ Klockan 12:10 skickas också TT-telegrammet ”Falskt pressmeddelande” med en beskrivning av att TT tagit emot ett falskt pressmeddelande och intervjuat en person som inte är den riktige generaldirektören. I nyheten finns en intervju med ISP:s administrativa chef som säger: ”Jag tänker att det är en del i aktionen, att någon skickar ut det här pressmeddelandet och utger sig för att vara vår generaldirektör”²¹⁸

Även Sveriges Radio Ekot blir varse om att felaktiga uppgifter gått ut i det radioinslag som publicerades i sändningen klockan 12:00. Rättelser går därför ut klockan 12:30 och 13:00.²¹⁹

3.7 Uttalade motiv

Fredsaktivisternas övergripande mål med den fysiska aktionen var att ta reda på om det försiggick något brottsligt eller oetiskt inne på ISP, och om så var fallet sätta stopp för det. De visste att det skulle bli svårt att ta sig in, men de ville ändå göra ett försök. Aktivisterna gjorde bedömningen att Polisen inte var intresserad av att utreda misstankarna och kände sig manade att själva börja utreda.²²⁰ De bestämde sig för att samarbeta med den nybildade duon Yes Men Sverige eftersom mer kunde vinnas på att använda deras humoristiska metod.

Yes Men Sveriges främsta mål var att föra upp frågan om vapenexport till allmän diskussion och på nyhetsagendan. De ville dessutom föra myndighetens talan i media.²²¹ De menade att frågan om vapenexport sällan hamnar där och att de därför var tvungna att kuppa in den. Yes Men Sverige hoppades också på att diskussionen om den svenska vapenexporten skulle fortsätta i andra forum. De ville vidare belysa att dagens mediesituation inte är hållbar och att möjligheterna för grävande journalistik och förklarande reportage tycks vara små, vilket gör att saker som denna kan inträffa.²²² Förhoppningen var att få till stånd ett samtal om vapenexport i media, inom myndigheten och bland allmänheten. Yes Men Sverige skrev vidare att på det här sättet dra nytta av att en nyhet som godkänts av en medieaktör snabbt och okritiskt sprider sig till andra medier är vad som håller på att utvecklas till en tradition.²²³

Yes Men Sverige säger sig vara nöjda med genomslaget och känner inget ansvar, varken gentemot journalister eller mediekonsumenterna.²²⁴ De ville aldrig hänga ut enskilda reportrar och efter aktionen ger de uttryck för att de hoppas att de reportrar som råkade hamna i fällan inte får en massa skäll från redaktionerna.²²⁵ Efteråt säger en av männen bakom Yes Men Sverige så här till Sveriges Television: ”Jag tror att vårt lur gör att folk förstår att de måste tänka själva. De kan inte lita på en nyhet utan måste tänka: Är detta verkligen sant? Jag tror det gynnar både samhället och medier. Det är bara positivt.”²²⁶

²¹⁶ Struwe, Filip. *TT drog tillbaka falsk nyhet*. Sveriges Television, 5 mars 2014.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Sveriges Radio. *Aktion mot vapenmyndighet*. Nyhet, 5 mars 2014.

²¹⁹ Lagercrantz, Anne. *Vi åkte på en blåsning*. SR Ekots redaktionsblogg, 5 mars. 2014.

²²⁰ Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014 samt Smedjeback, Martin. *En medborgerlig brottsplatsundersökning och ett lurat TT*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 24 juni 2014.

²²¹ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade ”Yes Men Sverige” mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014 samt Grauers, K. *Aktivistgrupp lurade Mediesverige*. ETC, 5 mars 2014.

²²² Grauers, Karl. *Aktivistgrupp lurade Mediesverige*. ETC, 5 mars 2014.

²²³ Yes Men Sverige. *Pressmeddelande från ISP kom från Yes Men Sverige*. 5 mars 2014 samt Yes Men Sverige. *Berättelsen om hur Yes Men Sverige fick upp en fredsaktion på löpsedlarna*. 5 mars 2014.

²²⁴ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²²⁵ Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade ”Yes Men Sverige” mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014 samt Yes Men Sverige. *Pressmeddelande från ISP kom från Yes Men Sverige*. 5 mars 2014.

²²⁶ Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

3.8 Efterspel och kommentarer

3.8.1 Yes Men Sverige

Efter aktionen publicerar Yes Men Sverige en dementi på den fejkade ISP-webbplatsen:

PRESSMEDDELANDE FRÅN ISP KOM FRÅN YES MEN SVERIGE

Imorse genomförde sex fredsaktivister en medborgerlig brottsplatsundersökning i ISP:s lokaler. I samband med det skickades det ut ett pressmeddelande från ISP om risken att hemligstämplade dokument läckt ut. Pressmeddelandet skickades i själva verket ut av Yes Men Sverige.

Med pressmeddelandet ville vi belysa det absurda i att rättfärdiga vapenexport till diktaturer med argument om demokratisk förankring. Förhoppningen var att få till stånd ett samtal om detta i media, inom myndigheten och bland allmänheten. Det ser ut att ha lyckats.

Att på det här sättet dra nytta av att en nyhet godkänns av en medieaktör snabbt och okritiskt sprider sig till andra medier är en del av vad som håller på att utvecklas till en tradition. Som namnet antyder har vi inspirerats av det amerikanska aktivistparet Yes Men. De har bland annat gjort en uppmärksammasaktion som representanter för Dow Chemicals.

Det är talande för villkoren i medievärlden att den enda som tagit sig tid att kontakta aktivisterna är Tatjana Kostic, studerande på Journalisthögskolan. För det belönades hon med ett unikt radioreportage. I det beskrivs hur nyheten skapades. Något som vi också beskriver i korthet nedan.

Med det här seriösa men aprillika tilltaget önskar vi oss alla en ny arabisk, svensk eller helt enkelt mänsklig vår.

Yes Men Sverige

Kontakt yesmensverige@gmail.com eller 0720214987 (vilket alltså inte är numret till ISP:s generaldirektör)

Bakgrund: så här gick det till

Pressmeddelandet kom från den med myndighetsnamnet snarlika adressen inspektionforstrategiska-produkter.se. Bland kontaktuppgifterna fanns ett okänt mobilnummer. Eftersom ISP:s vanliga nummer och mejlkorgar hölls upptagna med en handfull blocketannonser och vänner över hela landet blev det okända numret det enda tillgängliga. Så kom det sig att de journalister som trodde de pratade med ISP:s generaldirektör eller områdesansvarige för Mellanöstern i själva verket pratade med Yes Men Sverige.

I en intervju efter aktionen säger en av männen i Yes Men Sverige: "Kanske är det så att vi målat in oss i ett hörn och aldrig får vara med och debattera vapenexport i nyhetsmedier. Men då får vi fortsätta med våra kupper. Ni kommer få se mer av Yes Men Sverige."²²⁷

Ytterligare några veckor senare är den andre mannen inbjuden till ett projekt²²⁸ för att inspirationsföreläsa. Han är med och inleder en workshopliknande heldag som bland annat beskrivs med orden: "Vi kommer att prata ihop oss med varandra om vad vi vill göra i politiken och hur. Det här är chansen att träffa alla andra som är arga men inte vet vad de ska göra. Tillsammans gör vi ensamhet till lagsport, vanmakt till handlingskraft, tillsammans gör vi skillnad i politiken".²²⁹

Yes Men Sverige-aktivistens presentation har rubriken: "Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg". Presentationen är uppbyggd enligt strukturen; Steg ett: Fejka allt och fejka snyggt; steg två: få TT att nappa; och steg tre: dokumentera allt. En framgångsfaktor som anges är att ha: en bra bakgrundstory i botten, i det här fallet polisanmälan mot ISP.

²²⁷ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²²⁸ Projektet Reaktion drevs av Fältbiologerna i Stockholm-Uppland-Gotland. De ville bygga en ungdomsrörelse för miljöintresserade unga. Se: <http://varreaktion.blogspot.com>

²²⁹ Fältbiologerna. *Reaktion kommer till Stockholm!* Inbjudan, 9 april 2014.

Som avslutning lämnades följande tips på vägen: Ha kul! Ljug så lite som möjligt! Planera noggrant, både aktiviteter och klockslag! Tänk igenom vad ni vill uppnå med lurendrejeriet! Kopiera hejdlöst! Stötta varandra! Kom ihåg vem fienden är!²³⁰

3.8.2 Massmedier

Den 5 mars 2014 klockan 13:36 publicerar SR Ekot texten ”Vi åkte på en blåsning” på sin redaktionsblogg. I texten skriver dåvarande Ekochefen Anne Lagercrantz att de åkt på en blåsning och gått ut med felaktiga uppgifter som senare rättats i sändning. Hon skriver att de brustit i sin kvalitetskontroll och att de tar det inträffade på stort allvar samt att de ska gå igenom vad som hänt.²³¹ Såväl TT Nyhetsbyrån som Sveriges Radio Ekot diskuterar sedan det inträffade på sina respektive interna möten. Här handlar dialogen om rutiner och strukturer för att det som hänt inte ska kunna inträffa på nytt. Båda redaktionerna berättar att de bedriver ständigt pågående arbeten strävande efter hög journalistisk kvalitet.²³²

Nyhetschefen på TT säger senare att redaktionen stärkt rutinerna för nyhetsarbetet efter att ha gått på bluffnyheten och att det inte är första gången det händer. ”Det är såklart ett hårt slag mot vår trovärdighet. Men om man går in för att lura oss på ett så sofistikerat sätt är det svårt att skydda sig. Vår känsla är att försöken att lura medierna bara ökar.”²³³

Ekot-reportern säger att det är pinsamt att ha gått på lögnen och att ISP-karaktären sa konstiga saker som: ”Svenska folket är emot vapenexport, men har hittills hållit sig lugna och vi hoppas det fortsätter så.” Om det varit en generaldirektör som hade uttryckt sig på samma sätt så hade han reagerat på det. Men nu tänkte han att det var en ung tjänsteman som var nervös inför intervjun och att det var därför det kom grodor ur hans mun.²³⁴

Den 7 mars sänds SVT:s kulturprogram Kobra med rubriken ”pranks och practical jokes” vilket handlar om aktivistduon Yes Men.²³⁵ Samma dag skriver en krönikör vid Fria tidningen att Yes Men Sveriges smarta aktion mot den svenska vapenexportens hjärta visat på mediernas brister inför maktens nakenhet. Krönikan avslutas med: ”Den här sortens upptåg är en vitamininjektion för alla rättviseaktivister. Vapenexporten kommer visserligen inte börja toppa den mediala agendan på grund av en smart bluff. Men kanske inspirerar aktionen till fler spratt. För sanningens skull.”²³⁶

Den 20 mars har Sveriges Television Aktuellt ett inslag med rubriken: ”Fredsaktivist blåste svenska medier”. Inslaget handlar om den studerade händelsen och följs upp med en studio-diskussion mellan en journalist från TT och en företrädare för PR-branschen. Diskussionen handlar om hur fejkade nyheter kan passera erfarna redaktörers kritiska ögon och om detta är vanligt förekommande.²³⁷ Samma kväll publicerar Sveriges Television texterna ”Han grundlurade svenska medier.”²³⁸ och ”Hela historien om mediebluffen”²³⁹ på sin webb.

Ytterligare några texter publiceras vilka tar sikte på det inträffade.²⁴⁰ I ett av fallen kommer diskussionen bland annat att handla om presstjänsterna ska skuldsättas när det kommer till

²³⁰ Gerson, Isak. *Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg*. Prezi, 13 april 2014.

²³¹ Lagercrantz, Anne. *Vi åkte på en blåsning*. Sveriges Radio Ekots redaktionsblogg, 5 mars. 2014.

²³² Intervju med Anne Lagercrantz, 21 juni 2018 och Daniel Kjellberg, 18 juni 2018.

²³³ Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²³⁴ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²³⁵ Sveriges Television. *Kobra om pranks och practical jokes i säsongsstarten*. 7 mars 2014.

²³⁶ Borg, Kristian. *Snillrik kupp mot krigsmakten*. Fria Tidningen, 7 mars 2014.

²³⁷ Sveriges Television Aktuellt. *Fredsaktivist blåste svenska medier*. 20 mars 2014.

²³⁸ Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²³⁹ Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²⁴⁰ Kindstrand, Gunilla. *Journalistisk sanning. Hur vet vi att det som står i tidningen är sant? Frågan kom farande som en projektil genom luften. Den landade hårt i mitt knä*. Hudiksvalls Tidning, 29 mars 2014.

Nuder, Pär. *Medierna får inte bli nyttiga idioter*. Dagens Industri, 31 mars 2014.

Grauers, Karl. *Aktivistkupper vi minns*. ETC, 14 april 2015.

Söderin, Eigil. *Klär av makten – The Yes Men har kommit till Sverige: ”Bryr oss inte om repressalier”*.

Dagens ETC. 12 mars 2014.

frågor om informationens sanningshalt eller om deras uppdrag stannar vid att kontrollera att avsändaren verkligen är personen eller företaget som den utger sig för.²⁴¹

3.8.3 Inspektionen för strategiska produkter (ISP)

ISP:s före detta kommunikationsansvarige berättar att efter det inträffade följer en intern genomgång. En lärdom som dras är att "Du äger tiden, vare sig du sitter på en myndighet eller en redaktion."²⁴² Det konstateras att det kan gå väldigt snabbt då arenorna och kanalerna är många. Någon frågar sig om det inte finns någon människa i "loopen".²⁴³

På myndigheten diskuteras om de ska göra en polisanmälan. Samtidigt har ingen varit inne i lokalerna och en anmälan är redan upprättad med Newsec som målsägare (trapphusintrånget). Myndigheten ser sig begränsade i att eftersöka källa (pressmeddelandet) och bestämmer sig för att inte göra någon polisanmälan gällande informationsaktionen.²⁴⁴ Ahlström sa bland annat så här i en intervju kort efter actionen: "Medierna har inte skött det här bra. Man borde kontrollerat fakta. Jag blev mycket irriterad när jag såg det här."²⁴⁵

Långt senare återupprepar Ahlström detta då han säger att irritationen inte var riktad mot aktivisterna utan snarare mot journalistkåren. Han spekulerar i om det kan ha varit så att aktivisterna brände sina broar och sköt sig själva i foten, vilket ledde till ett mindre journalistiskt intresse snarare än ett större och att händelsen därför gav motsatt effekt. Han uppfattade att massmedier i någon mån tappade intresse för vapenexportfrågorna.²⁴⁶

3.8.4 Journaliststudenten

Kostic håller hårt i storyn, precis som hon lovade aktivisten. Hon tänker att det var just detta som gjorde att hon ville bli journalist från första början; att få ta del av historier, vara med och göra stora avslöjanden. Samma dag avslöjar dock andra journalister actionen.²⁴⁷ Trots avslöjandena försöker Kostic fortfarande sälja storyn till olika mediehus. Hon tycker att det var en alldeles för stor sak för att det bara skulle begravas i gårdagens nyheter. Ingen nappade på idén så hon lägger det åt sidan eftersom hon antar att medierna skämdes efter att ha misslyckats i vad som är deras jobb, ibland deras enda jobb, att kritiskt granska.²⁴⁸

3.8.5 Polismyndigheten i Stockholms län

Den 17 april fattas beslut att inte inleda förundersökning mot ISP med motiveringen: "Uppgifterna i ärendet ger inte anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. De objektiva rekvisit som enligt svensk lag krävs för att de i anmälan angivna brotten mord, försök till mord och misshandel ska kunna föreligga bedöms ej finnas."²⁴⁹

Förundersökningen om trapphusintrånget läggs ned den 18 september utifrån grunden: "Det finns inte längre anledning att fullfölja förundersökningen. På det utredningsmaterial som nu föreligger går det inte att bevisa att den eller de som varit misstänkta har gjort sig skyldiga till brott. Ytterligare utredning kan inte antas förändra bevisläget på ett avgörande sätt."²⁵⁰

Ingenstans har det gått att hitta uppgifter om att någon av de två Yes Men Sverige-aktivisterna åtalats eller lagförts för brott med anledning av informationsaktionen.

²⁴¹ Ullrich, Pär. *Presstjänsterna om falska pressmeddelanden: "Svårt att skydda sig"*. Dagens media, 4 april 2014.

²⁴² Citat från intervju med ISP:s före detta kommunikationsansvarige. Med detta avses att både journalister och kommunikatörer bör stanna upp och ta sig tid innan åtgärder vidtas.

²⁴³ Intervju med Diana Malm, 6 juni 2018.

²⁴⁴ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

²⁴⁵ Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014.

²⁴⁶ Intervju med Christer Ahlström, 15 augusti 2018.

²⁴⁷ Struwe, Filip. *TT drog tillbaka falsk nyhet*. Sveriges Television, 5 mars 2014 samt Grauers, Karl. *Aktivistgrupp lurade Mediesverige*. ETC, 5 mars 2014.

²⁴⁸ Intervju med Tatjana Kostic, 2 augusti 2018.

²⁴⁹ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – medhjälp till mord/försök till mord/misshandel*.

²⁵⁰ Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – olaga intrång*. RAR. Dnr: 0201-K67536-14.

4 Analys

4.1 Informationspåverkan, legitimitet och legalitet

4.1.1 Informationspåverkan

MSB skriver att informationspåverkan är: ”Aktiviteter som genomförs av främmande makt, eller antagonistiska aktörer, i syfte att påverka olika målgruppers uppfattningar, beteenden och beslutsfattande. Informationspåverkan utnyttjar samhällets sårbarhet och kan utmana befolkningens liv och hälsa, samhällets funktionalitet, våra grundläggande värden som demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter eller andra nationella intressen.” Pamment et al. (2018) anser att denna skrivning inte ger den pragmatiska förståelse som krävs på lägre organisatoriska nivåer och menar att informationspåverkan:

- är illegitima försök att påverka opinionsbildade i liberala demokratier (*legitimitet*)
- genomförs för att gynna främmande makt, oavsett om de som ligger bakom är statsaktörer, icke statsaktörer eller ombud (*intention*)
- genomförs i kontexten fred, krig eller hybridhets- och gråzonssituationer. Det handlar det om spänningar som varken är fred eller krig (*tvetydighet*).²⁵¹

Yes Men Sveriges aktörsroll förtjänar åter att belysas utifrån ovanstående definitioner. Det är oklart om Yes Men Sverige är tänkta att fångas av antagonistbegreppet i MSB:s definition av informationspåverkan. Analysen försvåras av att det inte gått att hitta någon vedertagen definition av begreppet antagonist. Samtidigt bedöms Yes Men Sverige falla inom Pammments kategori hackare och profitörer. I denna kategori finns individer som vill demonstrera digitala färdigheter för att därigenom visa upp *vad* som kan göras.

Analysen fortsätter utifrån Pamment et al. (2018) definition av informationspåverkan. En nästa fråga blir då om aktionen den 5 mars 2014 var ett illegitimt försök att påverka opinionsbildade i en liberal demokrati, genomförd för att gynna främmande makt (vare sig det är statsaktörer, icke statsaktörer eller ombud som ligger bakom) och som ägde rum i kontext av spänningar som varken är fred eller krig. Legitimitetsaspekten är bärande, men enligt Pamment et al. (2018) ska också kriterierna intention och tvetydighet beaktas vid bedömning av huruvida ett fall möter gruppens definition av informationspåverkan eller ej.

Legitimitet

Legitimitetsaspekten är central i Pamment et al. (2018) definition. Här handlar det bland annat om moraliska skäl och innan den aktuella informationsaktionen diagnostiseras i nästa avsnitt ska den här underkastas en första prövning. Informationsaktionen den 5 mars 2014:

- *Vilseledda människor.* Yes Men Sverige försökte få sin kommunikation att se legitim ut fast den inte var det. De utnyttjade etablerade medieaktörer för att föra ut sitt budskap till människor i den offentliga sfären vilket kan ha påverkat den tillit som människor skänker systemet.
- *Utnyttjade sårbarheter.* Under falsk förespegling skaffade sig Yes Men Sverige access till en myndighets kommunikationskanal och därigenom till systemet för opinionsbildning vilket ledde till att de kunde utnyttja det för egna syften. Den öppna och fria debatten vändes till en sårbarhet.

²⁵¹ Pamment et al. (2018). *Countering Information Influence Activities – The State of the Art*, s. 15.

- *Bröt mot etablerade regler.* Genom att bland annat anta vilseledande identiteter och med dessa som utgångspunkt sprida desinformation, utnyttjade Yes Men Sverige systemet, vilket därigenom motverkade en ärlig och konstruktiv debatt.

Intention

Informationspåverkan ska ha haft en intention i meningen att den ska ha gynnat främmande makt. Att klarlägga detta förhållande låter sig naturligt nog inte göras i denna studie. Tillgänglig fakta pekar på att aktivisterna agerade självständigt. Frågeställningen blir problematisk eftersom det är svårt att helt utesluta koppling till en främmande makt. Det kan ses som en svaghet i den teoretiska modellen. Det är mycket svårt att avfärda det okända och svårigheten att verifiera sådana förhållanden kan ses som en ”svaghet” i de definitioner som på något sätt ställer krav på att det ska gå att visa att en främmande makt varit inblandad. Att leda sådant i bevis är något för underrättelse- och säkerhetstjänsterna.

Tvetydighet

Definitionen ställer inga krav på att beredskapen ska vara höjd och nationen befinna sig i krig, utan den täcker också in fred och gräzonssituation. Tvetydighetsrekvisitet fångar därför den osäkerhet som sker över hela spektrumet och alltid. I detta avseende kan den samtida och breddade hotbilden nämnas, vilken bland annat innehåller ett globalt internet som lett till att avstånd krympt och att utrymmet för anonymitet och förnekbarhet blivit större.

4.1.2 Legitimitet (DIDI)

För att klargöra om aktionen den 5 mars 2014 var att beteckna som informationspåverkan enligt Pamment et al. (2018) förståelse, är det centralt att resonera kring legitimitetsaspekter. Resonemanget sker med utgångspunkt i DIDI-skalans fyra kriterier:²⁵²

Vilseledning

Yes Men Sveriges kommunikation var *vilseledande* eftersom den varken var öppen eller transparent med källa, ursprung och syfte. De använde vidare falska experter (generaldirektören och den områdesansvarige chefen) samtidigt som de spred en fejkad nyhet om det inträffade. Samtidigt måste nämnas att Yes Men Sverige avslutande kommunikation var öppen och transparant med att det var de som låg bakom informationsaktionen.

Avsikt

Kommunikationen var vidare *avsiktlig* eftersom den syftade till att underminera, påverka och förvräda den offentliga debatten. Underminerandet handlade om att utnyttja systemet och ”kuppa in” en fejkad nyhet på nyhetsdagordningen. Ur ett Yes Men Sverige-perspektiv skulle handlandet kanske kunna rättfärdigas med utgångspunkt i angelägenheten om att med hjälp av massmedier föra in specifik fråga i den offentliga sfären.

Störning

Kommunikationen var *störande* och inverkade menligt på det demokratiska samtalet samt på samhällets funktionalitet givet rationell opinionsbildning inom kunskapskedjan. Med utgångspunkt i det teoretiska ramverket, torde den störning som inträffade kunna betraktas som oproportionerlig i förhållande till de eventuella fördelar som uppnåddes.

²⁵² Deception (vilseledning) - Intention (motiv) - Disruption (störning) - Interference (inblandning).

Inblandning

Kommunikationen var vidare att beteckna som olovlig utifrån kriteriet *inblandning*. Detta eftersom aktivisterna dolt och olovligen utgav sig för att representera en myndighet.

Ett holistiskt betraktande leder till slutsatsen om att händelserna den 5 mars 2014 kan klassas som illegitim kommunikation och således informationspåverkan. Beroende på vem som tillfrågas kan säkert svaret på frågan om en informationsaktion varit legitim eller ej variera. Det kan som tidigare sagts finnas skäl att tro att aktivisterna ansåg att aktionen var legitim med argumentet att ändamålet helgar medlen. Ett av deras mål var ju trots allt att belysa att den samtida mediesituationen inte är hållbar eftersom möjligheterna för grävande journalistik och förklarande reportage minskat. Som stöd för att i någon mån legitimera tillvägagångssättet tar Pamment et al. (2018) upp störningar och pekar på att strejker och protester för specifikt socialt syfte kan vara exempel på legitima störningar. Med utgångspunkt i en bred bedömning av legitimitetsaspekterna, bör dock kommunikationen kunna klassas som illegitim (informationspåverkan) enligt definitionen från Pamment et al. (2018).

4.1.3 Legalitet

Vid sidan av DIDI-skalans legitimitetsfält finns även en del som kallas olaglig påverkan. Här uppstår en diagnostiseringsmässig problematik vilket har att göra med att brottsutredningar sköts av rättsvårdande myndigheter. Problemet har vidare sin grund i att informationsaktionen aldrig polisanmälades och att det inte skedde någon juridisk prövning. Även om det inte går att diagnostisera fallet med legalitetsfältet som grund, pekar detta på en intressant och viktigt tillämpningssvårighet gällande Pamment et al. (2018) teori.

Fallet Fingerprint Cards AB (avsnitt 3.2.1) uppvisade flera likheter med ISP, som exempelvis: registrerad domän (vilken gav e-postadresser), ett fejkat pressmeddelande, felaktigt telefonnummer till VD etc. Men också olikheter eftersom det handlade om ett privat företag och ett händelseförlopp som ledde till ekonomisk vinning/skada. I detta fall inledde Ekobrottsmyndigheten en förundersökning om grovt svindleri.²⁵³ Förundersökningen lades dock ned efter en tid och i åklagarens nedläggningsbeslut framgick bland annat att "På det utredningsmaterial som nu föreligger går det inte att bevisa att den eller de som varit misstänkta har gjort sig skyldiga till brott. Ytterligare utredning kan inte antas förändra bevisläget på ett avgörande sätt. Det går inte att bevisa vem eller vilka som har begått gärningen."²⁵⁴ Fallet har inte detaljstuderats, men nedläggningsbeslutet ger en fingervisning om vilka svårigheter som kan antas uppstå i brottsutrednings- och lagföringshänseende.

I fallet Fingerprint Cards ledde det samlade händelseförloppet fram till ekonomisk påverkan (initial uppgång på Stockholmsbörsen), vilket gjorde att ett av brottsbalkens förmögenhetsbrott (svindleri) kunde aktualiseras. I andra fall kan den tillgång som står på spel och löper risk att skadas vara av annat slag. Det skulle till exempel kunna handla om en organisations varumärke, en VD:s legitimitet, medborgares förtroende för myndigheter eller demokratiskt fattade beslut. I dessa senare fall kan det föreligga svårigheter att påvisa konkret skada på den immateriella tillgången och samtidigt styrka orsakssamband mellan handling och skada.

Det finns andra fall med delkomponenter som liknar det i fallen Fingerprint Cards och ISP. Framtida juridiska studier kan därför undersöka vad straffrätten säger om tillåtligheten i att:

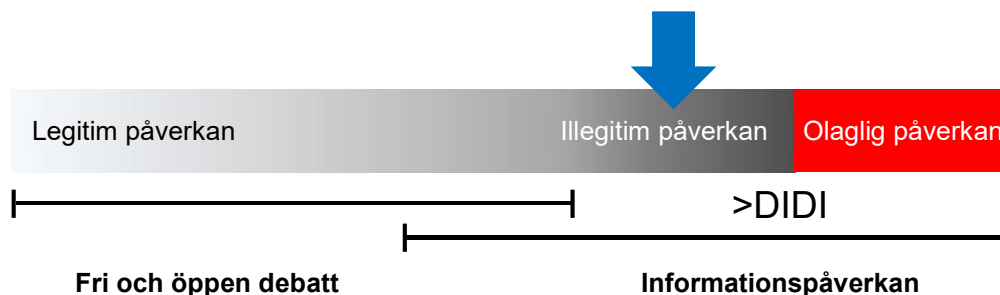
1. Simulera en autentisk webbplats?

²⁵³ Svindleri är brott som regleras i 9 kap. 9 § brottsbalk (1975:667). Här framgår bland annat att den som offentliggör eller på annat sätt bland allmänheten sprider vilseledande uppgift för att påverka priset på vara, värdepapper eller någon annan egendom döms för svindleri. För detta brott döms också den som på grund av sin ställning bör ha särskild kännedom om ett företag, uppsåtligt eller av grov oaktsamhet offentliggör eller på annat sätt bland allmänheten eller företagets intressenter sprider vilseledande uppgift som är ägnad att påverka bedömningen av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada. [Författarens understrykningar].

²⁵⁴ Avanza. *Därför ger polisen upp*. 2 juni 2015.

2. Sprida ett fejkat pressmeddelande i en myndighets eller ett företags namn?
3. Publicera fejkade annonser med telefonnummer till organisationsanställda?
4. Utge sig för att vara generaldirektör, verkställande direktör eller anställd (imitation av verklig karaktär) och i samband med det sprida desinformation vid intervju?

Med legitimitets- och legalitetsaspekterna som grund är slutsatsen att informationsaktionen den 5 mars 2014 utgjorde informationspåverkan. Huruvida den skulle vara av straffbart slag låter sig dock inte avgöras. Bedömningen illustreras med hjälp av nedanstående figur.

Figur 10: Informationsaktionen placerad på DIDI-skalan.

4.2 Använda tekniker, narrativ och påverkansknep

Utgångspunkten för informationsaktionen var den verklighetsöverensstämmande händelsen om att sex aktivister tagit sig in i trapphuset på Klarabergsviadukten 90. Den efterföljande händelsekedjan innebar ett kombinerande av flera olika tekniker i syfte att få ut det påhittade narrativet i den offentliga sfären med största möjliga effekt.

4.2.1 Tekniker

Symbolhandling

Den fysiska actionen i trapphuset kan betraktas som en symbolhandling eftersom de sex aktivisterna uppehöll sig där gav uttryck för en ståndpunkt (Pamment et al. 2018). Actionen var vidare att beteckna som kommunikation och det som bidrog till strategisk inramning för den efterföljande informationsaktionen. Den spelade således en avgörande roll för den vilseledning som senare följde.

Ett exempel på när en handling (eller rättare sagt avsaknad av handling) i det fysiska rummet förvanskades till något osant, var när det svenska stridsflygplanet JAS 39 Gripen skulle provflygas inför spekulanter. Finland funderade under en tid på att köpa flygplanet och när det var dags för provflygning ställdes den vid ett tillfälle in med hänvisning till dåligt väder och svenska flygregler. Ett rykte spreds dock om att den inställda flygningen berodde på tekniska problem. Av en ren händelse nådde ryktet Saab och på så sätt uppdagades historien. Ryktet hann dock nå den höga politiska nivån i Finland. Den bakomliggande intentionen kan eventuellt ha varit att förhindra finskt köp av svenska stridsflygplan.²⁵⁵

²⁵⁵ Sjöstedt, Gunnar. & Stenström, Paula. 2002. *Vilseledning på Internet: en analysansats*, s. 25 f. samt Furustig (2005). *Informationsoperationer via medier*, sid. 49.

Teknisk manipulation

Den tekniska manipulationen kan ses som det tillfälle då Yes Men Sverige gjorde det möjligt för en överbelastningsattack att riktas mot ISP:s telefoni. Samtidigt passar detta inte in till hundra procent på de exempel Pamment et al. (2018) anger. Telefoni är teknisk till sin natur och det manipulativa knepet i detta fall handlar snarast om att blockera det tekniska sambandssystemet för inkommande och utgående samtal. Exemplet med de fejkade bostadsannonserna hade vilseledande inslag fast mot en annan målgrupp (potentiella kunder). I sammanhanget teknisk manipulation med telefoni förtjänar några andra fall att nämnas:

- En svensk 18-åring lyckades blockera alla samtal till en larmcentral i U.S.A. med hjälp av telefonväxlar, ett gott sifferminne och en knapptelefon. Den federala polisorganisationen FBI kallade busringningarna ”genrep för nationell katastrof”.²⁵⁶
- En man åtalades för sabotage efter att ha ringt 20 000 samtal till bland annat SOS Alarm och Polisen. Brottet begicks med appar för automatisk återuppringning.²⁵⁷
- Ett företags epostsystem blockerades i samband med en fejkad utlottning av en lägenhet. Deltagare i utlottningen uppmanades att skicka epost till företaget.²⁵⁸

Effekten av de nedringda telefonerna hos ISP gjorde att det varken var möjligt att ringa in eller ut. Även om myndigheten rent hypotetiskt förstått vad som hänt, hade de inte haft möjlighet att telefonledes kommunicera det verklighetsöverensstämmande narrativet om att det inte hade skett något intrång. Den blockerade telefonin gjorde att Yes Men Sverige kunde styra samtal till den ”GD-telefon” de själva kontrollerade. Gällande ISP:s blockerade telefoni handlade det om en kombination av mänskliga och tekniska resurser.

Desinformation

Yes Men Sverige spred felaktig och manipulerad information i syfte att vilseleda mottagare (primärt massmedier) för att få upp frågan om svensk vapenexport på nyhetsdagordningen. Desinformationen förmedlades i text och tal vilket bidrog till att skapa och senare förstärka narrativet om att aktivisterna varit inne i ISP:s lokaler. Pressmeddelandet var fabricerat och utgick från felaktig information vilken presenterades som verklighetsöverensstämmande. Berättelsen om det inträffade genomgick manipulering och ändrades för att kommunicera det vilseledande budskapet. Det fanns inslag av felaktig tillskrivning eftersom korrekta fakta presenterades i ett konstruerat sammanhang vilket förstärkte det skapade narrativet.

Det inträffade kan jämföras med när nyhetsbyrån Reuters skickade ut ett telegram om att en ökad exdiktator kommit till Arlanda för att söka ”exil”. Nyhetens ursprung var ett meddelande på Internet från en organisation som kallade sig Tass.net. På webbplatsen fanns en manipulerad bild föreställande exdiktatorn på Arlanda. De som låg bakom var en svensk PR och webbdesignbyrå som hade gjort en kupp för att visa hur de kunde utnyttja Internet.²⁵⁹ Webbdesignbyråns syfte kan jämföras med det Yes Men Sverige uttryckte om att de ville visa hur de kunde utnyttja medielandskapet för att belysa att brister i samtida mediesituation.

Vilseledande identiteter

I det studerade fallet förekom pressmeddelande, webbplats, e-postadress och imitatörer som vilseledande identiteter. Pressmeddelandet var skapat i syfte att efterlikna en trovärdig källa och kunde därmed utnyttja dokumenttypens inbyggda förtroendekapital för att vilseleda. Detsamma gällde också övriga vilseledande identiteter som användes under informationsaktionen. Den fejkade webbplatsen var en förfälskning som användes för att kommunicera

²⁵⁶ Sveriges Radio P3 Dokumentär. *Svenska hackers*. 18 maj 2014.

²⁵⁷ Bråstedt, Mats. *Man i attack mot myndigheter – ringde dem 20 000 gånger*. Expressen, 19 juni 2017.

²⁵⁸ Sjöstedt, Gunnar. & Stenström, Paula. 2002. *Vilseledning på Internet: en analysansats*, s. 32 f.

²⁵⁹ Thurén, Torsten. & Leth, Göran. 2000. *Källkritik för Internet*. s. 25 ff. samt Sjöstedt, Gunnar. & Stenström, Paula. 2002. *Vilseledning på Internet: en analysansats*, s. 25 f.

det fejkade pressmeddelandet på, men också för att få tillgång till en fejkad och trovärdig e-postadress. Vidare förekom vilseledande identiteter ifråga om de imitörer för att kommunicera narrativet om intrång i myndighetens lokaler. En person utgav sig för att vara generaldirektör i telefon och samme person spelade ISP-anställd och gav en radiointervju utanför myndighetens lokaler.

Det inträffade kan jämföras med när en student utgav sig för att vara riksdagspolitiker och skickade e-post till en annan riksdagspolitiker, något som bidrog till missförstånd på regeringskansliet.²⁶⁰ Ett annat fall handlade om en fejkad kopia av webbplatsen "Levande historia" där Förintelsen ifrågasattes. Webbplatsens utseende och färger var desamma som originalet men domännamnet slutade med .com istället för originalets .org.²⁶¹

I nedanstående figur sker en presentation av de tekniker som användes i samband med aktionen den 5 mars 2014.

²⁶⁰ Sjöstedt, Gunnar. & Stenström, Paula. 2002. *Vilseledning på Internet: en analysansats*, s. 28.

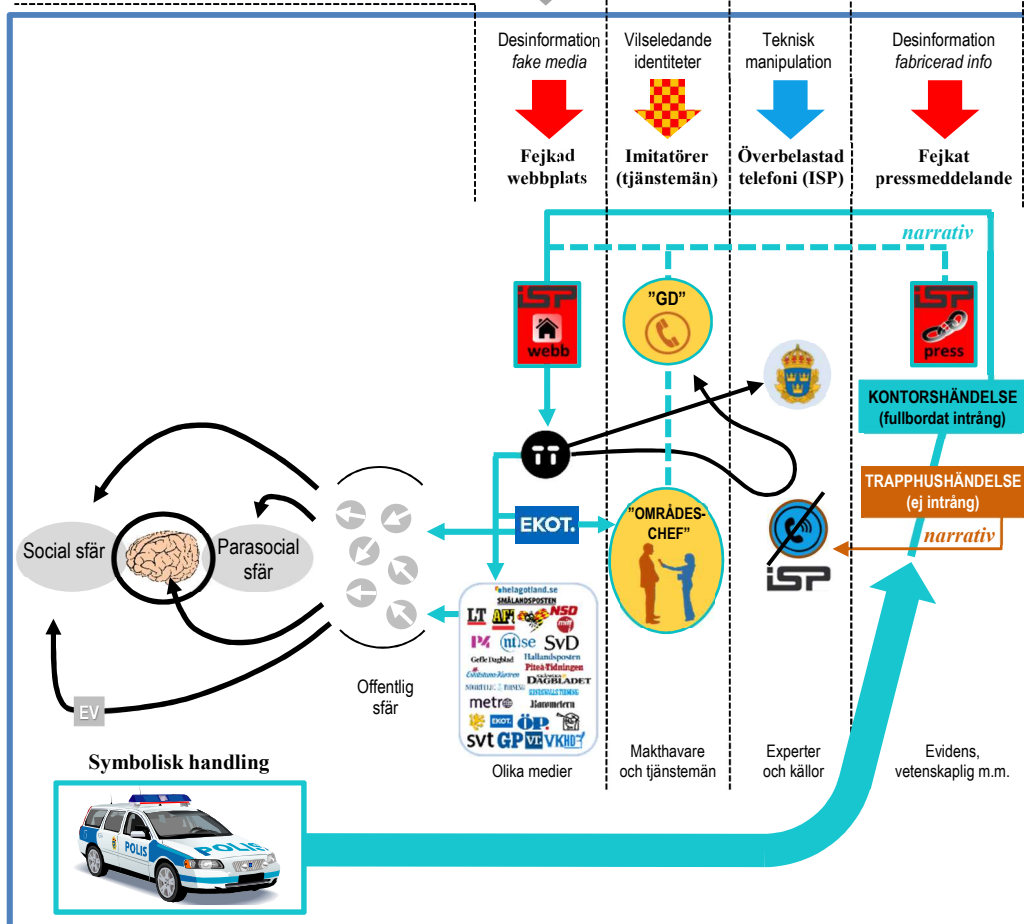
²⁶¹ Sjöstedt, Gunnar. & Stenström, Paula. 2002. *Vilseledning på Internet: en analysansats*, s. 34 samt Thurén, Torsten. & Leth, Göran. 2000. *Källkritik för Internet*. s. 25.

Fredsaktivister tar sig in i ISP:s trapphus. Polis anländer och för bort dem. Yes Men Sverige sprider fejkat pressmeddelande om fullbordat intrång. Detta narrativ (turkost) finns sedan med i alla tekniker.

In och utgående telefoni till ISP blockeras med hjälp av fejkade annonser på Blocket m.fl. webbplatser.

Yes Men Sverige antar vilseledande identiteter och utger sig för att företräda ISP i egenskap av "GD" och "Områdeschef".

ISP:s webbplats imiteras. TT ringer polis+ "GD". Händelseförloppet vidimeras. TT:s nyhet går ut till mediehus som sprider. Ekot intervjuar "Områdeschef".

Figur 11: Informationsaktionens beståndsdelar.

Längst upp i bild redovisas de olika påverkansaktiviteterna (fejkat pressmeddelande, överbelastad telefoni, imitatorer och fejkad webbplats). Bilden visar vidare hur det fejkade narrativet om "fullbordat intrång" (turkos färg) vinner stort genomslag samtidigt som det verklighetsöverensstämmande narrativet om "ej intrång" (brun färg) inte når fram.

Egen bild/modell.

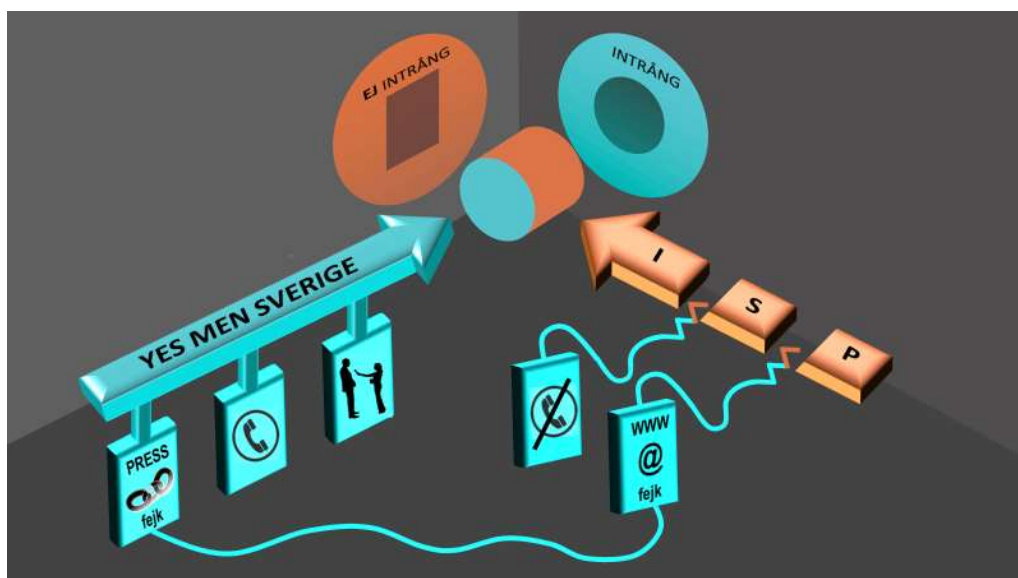
4.2.2 Narrativ

I denna del av analysen delas aktivisternas narrativ upp i två delar. Det handlar dels om själva inramningen, vilken utgår från händelser före den 5 mars 2014, och dels om narrativet som förmedlades under informationsaktionen som sådan.

Inramningen tar sin utgångspunkt i de allmänna handlingar rörande svensk vapenexport som begärdes ut i november 2013. Handlingarna levererades, men i delvis sekretessbelagd form. Den 20 februari 2014 polisanmälde ett antal personer myndigheten, vilket också uppmärksammades i en debattartikel. Fem dagar senare publicerade ISP exportkontrollstatistiken för 2013 där det framgick att den ökat. Fredsaktivister gjorde bedömningen att Polisen inte var intresserad av att utreda de påstådda brottsmisstankarna varför de bestämde sig för vad de kallade "medborgerlig brottsplatsundersökning". Aktionen syftade till att ta reda på om det föregick något brottsligt eller oetiskt inne på myndigheten.

Med grundnarrativet som utgångspunkt följde sedan informationsaktionen. Yes Men Sveriges narrativ var att en grupp fredsaktivister tagit sig in i ISP:s lokaler. Aktivisterna hade uppträtt väldigt lugnt och varit inne för att fotografera och filma. Det hade samtidigt varit några svettiga minuter eftersom myndigheten hade i uppdrag att hålla på sekretessen. Det framkom vidare en tveksamhet om huruvida aktivisterna lyckats skicka i väg något. Detta ledde in på säkerhetsaspekter, vilket för en mediekonsument skulle kunna innebära att ISP:s legitimitet ifrågasattes i detta avseende. Narrativet fortsatte sedan med att en av imitatorerna sa att det fanns ett stort motstånd hos svenska folket mot en vapenexport som gått till diktaturer. Narrativet avslutades sedan med att det trots allt är tur att de flesta svenskar är tysta och inte säger så mycket om myndighetens förehavanden.

Narrativet var positivt och konstruktivt (Pamment et al. 2018). Det sa sig peka ut sanningen om intrånget på myndigheten och konstruera en sammanhängande berättelse i vilken den aktuella frågan om svensk vapenexport passade in. Genom att det byggde vidare på den inramning som redan var satt, kompletterade och utvecklade det också detta narrativ.

Figur 12: Informationsaktionens narrativ.

En sammanfattning av hur Yes Men Sverige framförde det fejkade narrativet om "intrång" på ISP samtidigt som de begränsade ISP:s möjligheter att kommunicera det verklighetsöverensstämmande narrativet om "ej intrång". Cylindern i mitten ska representera den fysiska actionen. Pilarna i sin tur ska ses som att de utifrån olika håll belyser cylindern, vilket ger olika projiceringar (narrativ) på de bakomliggande "väggarna". Egen bild/modell.

Bilden visar hur informationsaktionens narrativ om fullbordat intrång stöds och förstärks av tidigare redovisade tekniker. Vidare åskådliggörs hur blockerad telefoni och den fejkade webbplatsen gör det svårt/omöjligt för myndigheten att kommunicera det verklighets-

överensstämmande och motsatta narrativet om att det inte skett något intrång. Narrativet om "ej intrång" får inget initialt genomslag eftersom ISP först och främst inte är medvetna om vad som pågår. Vidare är deras kommunikationsmedel "kapade" eller satta ur spel.

4.2.3 Strategiska påverkansknep

I det studerade fallet användes förutom flera påverkanstekniker också flera påverkansknep:

- För det första användes det som kan klassificeras som svart propaganda. Här rörde det sig om falsk information från en avsändare som (under aktionen) agerade under falsk flagg. Den svarta propagandan vilseleder målgrupper aktivt och här var det i ett första steg TT Nyhetsbyrån som råkade ut för den.
- För det andra användes det strategiska påverkansknepet "informationstvätt". Osann information tvättades med hjälp av en trovärdig mellanhand (TT Nyhetsbyrån) för att på så vis få den att framstå som legitim och sann. Informationen tvättades ytterligare då den vidarepublicerades av medieaktörer i nästa steg.
- För det tredje användes en koordinerad "räd" vilken syftade till att blockera telefoni och e-post till Inspektionen för strategiska produkter. Räden möjliggjordes av utomstående personer vilseleddes av fejkade annonser. De vilseledda personerna bidrog med aktiv handling (ringa eller mejla) vilket ledde till att räden lyckades.

I likhet med annan typ av operationsplanering är det troligt att Yes Men Sveriges plan innehållit operationslinjer, önskat slutläge, målsättningar, delmål, avgörande förhållanden och effekter. Avgörande förhållanden kan till exempel ha varit; aktivister avlägsnade av polis, ISP:s telefoner tutar upptaget eller TT Nyhetsbyrån ringer. När händelsekedjan väl lett fram till ett sådant har det varit möjligt för aktivisterna att utlösa en ny del i planeringen. Planläggningen har högst troligt varit noggrann och minutiös.

4.3 Utnyttjade sårbarheter

Yes Men Sverige exploaterade sårbarheter systematiskt. Ett av deras mål var att utnyttja sårbarheter i mediasystemet för att därigenom belysa (det de menade) var en ohållbar mediasituation med litet utrymme till grävande journalistik och förklarande reportage. Deras förhoppning var att aktionen skulle gynna såväl medier som samhälle på sikt. Detta genom att människor skulle börja tänka själva och inte ta nyheter för sanna rakt av. Därigenom lyckades de peka på sårbarheter i mediasystemet, vilket gjorde aktionen lyckad i detta avseende. Men inte desto mindre pekade de också ut en viktig sårbarhet gällande drabbade aktörers (i det här fallet ISP) möjlighet att varsebli och möta informationspåverkan.

Det är lätt att kritiskt betrakta en händelse i efterhand när flertalet fakta lagts på bordet. Att vara mitt uppe i en händelse är däremot något helt annat. Mot den bakgrunden kan det ligga nära till hands att ha medkänsla med de reportrar som blev lurade den 5 mars 2014. Detta är något aktivisterna också ger uttryck för då de i efterhand säger att de aldrig ville hänga ut enskilda reportrar och att de hoppas att de reportrar som råkade gå i fällan inte får en massa skäll från redaktionerna.

De mest framträdande sårbarheterna i det studerade fallet återfanns hos medier på såväl reporter-, redaktions- och systemnivå. I detta sammanhang är det viktigt att göra sig påmind om senare tids tempoökning i mediebranschen och sätta utvecklingen i relation till grunduppgiften; att kritiskt granska. Publicerade nyheter ska vara sakliga, korrekta, objektiva och bygga på noggrant journalistiskt arbete. I det studerade fallet har det dock förekommit brister i flera medieaktörers kvalitetskontroll. Aktörer har enligt gängse journalistisk metod gått till olika källor och sökt fakta. I faktainsamlingsfasen har de sedan försökt bilda sig en uppfattning om vad som skett för att sedan kunna återge berättelsen på ett objektivt sätt. Medieaktörerna har fått del av osanna uppgifter från källor vars ambition varit att vilseleda.

Kontrollen av källor försvåras av att det finns aktörer som vill vilseleda med varje till buds stående medel. I detta avseende har den digitala informationsmiljön bland annat lett till att

bedömning av nyhetskällor och triangulering av fakta blivit svårare än någonsin. De källor som kan tänkas ha något att berätta finns inte längre bara i det fysiska rummet. Med internets utveckling finns många närvarande i den digitala miljön med bland annat webbplats och sociala medier-konton. I de fall att någon imiterar och förfalskar den verkliga källans digitala närvaro uppstår sårbarhet avseende källkontroll. Sårbarheter som följer med digitala källor kan i någon mån avhjälpas genom att till exempel kritiskt granska domännamn.

Gällande källor som vill vilseleda reportrar i det fysiska rummet är det viktigt att på nytt belysa Yes Men:s modus operandi, vilket bygger på att noggrant planera och väl anpassa en aktion utifrån aktuell fråga och kontext. De använder sig bland annat av kostymer för att få tillträde till utvalda miljöer och vinna legitimitet i olika sammanhang. Det är därför viktigt tala om de kognitiva begränsningar som kan finnas hos reportrar och som i sig är helt naturliga. Pondera till exempel att en reporter stämt träff med viss person på viss plats vid viss tidpunkt och en person som svarar mot detta och dessutom är "rätt klädd" presenterar sig på just den platsen vid just den tidpunkten. I sådant fall ligger det nära till hands för reportern att tro att det är rätt person som presenterar sig. Omständigheterna i det studerade fallet kan nämligen svara mot det reportern förväntar sig vilket leder till en sårbarhet.

Med all fakta på bordet är det möjligt att i efterhand notera ett antal indikatorer som talade för att saker och ting inte stod helt rätt till. En sådan skulle, enligt en av de intervjuade, kunna vara att intervjun ges på gatan utanför myndighetens lokaler och inte inne på kontoret. En annan är att myndigheten skickar fram en områdeschef för Mellanöstern och inte en säkerhetschef, kommunikationsansvarig eller liknande. En tredje, och som reportern noterade var att det kom grodor ur den intervjuades mun. Dessa förklarade han dock för sig själv med att det handlade om en nervös ung tjänsteman. Medveten om begränsningarna kan den digitala informationsmiljön i någon mån avhjälpa sårbarheterna. Idag erbjuder denna arena många gånger förbättrade möjligheter till käll- och bakgrundskontroll av till exempel personer. Inför en intervju med en tidigare okänd person finns idag möjlighet att bildgoogla för att på så vis ta reda på säkerställa att det är rätt person som möter upp.

TT Nyhetsbyrån fick del av ett fejkat pressmeddelande varpå en reporter ringde till Polisen för att få en bekräftelse om att de varit på platsen och deras berättelse om vad som hade hänt. Nästa steg blev att ringa en person som utgav sig för att vara generaldirektör på ISP. Huruvida reportern och/eller redaktionen valde bort eller inte såg fredsaktivisterna som en källa för information låter sig inte besvaras. Nyheten publicerades hos TT Nyhetsbyrån och med denna grundnyhet som bas utvecklade sig medierapporteringen till vad den senare blev. Det finns goda skäl att tro att mediehus som valt att prenumerera på TT:s material betraktar TT som en pålitlig källa, vars material går att rewrita. I detta ligger en sårbarhet i att en nyhet godkänns av en trovärdig medieaktör varpå den sedan snabbt och i vissa fall okritiskt publiceras av andra aktörer. Ett medielandskap med ett fåtal centrala nyhetsbyråer som servar allt färre och resurssvagare lokalredaktioner skapar sårbarheter ifråga om att en felaktig nyhet som tas upp av en central redaktion kan åsamka stor skada ut i systemet.

Telefonen är ett viktigt verktyg för journalisten eftersom den gör det möjligt att snabbt få tag i personer på distans och ställa frågor till dem. En sårbarhet i detta ligger i om någon aktör, som i fallet med Yes Men Sverige, bestämmer sig för att rikta en överbelastnings-attack mot någons telefoni. En sårbarhet torde därför ligga hos respektive organisations förmåga att varsebli vad som sker och samtidigt upprätthålla en fungerande dialog med omvärlden. Ytterst handlar det om organisationens förmåga att kommunicera med omvärlden och omvärldens förmåga att komma i kontakt med organisationen. Pamment et al. (2018) lyfter fram organisationers kommunikatorer som centrala i arbetet med att identifiera och möta informationspåverkan. DIDI-modellen är exempelvis framtagen för att kommunikatorer ska kunna diagnostisera och bedöma vilken informationspåverkan som kräver deras respons. Men en viktig sårbarhet som aktualiseras i det studerade fallet visar att en informationsaktion kan handla om att "kapa" en organisations kommunikativa förmåga och därigenom "runda" kommunikatorerna. Denna typ av sårbarhet finns inte upptagen i den teori som studerats. I det studerade fallet framstår denna typ av sårbarhet som central och avgörande, varför det finns skäl att nämna den särskilt.

5 Diskussion

Det studerade fallet är synnerligen intressant mot bakgrund av att det är väldokumenterat och att det innehåller en kombination av planerade aktiviteter i såväl den fysiska miljön som informationsmiljön. Det utgick från en fysisk grundhändelse, vilken sedermera vinklades och förstärktes med olika medel. Vidare innehåller fallet vad som kan liknas vid en överbelastningsattack mot myndighetens telefoni. Detta ledde bland annat till begränsade möjligheter att ta del av och föra fram det verklighetsöverensstämmande narrativet. Med sina många olika komponenter påminner aktionen (på en mikronivå) om vad som skulle kunna komma ur en koordinerad informationsoperation (på statsaktörsnivå). En sådan innehåller vanligen många olika komponenter i såväl den fysiska som informationsmiljön vilka koordineras i syfte att uppnå specifika mål. Här kan det till exempel handla om militära styrkedemonstrationer i den fysiska miljön, samtidigt som någon från främmande makt gör uttalanden i informationsmiljön vilka varvas med desinformation och parallellt med det sker riktade överbelastningsattacker (DOS/DDOS) mot specifika mål.

5.1 Lärdomar från fallet

Furustig (2005) talar om att den som har tillräckliga tekniska kunskaper och lämplig utrustning, i princip kan bedriva ett "informationsmässigt miniatyrkrig" på egen hand. Detta visade Yes Men Sverige prov på den 5 mars 2014. Med små medel, fantasi, god planering och en viss portion tur (avseende synkronisering av händelser i tid och rum med mera) var det möjligt för dem att "äga en myndighet och lura hela pressen". Det var just den beskrivningen en av aktivisterna använde vid ett senare tillfälle då denne föreläste om informationsaktionen. Aktivisternas ringa numerär talar för att en informationsaktion av detta slag kan planeras och genomföras med liten personalresurs. Denna aspekt är viktig och måste beaktas i samband med risk- och sårbarhetsanalyser utgående från antagonisters kapacitet och intention. Samtidigt torde det föreligga begränsningar i hur många gånger en aktör kan återanvända ett visst modus operandi. En förmodad avtagande effekt hos använt tillvägagångssätt är något som Yes Men Sverige på sätt och vis själva konstaterar när de uttrycker sig i termer av att de kan ha målat in sig i ett hörn och att de aldrig får vara med att debattera vapenexport i nyhetsmedier igen.

Klart står att massmedier är en viktig aktör med ett centralt uppdrag. Det nya medielandskapet skiljer sig dock i många avseenden från den tid då redaktionerna själva satte nyhetsagendan och bildsättningen nådde de flesta samtidigt genom tidningar, radio och TV. Dagens hybridssystem av tidningar och etermedier varvade med social media har gjort att medielandskapet förändrats. Alternativa nyhetskällor har vidare uppstått och dessutom har allt fler människor letat sig ut på exempelvis sociala medier där de blivit publicister.

En annan förändring är att redaktioner i någon mån gått från ett proaktivt förhållningssätt till ett mer reaktivt. De bevakar det som händer i den digitala informationsmiljön och reagerar på sådant som sker där. Vidare har många traditionella mediehus blivit intresserade av att lära sig av den nya digitala medielogiken, vilket de enklast gör genom att delta. Förenklat kan denna nya logik beskrivas som en utveckling från att distribuera, till att cirkulera innehåll. Eftersom spridningen blivit minst lika viktig som publiceringen har mätning av klickstatistik fått en framträdande roll. Traditionella medieföretag riskerar hamna i ett dilemma när de deltar i denna nya kontext. Om de fortsätter mata klickmaskineriet tappar de i legitimitet och trovärdighet – två aspekter som de behöver åtnjuta för att se sig själva som en stötesten i den demokratiska samhällsmodellen.

Transformationen av medielandskapet har bland annat lett till att det blivit lättare att få brett gehör för narrativ och alternativa samhällsbilder. Någon månad innan Yes Men Sveriges informationsaktion lurades flera medier av fejkade pressmeddelanden utskickade från en fejkmejlsgenerator. Några av de medier som berördes var Sveriges Radio och TT Nyhetsbyrån. Den förstnämnda i egenskap av påstådd avsändare och den senare av att ha publicerat en felaktig nyhet om insamlingen Musikhjälpen. Givet felpubliceringar och den

debatt som följde kan det tyckas märkligt att just dessa två medieaktörer inte var mer uppmärksamma på just fejkade pressmeddelanden.

En lärdom i ljuset av detta är att de etablerade mediehusen bör göra sitt yttersta för att verifiera. Samtidigt kan detta i viss mån ses som kontraproduktivt för medielogiken eftersom mediehusen då till exempel ger en granskad aktör chansen att förbereda sig i det fallet att fejkad information inte är inblandad. Verifierandet kan i sådant fall skada potentialen att vara först med en nyhet. Ett problem som uppstår är att alternativa mediehus eller för den delen bloggar kan ignorera verifikation i syfte att nå ut snabbare. Att komma runt denna problematik är inte helt enkel. En väg fram som löser själva verifikationsproblematiken skulle kunna vara att myndigheter skickar ut en "lathund" med kontaktuppgifter till mediehusen. Det skulle kunna röra sig om telefonnummer till centrala kommunikatörer, generaldirektör etc. Det kan vidare handla om hur myndigheten arbetar mot pressen för att mediehusen enklare ska kunna bekräfta uppgifter. I detta ligger i sådant fall att etablera rutiner och lägga tid på förberedelsearbete. Vidare kan det vara värt att utveckla ramverk för erfarenhetsåtermatning som till exempel kan inriktas mot relationen mellan mediehus och myndigheter, företag etc. Arbetet kan inriktas mot att ta fram rutiner för hur kommunikation bör skötas för att göra det svårare att kapa en myndighet.

Samma dag som aktionen mot ISP genomfördes var en stor del av myndighetens personalstyrka på plats för att titta på de nya kontorslokalerna. Ironiskt nog hade flyttplanerna bland annat sin grund i krav på bättre skalskydd. Huruvida den uppkomna situationen hade hanterats på ett annat sätt om samtliga (inklusive generaldirektören) varit på plats på Klarabergsviadukten när det hela skedde går bara att spekulera i. Tidpunkten är dessutom intressant och inte bara utifrån sammanhanget med de allmänna handlingarna och polisanmälan, utan också utifrån det fredsaktivister pekar på kan vara en lämplig tidpunkt för aktion. Kristna fredsrörelsen skriver att en lämplig dag för aktion kan vara "När Inspektionen för Strategiska Produkter (ISP) publicerar sina siffror över det gångna årets vapenexport, brukar vara i februari eller mars. Hittas då på ISP:s hemsida: www.isp.se."²⁶² Besökare på ISP:s webbplats den 4 mars 2014 hade funnit en nyhet om att myndigheten skulle ha begränsade öppettider nästföljande dag. Huruvida denna omständighet spelade in för tidpunkten för aktionen låter sig inte besvaras. Kristna fredsrörelsens information om vad som ansågs som en lämplig dag för aktion hade möjligen kunnat fångas upp i samband med kontinuerlig omvärldsbevakning, en aktörsanalys eller i samband med ett risk- och sårbarhetsanalysarbete. Detta skulle kunna aktualisera behovet av att aktörer tar med informationsmiljön i sina risk- och sårbarhetsanalyser.

När det stod klart att TT Nyhetsbyrån hade utsatts för en bluff var deras motåtgärd att gå ut med ett meddelande till prenumeranter om att grundnyheten byggde på felaktiga uppgifter. Detta gav vapenexportämnet förnyad spridning, vilket Yes Men Sverige ville. Samtidigt var det oundvikligt eftersom det handlade om att korrigera fakta. När ett sådant meddelande går ut ligger det nära till hands att tänka att TT:s prenumeranter tar bort den felaktiga nyheten. Det gjorde de flesta, men än idag finns det något mediehus som fortfarande har den felaktiga grundnyheten kvar på sin webb. Här kan man ställa sig frågan vilket ansvar dessa har att avpublicera material som är uppenbart felaktigt. Mediehus bör alltid sträva efter att vara transparenta och de som värnar om sin legitimitet torde vilja rätta saker kontinuerligt och länka till rättelser i anslutning till berörda publicerade artiklar. Ett annat legitimitetsvärnande grepp för ett mediehus vore exempelvis att upprätta en portal där alla felaktigheter samlas och kommenteras av ansvarig utgivare såsom skedde av Sveriges Radio Ekot. Sådana åtgärder skulle leda till transparens och skulle kunna hjälpa till i deras arbete med legitimitet och trovärdighet.

²⁶² Kristna fredsrörelsen. *Aktionstips – för en värld utan vapen*.

5.2 Arbetet med processtegen

Pamment et al. (2018) konstaterade att det idag saknas en vedertagen metod för att samla in och sprida information i fall av misstänkt informationspåverkan. Föreliggande studie har varit teorianvändande såtillvida att de föreslagna frågorna använts vid såväl insamling som analys av data. Frågebatteriet har varit till stor nytta i den iterativa datainsamlingsprocessen och den efterföljande analysen. Det har utgjort en välbehövlig ledstång i närmandet av material och satt fingret på vilka områden som kan tänkas vara intressanta att belysa gällande ett enskilt fall. Varje fall av informationspåverkan har sin unika karaktär och i det fallet att den aktuella aktionen inte hade varit så väldokumenterad hade frågorna mycket väl kunnat bli svåra att besvara. Jämför fallet med Fingerprint Cards och hur många (eller rättare sagt få) av denna studies frågeställningar som hade kunnat besvaras.

Yes Men Sveriges öppenhet med aktionen tillsammans med deras noggranna dokumentation av händelsekedjan har varit två klara framgångsfaktorer i arbetet med fallet. Utifrån materialet har det varit möjligt att få del av värdefulla detaljer som annars kanske inte gått att få tag på. Insamling av material har samtidigt krävt en ansevärd arbetsinsats och vidare ställt krav på goda kunskaper i informationssökning. Uthållighet, tålamod, kreativitet och uppfinningsrikedom är något som inte ska underskattas i dessa sammanhang. Gällande det senare ska återskapande av webbplatser lyftas fram särskilt. De bidrog med avgörande information bland annat för att klarlägga händelseförlopp och komma i kontakt med respondenter. I andra situationer är det inte orimligt att tro att arkitekten bakom och genomföraren av en informationsaktion är anonym. Om så hade varit fallet den 5 mars 2014 är frågan om ISP och medierna någonsin hade lagt pusslet och förstått vad det var som hade hänt. En slutsats av detta är att Pamment et al. (2018) och MSB:s rekommendationer gällande analys av informationspåverkan kan fungera i informationsrika idealfall men att det är tveksamt om de är lika användbara när en antagonist försöker verka i det dolda.²⁶³

Pamment et al. (2018) teori har fungerat för klassificering och sannolikhetsbedömning av om informationspåverkan förelegat samt varit till hjälp för att kategorisera och lära. Vad som däremot inte funnits, men som utvecklats under studiens gång är den mångfacetterade informationsinsamlingsansatsen. Den har inneburit ett brett sökande efter information med bäring på fallet. I detta har bland annat arbetet med att återskapa nedsläckta webbplatser och söka rätt på svårfunna respondenter varit klara framgångsfaktorer. En lärdom av detta är att det skulle kunna vara på sin plats att vid sidan om de redan framtagna frågeställningarna också arbeta fram ett antal steg då det kommer till att närma sig fall likt dessa. Om inte annat kanske denna studie kan utgöra ett embryo och avstamp för sådant arbete?

5.3 Slutsatser

5.3.1 Informationsinsamling

Studien har prövat Pamment et al. (2018) och MSB:s rekommendationer rörande insamling och tolkning av data gällande ett misstänkt fall av informationspåverkan. Föreslagna frågeställningar har applicerats på det aktuella fallet och visat sig fungera väl. De har upplevts heltäckande och hjälpt till att belysa fallet utifrån flera olika perspektiv. Vad som däremot saknats men också pekats ut i det teoretiska ramverket är en vedertagen metod för att samla in och sprida information rörande fall av informationspåverkan. En slutsats efter arbetet med denna studie är att en bred och multifacetterad metodologisk ansats med journalistiska grävinslag²⁶⁴ passat informationsinsamling och kategorisering av material väl.

²⁶³ Stütz, Göran. (2005). skriver på s. 19 i *Informationsoperativa bakhåll?* att samhällets förmåga att spåra informationsoperativa angrepp ofta är små eftersom en i allt väsentligt tillåtande mediemiljö försvårar samhällets möjligheter att "avslöja" avsiktlig vilseledning.

²⁶⁴ Metodologiskt stöd har hämtats från Hanson (2009) *Grävande journalistik*.

5.3.2 Öppenhet vs anonymitet

En skickligt genomförd informationsoperation kanske inte avslöjas alls eller först i efterhand (Furustig 2005). Aktivisternas öppenhet i det aktuella fallet har varit avgörande för att vinna kunskap om det inträffade eftersom informationen hjälpt till att besvara frågeställningarna. Samtidigt har studien pekat på andra fall där informationen varit knapphändig. Det kan vara svårt eller rent av omöjligt att undersöka ett misstänkt fall av informationspåverkan om ledtrådarna är få. En slutsats av detta är att det teoretiska ramverket fungerar bra i informationsrika fall av idealt slag, men att det är tveksamt om ramverket är lika användbart när den som ligger bakom aktiviteten verkar i det fördolda.

5.3.3 Legalitetsaspekter

Legalitetsfältet som Pamment et al. (2018) presenterar i DIDI-skala har varit svårt att tillämpa eftersom sådana frågor kan vara komplicerade att avgöra i ett enskilt fall. Frågorna är i första hand förbehållna rättsinstanser, vilket pekar på en intressant och viktigt tillämpningssvårighet gällande det teoretiska ramverket. Med detta som utgångspunkt förtjänar juridiska frågor i informationspåverkanskontexten att undersökas närmare och djupare. Samtidigt går det redan nu att dra slutsatsen om att den möjlighet till anonymitet som följer med dylika fall kan försvåra identifiering och därigenom eventuell lagföring.

5.3.4 Varseblivning

Enligt Pamment et al. (2018) och MSB är respektive organisations kommunikatörer centrala för att identifiera och möta informationspåverkan. Samtidigt visar det aktuella fallet på att kommunikatörer och annan personal på ISP aldrig lyckades varsebli vad det var som skedde. En slutsats av detta är att en aktör som aldrig varseblir ett skeende, heller inte kan arbeta med att möta det. Mot denna bakgrund bör de sårbarheter som redovisas i Pamment et al. (2018)²⁶⁵ vidgas till att explicit också omfatta de som blir måltavlor och ofrivilliga huvudaktörer i dylika förlopp. Vidare kan det vara på sin plats att enskilda myndigheters beredskapsrutiner omfattar ett batteri av indikatorer som kan användas för att förstå/varsebli om en "kapning" är förestående. I nästa steg kan planer utvecklas med en beskrivning av vilka minutoperativa åtgärder som bör vidtas i olika lägen, såsom att till exempel informera mediehus, myndighetsledning, regeringsnivå etc.

5.4 Avslutande diskussion

I MSB:s tidiga definitioner av informationspåverkan följde att främmande makt skulle vara inblandad. Pamment et al. (2018) pekar dock på att handlandet ska innehålla en intention om att på något sätt gynna en främmande makt. I påverkanskampanjens själva natur ligger dock ett stort utrymme till förnekbarhet och ett klarläggande om vem som varit inblandad kan ta lång tid av utrednings- och underrättelsearbete. Frågan om huruvida en främmande makt gynnats av ett handlande kräver djupare analys och kan stanna vid rena spekulationer.

Vid sidan av främmande makt pekade SOU 2016:80 Medieutredningen också ut medborgare och svensk offentlig verksamhet som aktörer vilka kunde påverka medborgares rättigheter till pålitlig information och oberoende nyhetsrapportering. Myndigheter sades påverka medborgarnas verklighetsuppfattning genom att ibland kommunicera en överdrivet positiv bild av den egna verksamheten. I utredningen talades bland annat om vikten av att definiera gränsen för vad skattefinansierade verksamheter har rätt att göra när det gäller att påverka svensk befolkning. En gränsdragning på detta område kan säkerligen bli svår.

De juridiska aspekterna är intressanta och trots att de inte stått i huvudfokus för denna studie förtjänar de några egna rader. Informationsaktionen underkastades aldrig någon juridisk prövning hos rättsväsendet. Det går därför inte att få kvalificerat svar på frågan om hela eller delar av informationsaktionen kan klassas som olaglig. Samtidigt följer det av DIDI-skalan

²⁶⁵ Sårbarheter i mediesystemet, opinionsbildningen och i den mänskliga kognitionen.

att bedöma just legalitetsaspekter. Här uppstår därför en intressant och viktigt tillämpningssvårighet gällande Pamment et al. (2018). I Sverige är det de allmänna domstolarna som avgör huruvida viss rättsfakta faller inom eller utom det straffbara område som åklagaren påstår. Med detta som utgångspunkt och givet den akademiska kontexten, ter det sig olämpligt att ge sig i kast med spekulationer i snårig och utforskad juridisk terräng.

Precis som med straffbara internetbedrägerier kan det finnas skäl att tro att också opinions- och nyhetsbedrägerier kommer utvecklas och ändra skepnad med tiden. Med dagens teknik är det till exempel relativt enkelt och billigt att förvanska ljud och rörlig bild. Det som tidigare pratades om i termer av att ”photoshoppa” går numera också att göra med rörlig bild.²⁶⁶ Det kan därför vara värt att stanna upp och ställa sig frågan om vad som hade hänt om Yes Men Sverige haft kapacitet och nog med bildmaterial att producera en presskonferens med generaldirektören för ISP eller med någon annan makthavare för den delen. I ljuset av vad som visats i denna studie skulle det sedan vara fullt möjligt att få spridning på det producerade materialet.

En annan fråga värd att ställa sig är om ISP kunde ha gjort något annorlunda för att hantera händelseförloppet. Även om en sådan diskussion stannar vid hypotetiska resonemang kan den ändå vara intressant. I den avslutande delen av analysen konstaterades att ISP:s kommunikativa förmåga blivit kapad och att organisationen aldrig varseblev vad som hände. Samtidigt skriver MSB i sin skrift *Att möta informationspåverkan - Handbok för kommunikatörer* att ”Som kommunikatör har du möjlighet att spela en viktig roll i arbetet med att förebygga, identifiera och möta informationspåverkan.” Skrivningen om att möta bör sättas i relation till det studerade fallet i vilket ISP:s telefonisystem blockerades vilket fick till följd att förmågan till kommunikation med omvärlden nedsattes. Det bör rimligen ha varit svårt för de adresserade kommunikatörerna att varsebli att en informationsaktion ägde rum för att i nästa steg möta den. Mot detta kan någon anföra att en effektiv kommunikationstjänst hade snappat upp att det pågick en aktion och ringt mediehus och förvarnat om att extra vaksamhet föreligger. I sådana fall hade Sveriges radio och TT Nyhetsbyrån till exempel haft tillgång till andrahandsnummer till centrala myndigheter (som ISP) för att kunna bekräfta information. Förebyggande åtgärder och arbete med lägesuppfattning, omfallsplanering etc. kan vara avgörande för att minska risken och effekten av påverkan.

En organisation kan förbereda sig på olika typer av händelser, men när något såsom det som hände den 5 mars 2014 väl händer kan det vara svårt att skydda sig. Det gäller inte minst en liten organisation som ISP. En större organisation kan däremot ha tillräckligt med muskler för att till exempel ha en funktion som omvärldsbevakar informationsmiljön över tid. Samtidigt kan förberedelser vidtas som att genomföra risk- och sårbarhetsanalyser eller aktörsanalyser ifråga om potentiella antagonister och studier av tidigare tillvägagångssätt.

Avslutningsvis bör det reflekteras över hur samhällsviktiga verksamheter som exempelvis försvarsrelaterade myndigheter kan skyddas mot försök till vilseledning från antagonistiska aktörer. Redan idag finns möjlighet för regeringen, eller för den myndighet som regeringen bestämmer, att besluta om skyddsobjekt i det fysiska rummet. Ett sådant beslut innebär bland annat att obehöriga inte har tillträde till skyddsobjektet och att det är straffbart att olovligen beträda detsamma. Det svenska totalförsvaret bygger på ett antal olika samhällsviktiga verksamheter vilka ter sig som säkerhetspolitiskt aptitliga för motståndare. Här kanske det i framtiden kan finnas anledning att vidga synen på vad som ska skyddas. Informationsmiljön kanske ska ses som en del av den totala operationsmiljön och behandlas på snarlikt sätt som den fysiska miljön med dess skyddsobjekt?

²⁶⁶ Se till exempel Wadströmer, Niklas. Gustafsson, David. & Thunholm, Patrik. 2019. *Fejkade nyhetsbilder och verklig motståndskraft* och Jerräng, Marcus. 2018. *Deepfakes är det läskigaste på nätet just nu – och ett tydligt exempel på riskerna med AI*. Computer Sweden, 31 januari 2018.

Källförteckning

- Affärsvärlden. *Falsk information om bud på Fingerprint*. 11 oktober 2013.
<https://www.affarsvarlden.se/bors-ekonominyheter/falsk-information-om-bud-pa-fingerprint-6650536> [Hämtad 2018-10-10].
- Andersson, Katarina. *Han grundlurade svenska medier*. Sveriges Television, 20 mars 2014. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/han-blaste-medierna> [Hämtad 2018-07-18].
- Andersson, Katarina. *Hela historien om mediebluffen*. Sveriges Television, 20 mars 2014.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/han-blaste-nyhetsmedierna> [Hämtad 2018-07-18].
- Avanza. *Cision bekräftar att de sände falskt pressmeddelande*. 11 oktober 2013.
<https://www.avanza.se/placera/redaktionellt/2013/10/11/cision-bekraftar-att-de-sande-falskt-pressmeddelande.html> [Hämtad 2018-10-11].
- Avanza. *Därför ger polisen upp*. Avanza/Placera, 2 juni 2015.
<https://www.avanza.se/placera/redaktionellt/2015/06/02/darfor-ger-polisen-upp-i-fingerprintbluffen.html> [Hämtad 2019-09-09].
- BBC World News. 2004. *Bhopal Disaster*. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=LiWlvBro9eI> [Hämtad 2018-07-18].
- Bergfeldt, Carina. *Att fildela – En religion*. Aftonbladet, 6 januari 2012.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/6nXPw0/att-fildela--en-religion> [Hämtad 2019-07-05].
- Berggren, Katrin (red.). 2005. *Mediers beredskap: Informationsoperationer och mediers sårbarhet*. Styrelsen för psykologiskt försvar. Rapport 2005:3.
- Bie, Nanok. *Lätt att luras med e-post – men också lätt att genomskådas*. Sveriges Television, 9 januari 2014. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/latt-att-bli-lurad-av-e-postavsandare> [Hämtad 2019-06-23].
- Borg, Kristian. *Snillrik kupp mot krigsmakten*. Fria Tidningen, 7 mars 2014.
<http://www.fria.nu/artikel/113600> [Hämtad 2018-07-18].
- Bretzer, Ralph. *Tvättad gurka var falsk nyhet*. Skånska dagbladet, 13 januari 2014.
<https://www.skd.se/2014/01/13/tvattad-gurka-var-falsk-nyhet/> [Hämtad 2019-07-03].
- Bryman, Alan. 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber.
- Bråstedt, Mats. *Man i attack mot myndigheter – ringde dem 20 000 gånger*. Expressen, 19 juni 2017. <https://www.expressen.se/nyheter/man-i-attack-mot-myndigheter-ringde-dem-20-000-ganger/> [Hämtad 2019-09-09].
- Clément, Irene. 2017. *Koncept för militärstrategisk kommunikation MILSTRATKOM*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Collin, Lars. *Satirisk aktionsgrupp blottar eliten*. Svenska Dagbladet, 17 december 2011.
<https://www.svd.se/satirisk-aktionsgrupp-blottar-eliten> [Hämtad 2018-07-18].
- copyisright.se Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 6 mars 2014. [Hämtad 2019-07-06].

- Dagen. *Kristna fredsaktivister gjorde intrång på exportmyndighet*. Nyhet, 5 mars 2014. <http://www.dagen.se/kristna-fredsaktivister-gjorde-intrang-pa-exportmyndighet-1.94081> [Hämtad 2018-07-19].
- Dagens Nyheter. *Svenska aktivister greps i Bryssel*. 1 april 2012. <https://www.dn.se/nyheter/varlden/svenska-aktivister-greps-i-bryssel/> [Hämtad 2018-07-19].
- Degerström, Hanna. *Grupp bakom flera mediebluffar*. Västerbottenskuriren, 8 januari 2014. <https://www.vk.se/1083497/grupp-bakom-flera-mediabluffar> [Hämtad 2018-10-11].
- Democracy Now. 2009. *"The Yes Men Fix the World": In New Film, Anti-Corporate Pranksters the Yes Men Continue to Jolt Polluters and Profiteers*. https://www.democracynow.org/2009/7/23/yes_men [Hämtad 2018-07-18].
- Dover, Robert & Goodman, Michael S. 2009. *Spinning intelligence: why intelligence needs the media, why the media needs intelligence*. London: Hurst.
- Ekobrottsmyndigheten. *Utredning kring falska uppgifter om Fingerprint Cards*. 11 oktober 2013. <https://www.ekobrottsmyndigheten.se/press/nyheter/nyhetsarkiv/2013/10/utredning-inleds-kring-falska-uppgifter-om-fingerprint-cards/> [Hämtad 2019-09-10].
- Ekström, Mats & Larsson, Larsåke. 2010. *Metoder i Kommunikationsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Elofsson, Jonas. *17 minuter som skakade börsen– kuppen mot Fingerprint Cards*. Affärsvärlden, 22 oktober 2013. <https://www.affarsvarlden.se/bors-ekonominyheter/17-minuter-som-skakade-borsen-kuppen-mot-fingerprint-cards-6771050> [Hämtad 2018-10-11].
- Eriksson, Gustaf. *Så tecknar du den nya fildelningsförsäkringen*. Metro, 13 april 2013. <https://www.metro.se/artikel/sa-tecknar-du-den-nya-fildelningsforsakringen-xr> [Hämtad 2019-07-05].
- Franke, Ulrik. 2015. *War by non-military means: Understanding Russian information warfare*. FOI-R--4065--SE.
- Furustig, Hans. 2005. *Informationsoperationer via medier*. i Berggren, K (red) Mediernas beredskap, Stockholm, Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Fältbiologerna. *Aktion: Fältbiologernas recept på jätteräkor*. Mynewsdesk, 6 oktober 2011. <http://www.mynewsdesk.com/se/pressreleases/aktion-faeltbilogernas-recept-paa-jaetteraekor-690618> [Hämtad 2018-07-19].
- Försvarsberedningen. 2017. *Motståndskraft: Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025*. Ds 2017:66.
- Försvarsmakten. 2006. *Handbok för Försvarsmaktens säkerhetstjänst, Hotbedömning*.
- Försvarsmakten. 2007. *Försvarsmaktens Grundsyn Informationsoperationer*.
- Försvarsmakten. 2008. *Försvarsmaktens Handbok Informationsoperationer*.
- Försvarsmakten. 2016. *Handbok Nomenklatur Ledning*.

- Fältbiologerna. *Reaktion kommer till Stockholm!* Inbjudan, 9 april 2014. <http://varreaktion.blogspot.com/2014/?m=0> [Hämtad 2018-07-19].
- Gerson, Isak. *Därför ger vi oss ut och försvarar Ojnareskogen mot Nordkalk*. Hela Gotland, 17 juli 2012. <http://mobil.helagotland.se/nyheter/darfor-ger-vi-oss-ut-och-forsvarar-ojnareskogen-mot-nordkalk-7816869.aspx> [Hämtad 2018-07-19].
- Gerson, Isak. *Hur du äger en myndighet, lurar hela pressen och vinner över alla i ett par enkla steg*. Prezi, 13 april 2014. https://prezi.com/m/c4ir_zvuj8_s/hur-du-ager-en-myndighet-lurar-hela-pressen-och-vinner-over-alla-i-ett-par-enkla-steg/ [Hämtad 2018-07-19].
- Graff, Vincent. *Meet the Yes Men who hoax the world*. The Guardian, 13 december 2004. <https://www.theguardian.com/media/2004/dec/13/mondaymediasection5> [Hämtad 2019-07-04].
- Grauers, Karl. *Aktivistgrupp lurade Mediesverige*. ETC, 5 mars 2014. <https://www.etc.se/inrikes/aktivistgrupp-lurade-mediesverige> [Hämtad 2018-07-18].
- Grauers, Karl. *Aktivistkupper vi minns*. ETC, 14 april 2015. <https://www.etc.se/inrikes/aktivistkupper-vi-minns> [Hämtad 2018-08-23].
- Hansson, Nils. 2009. *Grävande journalistik*. Stockholm: Ordfront.
- Holiday, Ryan. 2012. *Trust me, I'm lying: confessions of a media manipulator*. New York: Portfolio / Penguin, cop.
- Inspektionen för strategiska produkter. *Christer Ahlström lämnar ISP*. 31 oktober 2018. <https://isp.se/nyheter/christer-ahlstrom-lamnar-isp/> [Hämtad 2020-01-04].
- Inspektionen för strategiska produkter. 2014. *Den svenska exporten av försvarsmateriel ökade 2013*. Pressmeddelande.
- Inspektionen för strategiska produkter. 2015. *Årsredovisning 2014*. Dnr: 2014-1.2-0026.
- Inspektionen för strategiska produkter. Webbplats. www.isp.se [Hämtad 2019-08-21].
- Inspektionen för strategiska produkter. Webbplats. www.isp.se Digitalt arkiverade ögonblicksbilder på Internet Archive tillgängliggjorda av Wayback Machine. Ögonblicksbilder från: från 20 januari, 21 februari, 7 mars och 30 maj 2014 [Hämtad 2018-07-19].
- Isaksson, Ola & Mattsson, Andreas. 2017. *Redaktionellt arbete i förändring*. I Olsson, Tobias (red.). Sociala medier – vetenskapliga perspektiv. Malmö: Gleerups.
- Jansson, Pär. *TT utsatt för falskt pressmeddelande*. Journalisten, 5 mars 2014. <https://www.journalisten.se/nyheter/tt-utsatt-falskt-pessmeddelande> [Hämtad 2018-07-18].
- Jenselius, Michael. *Fildelning nu erkänt som en religion i Sverige*. PC för Alla, 5 januari 2012. <https://pcforalla.idg.se/2.1054/1.425014/fildelning-nu-erkant-som-en-religion-i-sverige> [Hämtad 2019-07-05].
- Jerräng, Marcus. *Deepfakes är det läskigaste på nätet just nu – och ett tydligt exempel på riskerna med AI*. <https://computersweden.idg.se/2.2683/1.696965/deepfakes-riskerna-med-ai> Computer Sweden 31 januari 2018. [Hämtad 2018-10-15].

- Jonsson, Daniel K, Jenny Ingemarsdotter, Jenny. Johansson, Bengt. Rossbach, Niklas H. Wedebrand, Christoffer. & Eriksson, Camilla. 2019. *Civilt försvar i gråzon*. FOI-R--4769--SE. FOI.
- Järlehag, Nathalie. *BILDEXTRA: 26 svenskar greps - försökte storma Nato*. Nyheter24, 2 april 2012. <https://nyheter24.se/nyheter/utrikes/675261-bildspecial-svenskarna-stormar-natobyggnaden> [Hämtad 2018-07-19].
- Kaati, Lisa. (red.). 2017. *Det digitala kalifatet: En studie av Islamiska statens propaganda*. FOI-R--4429--SE. FOI.
- Karlsson, Magnus.(red.) & Nevhage, Björn. (red.). 2011. *FOI:s modell för risk- och sårbarhetsanalys (FORSA)*. FOI-R--3288--SE. FOI.
- Kellman Larsson, Johan. *Ny svensk religion sprids över världen*. Metro Skåne, 16 januari 2012. https://rm.metrolatam.com/pdf/2012/01/16/20120116_malmo.pdf [Hämtad 2018-07-19].
- Kindstrand, Gunilla. *Journalistisk sanning. Hur vet vi att det som står i tidningen är sant? Frågan kom farande som en projektil genom luften. Den landade hårt i mitt knä*. Hudiksvalls Tidning, 29 mars 2014.
- Kopimistsamfundet. <http://kopimistsamfundet.se/> [Hämtad 2018-07-19].
- Kristna freds rörelsen. 2013. *Stadga för Kristna freds rörelsen*.
- Kristna freds rörelsen. www.krf.se [Hämtad 2018-07-18].
- Kristna freds rörelsen. *Aktionstips för en värld utan vapen*. Häfte, 2013. https://krf.se/wp-content/uploads/2013/05/A5_Aktionstips_webb.pdf [Hämtad 2018-07-19].
- Kronkvist, Ola. (2013). *Om sanningen skall fram: polisförhör med misstänkta för grova brott*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Kvinnor för Fred. www.kvinnorforfred.se [Hämtad 2018-07-18].
- Kvinnor för fred. *Myndigheten ISP polisanmald*. Blogg, 11 mars 2014. <http://www.kvinnorforfred.se/myndigheten-isp-polisanmald/> [Hämtad 2018-07-18].
- Kvinnor för Fred. 2013. *Stadga för Kvinnor för Fred*.
- Lagercrantz, Anne. *Vi åkte på en blåsning*. Sveriges Radio Ekots redaktionsblogg, 5 mars. 2014. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=4097&artikel=5801213> [Hämtad 2018-07-18].
- Larsson, Ylva. *Här är TT:s nya redaktionsledning*. Medievärlden. 14 oktober 2014. <https://www.dagensmedia.se/medier/dagspress/har-ar-tt-s-nya-redaktionsledning-6097377> [Hämtad 2020-01-02].
- Lindqvist, Martin. & Söderlind Peder. 2013. *Informationskompetens en grundbok*. Stockholm: Santérus.
- LinkedIn, [linkedin.com](https://www.linkedin.com) [Hämtad 2018-07-06].
- Lundh, LG. Montgomery, Henry. & Waern, Yvonne. 1992. *Kognitiv psykologi*. Lund: Studentlitteratur.

- Lundgren, Nils. *4/4 Ofog-aktionen mot Natohögkvarteret*. Folket i bild, 1 april 2012. <http://old.fib.se/item/1234-aktion-mot-nato> [Hämtad 2018-07-19].
- Lundgren, Nils. *Vi döms för krigsmotstånd*. Folket i bild, 17 april 2012. <http://old.fib.se/inrikes/item/1324-ska-krigforande-lander-fa-ova-i-sverige?> [Hämtad 2018-07-19].
- Marklund, Mikael. *Fler redaktioner har fått falska mejl*. Medievärlden, 8 januari 2014. <https://www.medievarlden.se/2014/01/flu-redaktioner-har-fatt-falska-mejl/> [Hämtad 2018-10-11].
- Montgomery, David. *The Yes Men use humor to attack corporate greed*. The Washington Post, 20 oktober 2011. https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/the-yes-men-use-humor-to-attack-corporate-greed/2011/09/28/gIQACyJg0L_story.html?utm_term=.6052ed5eafca [Hämtad 2019-07-04].
- Muhamed, Sayed. Spalde, Annika. Smedjeback, Martin. Steinholtz Ekecrantz, Lena. *"Vi polisanmäler myndighet för medhjälp till mord"*, ETC, 20 februari 2014. <https://www.etc.se/debatt/vi-polisanmaler-myndighet-medhjalp-till-mord> [Hämtad 2018-07-19].
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). 2016. *Mediebranschen 2016 – hot, risker och sårbarheter*.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). 2017. *Uthlysning av forskningsmedel: Informationspåverkan*, Promemoria, dnr 2017-9551. 2017-10-05.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). 2018. *Att möta informationspåverkan - Handbok för kommunikatörer*.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). 2018. *Underlag inför nästa försvarspolitiska inriktningsbeslut*. Dnr. 2018–02791.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). 2019. *Om MSB:s arbete med informationspåverkan*. 23 april 2019. <https://www.msb.se/sv/Insats--beredskap/Psykologiskt-forsvar/Om-MSBs-arbete-med-informationspaverkan/> [Hämtad 2019-05-12].
- Nanok, Bie. *Lätt att luras med e-post – men också lätt att genomskådas*, Sveriges Television, 9 januari 2014. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/latt-att-bli-lurad-av-e-postavsandare> [Hämtad 2019-05-13].
- NATO. 2007. Allied Joint Publication (AJP)-3.10.1 *Allied Joint Doctrine for Psychological Operations*. October 2007.
- NATO. 2015. *Military Policy on Information Operations*. (MC 422/5).
- Nuder, Pär. *Medierna får inte bli nyttiga idioter*. Dagens Industri, 31 mars 2014.
- Ofog. Webbplatsen. <http://ofog.org/> [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Besök hos ISP*. Ofogs blogg, 25 februari 2008. <http://ofog.org/blogg/besok-hos-isp> [Hämtad 2018-07-18].

- Ofog. *Fredligt Ofog i tio år*. Pressmeddelande, 13 oktober 2012.
<http://ofog.org/pressmeddelanden/fredligt-ofog-i-tio-ar> [Hämtad 2018-07-19].
- Ofog. *Fredsaktivister gripna under stor krigsövning*. Pressmeddelande, 29 augusti 2012.
<http://ofog.org/pressmeddelanden/fredsaktivister-gripna-under-stor-krigsovning>
 [Hämtad 2018-07-19].
- Ofog. *Idag polisanmäler vi myndighet för medhjälp till mord*. Ofog pressmeddelande, 19 februari 2014. <http://ofog.org/pressmeddelanden/idag-polisanmaler-vi-myndighet-for-medhjalp-till-mord> [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *ISP-aktion*. Fotoalbumet Flickr, 5 mars 2014. Creative Commons CC BY 2.0.
<https://www.flickr.com/photos/ofog/sets/72157642399505274/> [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Julkalender*. 2013. <http://ofog.org/julkalender/> [Hämtad 2018-07-19].
- Ofog. *Drakspår, trollsvansar och tomteluvor - en julkalender om försvunna skattepengar*. YouTube, 25 december 2013.
https://www.youtube.com/playlist?list=PL4VAvp_uVzsDH_k_TfGqCUqq0_suvBYTz
 [Hämtad 2018-07-22].
- Ofog. *Inlägg på Nätverket Ofogs Facebooksida*, 5 mars 2014. [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Medborgare genomförde brottsplatsundersökning på myndighet*. Ofog nyheter, 5 mars 2014. <http://ofog.org/nyheter/just-nu-medborgare-genomfor-brottsplatsundersokning-pa-myndighet> [Hämtad 2018-07-18]. Hette ursprungligen: *Just Nu: medborgare genomför brottsplatsundersökning på myndighet*.
- Ofog. *Motrekrytering*. Ofog, 1 december 2013. <http://ofog.org/motrekrytering>
 [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Motrekrytering Ung08 del 1*. YouTube, 14 augusti 2012.
<https://www.youtube.com/watch?v=O4lIxU1jSpQ> [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Motrekrytering Ung08 del 2*. YouTube, 17 augusti 2012.
<https://www.youtube.com/watch?v=qPqWOjZFkVY> [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Motrekrytering Ung08 del 3*. YouTube, 17 augusti 2012.
<https://www.youtube.com/watch?v=tSsOJBipqrA> [Hämtad 2018-07-18].
- Ofog. *Sex aktivister omhändertagna för att ha utfört brottsplatsundersökning på myndighet*. 5 mars 2014. <http://ofog.org/nyheter/sex-aktivister-omhandertagna-for-att-ha-utfort-brottsplatsundersokning-pa-myndighet> [Hämtad 2019-07-08].
- Pamment, James. Nothhaft, Howard. Agardh-Twetman, Henrik. Fjällhed, Alicia. 2018. *Countering Information Influence Activities: The State of the Art*, version 1.4, Institutionen för strategisk kommunikation vid Lunds universitet: Lund.
- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Polisanmälan*. Ingiven skrivelse av Ofog m.fl. den 20 februari 2014. Dnr: 079.721/2014.
- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – medhjälp till mord/försök till mord/misshandel*. RAR. Dnr: 0201-K666628-14.
- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Händelserapport – olaga intrång/hemfridsbrott*. KC Storm. AB-201403-05-0248.

- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – olaga intrång*. RAR. Dnr: 0201-K67536-14.
- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Brottsanmälan – olaga intrång*. RAR. Bilaga till anmälan.
- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Förhörsprotokoll – olaga intrång*. Dur2. Dnr: 0201-K67536-14.
- Polismyndigheten i Stockholms län. 2014. *Protokoll över frihetsberövande*. Dur2. Dnr: 0201-K67536-14.
- Radio 1 Podcast. *Aschberg på Radio1 Podcast med Pelle Sunvisson*. Radioprogram, 6 sept 2012. <https://www.ilikeradio.se/podcasts/aschberg/4670/> [Hämtad 2018-07-19].
- Regeringen. SFS 2010:1101. *Förordning med instruktion för Inspektionen för strategiska produkter*.
- Regeringen. 2017. *Nationell strategi för samhällets informations- och cybersäkerhet*. Skr. 2016/17:213
- Regeringen. 2018. *En ny myndighet för psykologiskt försvar*. Kommittédirektiv 2018:80.
- Severin, Malin. 2018. *Tidig förvarning och icke-militära angreppssätt*. FOI-R--4577--SE.
- Shimp, Taureanna (2013). *The Politics Of Pranking: The Yes Men Culture Jamming And Disruptive Rhetoric*. Masteruppsats. California State University: Chico.
- Sigroth- Lambe, Susanne. *Aktion mot jätteräkan i Uppsala*. Uppsala Nya Tidning, 6 oktober 2011. <http://www.unt.se/1484252> [Hämtad 2018-07-19].
- Sjöstedt, Gunnar. & Stenström, Paula. 2002. *Vilseledning på Internet: en analysansats*. Styrelsen för psykologiskt försvar. Rapport 183.
- Skövde nyheter. *Falskt om Musikhjälpen*. 17 december 2013. <https://www.skovdenyheter.se/article/falskt-om-musikhjalpen/> [Hämtad 2019-07-06].
- Smedjeback, Martin. *En medborgerlig brottsplatsundersökning och ett lurat TT*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 24 juni 2014. <http://www.kollektivetgandhi.se/blogg/archives/06-2014> [Hämtad 2018-07-18].
- Smedjeback, Martin. *Tal den 28 mars 2014 i Stockholm på kväll om Guatemala och Mexiko arrangerad av Kristna Fredsrörelsens fredsobservatörer*. Blogginlägg. Kollektivet Ghandi, 29 mars 2014. <http://www.kollektivetgandhi.se/blogg/archives/03-2014> [Hämtad 2018-07-19].
- SOU 2016:80. *En gränsöverskridande mediepolitik: för upplysning, engagemang och ansvar*. Medieutredningen slutbetänkande.
- Spalde, Annika. *Att vara besvärlig – reflektion efter aktion vid ISP*. Inlägg på bloggen Ett annorlunda rike, 8 maj 2014. <http://annikaspalde.blogspot.com/2014/05/att-vara-besvarlig-reflektion-efter.html> [Hämtad 2018-07-19].
- Stjaernblom, A. *Fejkmejl till tidningsredaktioner*. Flashback - tråd, 12 december 2013. <https://www.flashback.org/t2277519> [Hämtad 2019-07-03].

Stolpe Törneman, Leo. *Olydnadsaktion mot NATO:s högkvarter*. Fria Tidningen, 30 mars 2012. <http://www.fria.nu/artikel/92694> [Hämtad 2018-07-19].

Stolpe Törneman, Leo. *Svenskar arresterade i aktion mot Nato*. Fria Tidningen, 3 april 2012. <http://www.fria.nu/artikel/92718> [Hämtad 2018-07-19].

Statskontoret. 2017. *Myndigheternas arbete med psykologiskt försvar*. 2017:5.

Stockholms universitet. Institutionen för mediestudier. 2018. *E-postmeddelande. Begäran om uppgift ur allmän handling*. 3 augusti 2018.

Struwe, Filip. *TT drog tillbaka falsk nyhet*. Sveriges Television, 5 mars 2014. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/intrang-pa-isp-var-falsk-nyhet> [Hämtad 2019-07-09].

Stütz, Göran. 2005. *Informationsoperativa bakhåll?* i Berggren, K (red). Mediernas beredskap, Stockholm, Styrelsen för psykologiskt försvar.

Sunvisson, Pelle. Lisitschkin, Mica. Behrenfeldt, Lisa. *Låt ungdomarna få slippa militär på sin festival*. Debattartikel i Aftonbladet, 17 augusti 2012. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/RxOPz8/lat-ungdomar-slipa-militar-pa-sin-festival> [Hämtad 2018-07-19].

Sunvisson, Pelle. *Vi vägrar sila mygg och svälja kameler!* Opinionstext på Feministiskt perspektiv, 19 februari 2013. <https://feministisktperspektiv.se/2013/02/19/vi-vagrarsila-mygga-och-svalja-kameler/> [Hämtad 2018-07-19].

Sunvisson, Pelle & Gerson, Isak. *Svensk vapenhandel – så här lurade "Yes Men Sverige" mainstream media*. News Voice, 14 mars 2014. <https://newsvoice.se/2014/03/14/svensk-vapenhandel-sa-har-lurade-yes-men-sverige-mainstream-meda/> [Hämtad 2018-07-18].

Svensson, Frida. *Musikhjälpen till Östersund en bluff*. Svenska Dagbladet, 19 december 2013. <https://www.svd.se/musikhjalpen-till-ostersund-en-bluff> [Hämtad 2019-07-06].

Sveriges Radio. *Aktion mot vapenmyndighet*. Nyhet, 5 mars 2014. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5800946> [Hämtad 2018-07-19].

Sveriges Radio. *Falskt pressmeddelande om att Musikhjälpen ska sändas från Umeå*. 12 december 2013. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=109&artikel=5731466> [Hämtad 2018-10-10].

Sveriges Radio. *Falska uppgifter om Musikhjälpen*. 19 december 2013. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2938&artikel=5738666> [Hämtad 2018-10-11].

Sveriges Radio. *Om Ekot*. <http://sverigesradio.se:80/sida/artikel.aspx?programid=4540&artikel=5684365>
Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 21 februari 2014. [Hämtad 2018-07-20].

Sveriges Radio. P3 Dokumentär. *Svenska hackers*. 18 maj. 2014

- Sveriges Radio. *Unga pirater betalar fildelares böter*. Nyhet, 13 april 2013.
<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5504260> [Hämtad 2018-07-19].
- Sveriges Television, Aktuellt. *Fredsaktivist blåste svenska medier*. Inslag i nyhetssändningen den 20 mars 2014.
- Sveriges Television. *Kobra om pranks och practical jokes i säsongstarten*. 7 mars 2014.
<https://www.svt.se/kobra/12-mars/> [Hämtad 2018-07-19].
- Sveriges Television. *Kopimismen nyaste religionen*, 4 januari 2012.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/kopimismen-nyaste-religionen> [Hämtad 2019-07-05].
- Sydsvenskan. *Bluffare låtsades vara vd*. 11 oktober 2013.
<https://www.sydsvenskan.se/2013-10-11/bluffare-latsades-vara-vd> [Hämtad 2019-09-10].
- Söderin, Eigil. *Klär av makten – The Yes Men har kommit till Sverige: ”Bryr oss inte om repressalier”*. Dagens ETC. 12 mars 2014.
- Tagliabue, John. *In Sweden, Taking File Sharing to Heart. And to Church*. The New York Times, 25 juli 2012. <https://www.nytimes.com/2012/07/26/world/europe/in-sweden-taking-file-sharing-to-heart-and-to-church.html> [Hämtad 2018-07-19].
- The New York Times. *Man Is Dismissed Over a Game's Gay Images*. 8 december 1996.
<https://www.nytimes.com/1996/12/08/us/man-is-dismissed-over-a-game-s-gay-images.html> [Hämtad 2018-07-19].
- The Yes Men. Webbplatsen. <http://theyesmen.org> [Hämtad 2018-07-19].
- The Yes Men. *Might Makes Right*. <https://www.theyesmen.org/project/might-makes-right> [Hämtad 2018-07-04].
- The Yes Men. 2003. *The Yes Men*. Dokumentärfilm.
- The Yes Men. 2009. *The Yes Men Fix The World*, Dokumentärfilm.
- The Yes Men. 2014. *The Yes Men Are Revolting*, Dokumentärfilm.
- The Yes Men. *The New York Times 4th July 2009*. Satirtidning, 12 november 2008.
<http://nytimes-se.com/todays-paper/NYTimes-SE.pdf> [Hämtad 2018-07-19].
- Thurén, Torsten. & Leth, Göran. 2000. *Källkritik för Internet*. Styrelsen för psykologiskt försvar. Rapport 177.
- TT Nyhetsbyrån. *Om TT – TT störst i Norden*. <http://info.tt.se/om-tt/nyhetsbyran/tt-storst-i-norden/> Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 26 mars 2014. [Hämtad 2018-07-20].
- TT Nyhetsbyrån. *Intrång på myndighet i vapenprotest*. TT-telegram, 5 mars 2014.
- TT Nyhetsbyrån. *ispintrång2: Generaldirektören: några svettiga minuter*. TT-telegram, 5 mars 2014.

TT Nyhetsbyrån. *ispintrångNV2: Generaldirektören: några svettiga minuter*. TT-telegram, 5 mars 2014.

Tyresö närradio. *Per Sunvisson*. Radiointervju, 23 juni 2013.
<https://www.tyresoradion.se/598> [Hämtad 2018-07-19].

Ullrich, Pär. *Presstjänsterna om falska pressmeddelanden: "Svårt att skydda sig"*. Dagens media, 4 april 2014. <https://www.dagensmedia.se/medier/dagspress/presstjansterna-om-falska-pressmeddelanden-svart-att-skydda-sig-6102194> [Hämtad 2019-06-23].

Wadströmer, Niklas. Gustafsson, David. & Thunholm, Patrik. 2019. *Fejkade nyhetsbilder och verklig motståndskraft*. FOI Memo 6750.

Weibull, Lennart. Wadbring, Ingela. Ohlsson, Jonas. 2018. *Det svenska medielandskapet. Traditionella och sociala medier i samspel och konkurrens*. Stockholm: Liber.

Werner, Jack. *Flashbacktråden som lurade Sverige*. Metro, 8 januari 2014.
<https://www.metro.se/nyheter/flashbacktraden-som-lurade-sverige-Cq6s53A.UZ>
[Hämtad 2019-07-03].

Werner, Jack. (2018). *"Ja skiter i att det är fejk det är förjävligt ändå" : om myter på nätet, fejkade berättelser och vikten av källkritik*. Stockholm: Albert Bonniers förlag

Yes Men Sverige. *Annons: Lägenhet i Gamla stan uthyres i ett år*. Publicerad på den fejkade webbplatsen, 5 mars 2014. Länken är numera inaktiverad.
<http://inspektionforstrategiskaprodukter.se/i/skarmavbild.png> Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine.
Ögonblicksbild från: 6 september 2014. [Hämtad 2019-07-06].

Yes Men Sverige. *Artikelsammanställning*. 47 sidor. Publicerad på den fejkade webbplatsen, 5 mars 2014. Länken är numera inaktiverad.
<http://inspektionforstrategiskaprodukter.se/i/Artiklar.pdf> Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine.
Ögonblicksbild från: 6 september 2014. [Hämtad 2019-07-06].

Yes Men Sverige. *Berättelsen om hur Yes Men Sverige fick upp en fredsaktion på löpsedlarna*. Publicerad på den fejkade webbplatsen, 5 mars 2014.
<http://www.inspektionforstrategiskaprodukter.se:80/> Länken är numera inaktiverad. Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 13 mars 2014. [Hämtad 2019-07-06].

Yes Men Sverige. *Fejkad webbplats*. www.inspektionforstrategiskaprodukter.se

Yes Men Sverige. *Olaga intrång i ISP:s lokaler*. Pressmeddelande publicerat på den fejkade webbplatsen, 5 mars 2014.
http://inspektionforstrategiskaprodukter.se/i/20140305_pressmeddelande_ISP.pdf
Länken är numera inaktiverad. Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 8 september 2014. [Hämtad 2018-07-19].

Yes Men Sverige. *Pressmeddelande från ISP kom från Yes Men Sverige*. Publicerad på den fejkade webbplatsen, 5 mars 2014. Länken är numera inaktiverad.
<http://inspektionforstrategiskaprodukter.se/i/Yesmen%20dementi.pdf> Digitalt arkiverad ögonblicksbild på Internet Archive tillgängliggjord av Wayback Machine. Ögonblicksbild från: 7 september 2014. [Hämtad 2018-07-19].

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1000 anställda varav ungefär 800 är forskare. Detta gör organisationen till ett av Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömning av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot och hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

Patrik Thunholm, fil.mag. i informationsvetenskap och fil.mag. i rättsvetenskap, är analytiker vid FOI:s enhet för Asymmetriska hot. Han är reservofficer i Försvarsmakten med fokus på psykologiska operationer.